

OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

Monikielistä sivistystä vai englanninkielisiä ratkaisuja?

Selvitys yliopistojen kielivalinnoista

Janne Saarikivi, Jani Koskinen

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:24

Monikielistä sivistystä vai englanninkielisiä ratkaisuja?

Selvitys yliopistojen kielivalinnoista

Janne Saarikivi, Jani Koskinen

Opetus- ja kulttuuriministeriö Helsinki 2023

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö

CC BY-NC-ND 4.0

ISBN pdf: 978-952-263-741-3

ISSN pdf: 1799-0351

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023

Monikielistä sivistystä vai englanninkielisiä ratkaisuja? Selvitys yliopistojen kielivalinnoista

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:24		Teema	Koulutus
Julkaisija	Opetus- ja kulttuuriministeriö		
Tekijä/t	Janne Saarikivi, Jani Koskinen		
Kieli	suomi	Sivumäärä	117

Tiivistelmä

Ulkomaalaisten opiskelijoiden ja henkilökunnan määrä on yliopistoissa lisääntynyt. Erityisesti ovat lisääntyneet englanninkieliset maisteriohjelmat. Myös suomenkielisiin ilmoitetuissa ohjelmissa on paljon englanninkielistä opetusta. Lähes 90 % väitöskirjoista ja 40 % graduista tehdään englanniksi.

Kolmanneksella opiskelijoista kansalliskielinen opintopolku katkeaa kandidaatin- ja maisterintutkinnon välissä. Aalto-yliopistossa englanniksi opettaminen ulottuu laajana jo kandidaattiopintoihin. Lainvalvontaviranomaisten päätökset oikeudesta kansalliskieliseen opiskeluun eivät ole muuttaneet tilannetta.

Opiskelijakysely ilmensi tyytymättömyyttä tilanteeseen. 38 % suomenkielisistä ja 74 % ruotsinkielisistä vastaajista haluaa enemmän kursseja äidinkielellään. Mikäli mahdollista, yli 80 % haluaisi kurssin äidinkielellään.

Selvityksen suosituksiin kuuluvat selkeät linjaukset oikeudesta opiskeluun suomeksi ja ruotsiksi. Siinä ehdotetaan kielitaitovaatimusta ja opiskelujärjestelyjä ulkomailta rekrytoituille opettajille, kansalliskielisestä tutkimuksesta palkitsemista ja suomenkielisissä opinto-ohjelmissa koulutettavien määrän kirjaamista yliopistojen tulossopimuksiin.

Kansainvälisten opiskelijoiden määrän kasvaessa yliopistoissa on lisättävä suomen kielen opetusta ja monikielisyyttä. Muuten edessä on kansalliskielten marginalisoituminen koulutuksessa ja muuallakin yhteiskunnassa.

Asiasanat	kansalliskielet, yliopistot, koulutus, opetus		
ISBN PDF	978-952-263-741-3	ISSN PDF	1799-0351
Julkaisun osoite	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-741-3		

Flerspråkig bildning eller engelskspråkiga lösningar? Utredning om språkvalen vid universiteten

Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2023:24	Tema	Utbildning
Utgivare	Undervisnings- och kulturministeriet	
Författare	Janne Saarikivi, Jani Koskinen	
Språk	Sidantal	117

Referat

Antalet utländska studerande och anställda har ökat vid universiteten. I synnerhet har antalet engelskspråkiga magisterprogram ökat. Även program som anges vara finskspråkiga innehåller mycket undervisning på engelska. Nästan 90 procent av doktorsavhandlingarna och 40 procent av pro gradu-avhandlingarna skrivs på engelska.

En tredjedel av de studerande avbryter sin studieväg på något av nationalspråken i övergången mellan kandidat- och magisterexamen. Vid Aalto-universitetet omfattas redan en stor del av kandidatstudierna av undervisning på engelska. De brottsbekämpande myndigheternas beslut om rätten till studier på nationalspråken har inte förändrat situationen.

Enligt en enkät för studerande finns ett missnöje med situationen. 38 procent av de finskspråkiga och 74 procent av de svenskspråkiga studerandena vill ha fler kurser på sitt modersmål. Om möjligt vill över 80 procent ha en kurs på sitt modersmål.

I utredningens rekommendationer ingår tydliga riktlinjer i fråga om rätten att studera på finska och svenska. Det föreslås krav på språkkunskaper och studiearrangemang för lärare som rekryterats från utlandet och belöning för forskning på nationalspråken. Det föreslås också att antalet personer som utbildas i finskspråkiga studieprogram ska föras in i universitetens resultatavtal.

I takt med att antalet internationella studerande ökar måste också universiteten öka flerspråkigheten och undervisningen i finska. Annars kommer nationalspråken att marginaliseras både inom utbildningen och på andra håll i samhället.

Nyckelord nationalspråk, universitet, utbildning, undervisning

ISBN PDF 978-952-263-741-3 **ISSN PDF** 1799-0351

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-741-3>

Multi-Language Education and Culture or Solutions in the English Language? Report on Language Choices at Universities

---

Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2023:24	Subject	Education
---	----------------	-----------

Publisher	Ministry of Education and Culture
------------------	-----------------------------------

Author(s)	Janne Saarikivi, Jani Koskinen
------------------	--------------------------------

Language	Finnish	Pages	117
-----------------	---------	--------------	-----

Abstract

The numbers of foreign students and staff have increased at Finnish universities. In particular, growing numbers of masters programmes are provided in English. Programmes that should be in Finnish also contain a lot of teaching in English. Almost 90% of doctoral dissertations and 40% of master's theses are written in English.

For one third of students, the study path in the national languages is broken between the Bachelor's and Master's degree. At the Aalto University teaching in English extends broadly to bachelor's studies as well. The decisions by the legality oversight authorities on the right to study in the national languages have not changed the situation.

An inquiry among students showed that the situation is not considered satisfactory. About 38% of Finnish-speaking and 74% of Swedish-speaking respondents wish to have more courses in their native language. If possible, more than 80% would prefer to have a course taught in their mother tongue.

The report's recommendations include a clear policy on the right to study in the Finnish and Swedish language. The proposals include a language proficiency requirement and study arrangements for teachers recruited from abroad, rewarding for research in the national languages, and recording the number of students in Finnish-language study programmes in the performance agreements of universities.

As the number of international students increases at universities, teaching of the Finnish language and multilingualism must be increased. Otherwise the national languages will become marginalised in education and elsewhere in society.

Keywords	national languages, universities, education, teaching
-----------------	---

ISBN PDF	978-952-263-741-3
-----------------	-------------------

ISSN PDF	1799-0351
-----------------	-----------

URN address	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-741-3
--------------------	---

Sisältö

1	Johdanto	8
1.1	Selvityksen konteksti ja tausta	8
1.2	Selvityksen rakenne ja aineistot	10
2	Kielet tieteessä ja koulutuksessa. Teoreettisia näkökulmia	12
2.1	Kielen funktioista yliopistokoulutuksessa ja tutkimuksessa	12
2.2	Tieteellisen tiedon tuottaminen ja kieli	15
2.3	Koulutuksen kielivalinnat, kielten uhanalaistuminen ja kielen elinvoiman arviointi	17
2.4	Suomenkielisen koulutuksen kaventuminen globaalissa ja kansallisessa kontekstissa	21
3	Suomen yliopistolaitoksen kielellinen historia	24
3.1	Suomen nykyisen yliopistolaitoksen synty	24
3.2	Yliopistojen muutos: rankingit, kansainvälinen strategiakieli ja uudet rahoitusmallit	26
3.3	Yliopistojen kieli-ideologioiden muutos	28
3.4	Keskustelua yliopistojen kielikäytännöistä eräissä muissa eurooppalaisissa maissa	32
3.5	Vertailua eräiden vähemmistökielten asemaan	34
3.6	Kansainvälinen yliopisto ja ”näkömätön” englannin kieli	35
3.7	Kansainväliset opiskelijat Suomen yliopistoissa	36
4	Nykytilanne lain ja muiden ohjaavien dokumenttien valossa	39
4.1	Perustuslaki ja yliopistolaki	39
4.2	Oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin päätöksiä yliopistojen kielioloja koskien	42
4.3	Tarkastelua	44
4.4	Muut yliopistojen kielikäytäntöjä ohjaavat dokumentit	46
4.4.1	Suomen kielen tulevaisuus 2009	46
4.4.2	Suomen kielen lautakunnan kannanotto 2018	47
4.4.3	Kansalliskielistrategia 2021	48
4.5	Yliopistojen kielistrategiat	50
4.6	Rekrytointi ja kieliperiaatteet	53

5	Opetuskielet yliopistoissa	55
5.1	Bologna-tutkinnon ja suomalaisen työelämän perustutkinnon ristiriita	55
5.2	Havainnot yliopistojen opetuskielistä julkisten lähteiden valossa	56
5.3	Opinnäytteiden kieli.....	61
5.4	Monikielisen opettamisen kehittäminen	71
6	Ekskursio: kielimaisemat yliopistoissa	74
7	Tutkimus ja julkaisut	79
7.1	Tiedejulkaisujen kielet.....	79
7.2	Kansalliskielisen julkaisutoiminnan kannustimet	83
7.3	Kotimaisten tiedejulkaisijoiden rahoitustilanteen ongelmia	85
8	Huomioita haastatteluaineistosta	87
8.1	Yleistä tietoa haastatteluista	87
8.2	Kieliolojen säätelämättömyys yliopistoyhteisöjen normaalitilana	88
8.3	Erlaisia kieliasenteita	90
9	Opiskelijakysely	91
9.1	Yleiskuva vastauksista	91
9.2	Opintojen pääkielet ja opinnäytteiden kielen valinta	95
9.3	Opiskelijoiden kielitoiveita	100
9.4	Opiskelijoiden käsitykset työelämän kielitaitovaatimuksista.....	104
9.5	Kieliin liittyvät tunnekokemukset.....	106
10	Yhteenveto ja suositukset	108
10.1	Selvityksen keskeisiä tuloksia.....	108
10.2	Suosituksia	111
	Lähteitä	115

1 Johdanto

Selvitys on tehty tammi-maaliskuussa 2023 ja sisältää tietoja sekä julkisista lähteistä että erikseen tehdyistä haastatteluista ja opiskelijakyselyistä. Selvityksessä esitetään suosituksia siitä, miten yliopistojen kansallinen ja kansainvälinen tehtävä voidaan kielten kannalta sovittaa yhteen.

1.1 Selvityksen konteksti ja tausta

Joulukuussa 2022 opetus- ja kulttuuriministeriö tilasi dosentti Janne Saarikiveltä selvityksen Suomen korkeakoulujen kielikäytänteistä. Selvitys kirjoitettiin tammi-maaliskuussa 2023 ja sen laatimiseen osallistui myös filosofian maisteri Jani Koskinen.

Selvityksen taustana on tilanne, jossa korkeakoulujen toimintaympäristö on aiempaa kansainvälisempi ja yliopistojen kansainvälisten ja kansallisten tehtävien yhdistäminen aiheuttaa muutoksia opetus- ja tutkimuskäytänteisiin monissa Euroopan maissa. Erityisesti vuonna 2004 alkanut Bolognan prosessi on moninkertaistanut kansainvälisten opetusohjelmien määrän ja muuttanut täysin yliopistojen kielikäytänteet.

OKM on koulutuspoliittisessa selonteossaan (2021) linjannut, että Suomessa opiskelevien kansainvälisten opiskelijoiden määrä pyritään kolminkertaistamaan vuoteen 2030 mennessä. Yliopistojen rahoitus on kasvavassa määrin riippuvainen sekä kansainvälisesti rahoitetuista tutkimushankkeista että kansainvälisten opiskelijoiden maksamista lukukausimaksuista. OKM:n ja Suomen Akatemian rahoitusmallit ovat tukeneet korkeakoulujen kansainvälistymistä, osin kansallisten tehtävien kustannuksella. Myös yliopistojen omissa strategioissa korostuu pyrkimys kansainvälisesti määrittävälle huipputasolle.

Vuonna 2010 voimaan tulleen yliopistolain mukaan Suomen yliopistot ovat muuttuneet valtion tilivirastoista yksityisoikeudellisiksi laitoksiksi, jotka voivat päättää mm. opettajien ja opiskelijoiden rekrytointikäytännöistä, opetuksesta ja siinä käytettävistä kielistä suhteellisen itsenäisesti. Uudessa tilanteessa myöskään viranomaisten kielitaito- ja kielenkäyttövaatimuksia säätelevä kielilaki ei koske enää korkeakouluja. Voimassa olevassa yliopistolaissa on kyllä säädetty yliopistojen opetus- ja tutkintokielistä, mutta lain tulkinta on epäselvä (ks. selvityksen luku 4).

Yliopistojen kielikäytänteet muuttuvat osin suunnitellusti, osin ilman ennakointia ja hallitsemattomasti. Selvityksen tavoitteena on ollut yliopistojen kielikäytänteiden tutkiminen opetuksessa, tutkimuksessa ja työyhteisön arkipäivässä ja samalla verrata niitä

muiden maiden tilanteeseen. Erikseen on selvitetty opiskelijoiden ja yliopiston opettajien kieliasenteita ja -käytänteitä, julkaisutoimintaa, ilmoitettuja ja tosiasiallisia opetuskieliä sekä opinnäytteiden kieliä. Lisäksi luodaan katsaus yliopistojen kielimaisemiin.

Selvityksen tavoitteena on ollut myös esittää toimia, joilla kansainvälistymiskehitystä voitaisiin ohjata siten, että kansalliskielet pysyisivät suomalaisissa yliopistoissa jatkossakin monipuolisina opetuksen ja tutkimuksen kielinä. Sanna Marinin hallituksen (2019–2023) aikana oikeusministeriön toimeksiannosta laadittiin kansalliskielistrategia (2021) ja kielipoliittinen ohjelma (2022), jotka linjaavat kielipolitiikkaa. Kielipoliittisen ohjelman suosituksista on aloitettu selvitystyö suomen kielen tilanteesta, niin ikään oikeusministeriön ohjauksessa, sekä selvitys englannin kielen käytöstä Suomessa. Edellisen selvityksen tekee professori Tiina Onikki-Rantajääskö (HY), jälkimmäisen professori Mikko Laitisen työryhmä (Itä-Suomen yliopisto). Käsilläolevan selvityksen laatijat ovat olleet yhteydessä molempien selvitysten laatijoihin ja pyrkineet välttämään päällekkäistä työtä. Tavoitteena on ollut, että prof. Onikki-Rantajääskön selvityksessä voitaisiin käyttää hyväksi tämän selvityksen laatimisessa syntyneitä aineistoja.

Selvityksen aihepiiri on laaja käsittäen sekä yliopistojen opetus- että tutkimustoiminnan, ja selvitykselle annettu aika (3 kk) on ollut hyvin lyhyt. Siksi monia havaintoja tulee pitää vasta alustavina. Yliopistojen kansainvälistymiseen liittyviä kielikysymyksiä on syytä edelleen monipuolisesti tutkia. Tällaisenaikin selvitys toivottavasti kuvaa yliopistojärjestelmän nykyisten kielikäytänteiden tilannetta, kansalliskielten syrjäyttämisen ongelmia ja uhkia yhtäältä, ja kieliympäristön kehittämismahdollisuuksia toisaalta.

Selvityksessä olevat opetusohjelmia, opinnäytteitä ja julkaisutoimintaa koskevat tiedot ovat Jani Koskisen hankkimia, ja hän on myös tehnyt niitä kuvaavat taulukot. Haastattelut ja kyselyt on tehnyt pääosin Janne Saarikivi, minkä lisäksi Koskinen on osallistunut kahteen haastatteluun. Selvitys on pääasiassa Saarikiven kirjoittama, mutta kaikki osat on täydennyksiä tehden lukenut myös Koskinen, ja johtopäätökset ja suositukset ovat kirjoittajien yhteisiä. Koko raportin luonnoksen ovat lukeneet ja sitä ovat kommentoineet myös prof. Tiina Onikki-Rantajääskö, FT Maija Tervola, FT Lotta Jalava ja dos. Taina Saarikivi, joille kiitokset monista arvokkaista huomioista.

Helsingissä 31. maaliskuuta 2023

Janne Saarikivi

Jani Koskinen

1.2 Selvityksen rakenne ja aineistot

Suomessa on julkaistu monia selvityksiä ja akateemisia tutkimuksia esimerkiksi kansainvälisten opiskelijoiden maahantulon motivaatioista (Juusola et. al. 2021), kansalliskielten opetuksesta yliopistoissa vieraina kielinä (Asikainen & Kunnari et al. 2021), yliopistojen kansainvälistymisestä ja siihen liittyvästä englanninkielisen opetuksen lisääntymisestä sekä monikielisen opetuksen ja rinnakkaiskielisten käytänteiden kehittämistä. Samoja teemoja on käsitelty myös julkisessa keskustelussa, usein yhteydessä yliopisto-opetuksen markkinaehtoistumiseen sekä strategiakielen ja kilpailuretoriikan lisääntymiseen akateemisessa koulutuksessa ja tutkimuksessa (Kuusela et. al. 2021). Vastaavaa keskustelua käydään paljon myös muissa maissa (esim. Doiz et. al. 2013; Slobodana et. al. 2015; Wilkinson & Gabriëls 2021).

Selvitystä varten ei ollut mahdollista käydä systemaattisesti läpi kaikkea sitä, mitä aiheesta on aikaisemmin kirjoitettu. Tavoitteena on ollut yhtäältä tuottaa kvantitatiivista tietoa siitä, missä määrin Suomen yliopistoissa ja tieteellisessä tutkimuksessa tällä hetkellä käytetään eri kieliä, ja toisaalta selvittää yliopiston opettajien ja opiskelijoiden mielipiteitä kieliympäristön muutoksista. Selvityksen aineistona ovat julkiset lähteet, tutkimuskirjallisuus ja erikseen suoritettu tiedonhankinta. Tiedonhankinta jakaantuu opiskelijakyselyyn, fokusryhmähaastatteluihin ja muuhun tiedonhankintaan. Vaikka samanlaiset kielikäytänteiden muutosta koskevat kysymykset ovat ajankohtaisia koko korkeakoulukentällä, on ammatti- ja korkeakoulut rajattu ulos tästä selvityksestä.

Selvityksen ensimmäinen osa (luvut 1–4) on kontekstualisoiva. Siinä käsitellään kielten funktioita yliopisto-opetuksessa, kielten elinvoimaisuuden kysymystä ja kansalliskielten asemasta käytävää keskustelua muissa Euroopan maissa. Tätä seuraa katsaus Suomen yliopistolaitoksen kielelliseen historiaan ja nykyiseen lainsäädäntöön yliopistojen kielistä sekä eduskunnan oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin yliopistojen kielioloja ohjaavien päätösten, valtion kielipoliittisten dokumenttien ja yliopistojen kieliperiaatteiden kriittinen tarkastelu.

Seuraavassa osassa luodaan katsaus yliopistojen tämänhetkiseen opetus- ja tutkimustoimintaan (luvut 5–7). Julkisista lähteistä on hankittu tietoja kandidaatti- ja maisteriohjelmien opetuskielistä, opinnäytteiden kielistä ja tieteellisen julkaisutoiminnan kielistä. Lisäksi on esitetty muita havaintoja yliopistojen opetuskielistä mm. yliopistojen verkkosivujen kuvausten perusteella. Keskeinen havainto on, että erityisesti maisterivaiheen opinnot ovat muuttuneet melko laajalti englanninkielisiksi ja että noin kolmanneksella kansalliskielisen koulusivistyksen saaneista opiskelijoista suomen- tai ruotsinkielinen koulutuspolku katkeaa kandidaattiopintojen jälkeen.

Tämän jälkeen seuraa katsaus selvitystä varten tehtyjen kyselyjen tuloksiin. Opettajien haastattelut (luku 8) on toteutettu temaattisina ryhmähaastatteluina, joiden tarkoitus on ollut tuottaa kvalitatiivista lisätietoa yliopistojen kielikäytänteistä. Selvitystä varten on tehty myös vapaasti jaettava avoin opiskelijakysely kaikkien alojen opiskelijoille suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi (luku 9). Sen tulokset sisältävät kvantitatiivista ja osin myös kvalitatiivista tietoa opiskelijoiden kieliasenteista. Keskeinen havainto on, että yliopistojen kielioloihin liittyy monenlaista tyytymättömyyttä.

Selvityksen päättää yhteenveto- ja suositusosa (luku 10). Siinä annetaan konkreettisia parannusehdotuksia yliopistojen nykyisiin kielikäytänteisiin liittyen. Osa suosituksista on yliopistojen sisäisesti toteutettavissa, osa vaatii valtiovallan ohjausta rahoittajana tai yliopistolain avaamista.

2 Kielet tieteessä ja koulutuksessa. Teoreettisia näkökulmia

Kielellä yliopistossa on monia eri funktioita, joihin kuuluvat kommunikaation lisäksi luova ajattelu, opetus ja uuden tiedon luominen. Kielellä on myös yhteisöä ja opintomotivaatioita ylläpitäviä emotionaalisia merkityksiä.

Eri tieteenalat eroavat toisistaan suhteessa kieliin. Eräissä tieteissä kieli on apuväline tutkimustulosten tuottamisessa, toisissa tieteissä taas oleellinen osa itse tutkimusprosessia ja uuden tiedon luomista.

Kielen käyttö koulutuksessa on tärkeä osa kielen elinvoimaa. Suomen ja ruotsin kieli kuuluvat standardisoituihin valtiokieliin, mutta ne ovat menettämässä käyttöaloja työelämässä ja koulutuksessa. Kansalliskielten korvaaminen englannilla koulutuksessa johtaa yhteiskunnan kieliolojen muutokseen myös yliopistojen ulkopuolella.

2.1 Kielen funktioista yliopistokoulutuksessa ja tutkimuksessa

Kielellä on monia eri funktioita, joita on käsitelty tutkimuksessa varsin laajasti ja eri näkökulmista (esim. Halliday 1973). Oppimis- ja tutkimusprosessit ovat eri aloilla hyvin erilaisia, mutta kaikkiin niistä liittyy kieli. Yliopistoissa käytettävän kielen funktioista voidaan erottaa esimerkiksi **kommunikatiivinen, käsitteellistävä, pedagoginen, luova, sosiaalinen, työhön ja valtasuhteisiin liittyvä** sekä **emotionaalinen funktio**.

Usein kielestä puhutaan kapeasti **kommunikatiivisen** funktion näkökulmasta. Opettajien, opiskelijoiden ja tutkijoiden välinen kommunikaatio on myös yliopistoissa kielen tärkeimpiä tehtäviä. Kielelliset kommunikaatiotaidot koostuvat monista osatekijöistä, kuten käsitejärjestelmien, merkityssuhteiden, assosiaatioiden, konnotaatioiden, tyyli-seikkojen ja kielenkäytön historian hallitsemisesta. Missään kielessä ei ole mahdollista saavuttaa täydellistä kommunikaatiotaitoa, vaan kielellistä kommunikaatiota on mahdollista kehittää koko ajan. Kommunikaatio myös muodostuu eri kielillä osin erillaiseksi.

Minkä hyvänsä ammattialan asiantuntija tuntee oman alansa terminologian, kykenee käsitteellistämään sen ilmiöitä ainakin yhdellä kielellä ja puhumaan sen ongelmista sekä toisille saman alan asiantuntijoille että myös aihetta heikommin tunteville. Terminologian ja alan vakiintuneiden kielikäytänteiden hallitseminen on välttämätöntä myös uuden tutkimustiedon julkaisemiseksi tiedeyhteisössä.

Yliopistoissa käytetään kieltä keskeisenä **oppimisvälineenä**. Jokainen oppimisprosessi on samalla aina myös kielenoppimisprosessi, jonka tulisi perustua oppilaiden kielellisiin kykyihin ja valmiuksiin. Yliopisto-opetus on oleelliselta osaltaan kullekin alalle ominaisten puhe- ja kirjoittamiskonventioiden opiskelua. Kuhunkin alaan liittyvän erikoiskielen hallitseminen auttaa sekä ymmärtämään tutkimuskohdetta, havainnoimaan sitä tarkemmin ja jäsentyneemmin että mahdollistaa siitä viestimisen muille.

Yliopistot opettavat ammattikielen hallintaa sekä **passiivisen** että **aktiivisen** kielitaidon tasolla. Yliopistosta valmistuneen tulee osata sekä lukea ja ymmärtää että myös tuottaa tekstiä omalta ammattialaltaan. Jatkotutkintoja suorittavien pitää lisäksi kyetä tuottamaan uutta tieteellistä tietoa ja kommunikoidaan se tiedeyhteisöille. Luonnollisten kielten kuten suomen, ruotsin ja englannin lisäksi oppimisprosesseissa käytetään tietenkin myös muita merkijärjestelmiä kuten kuvia ja kaavioita, ääni- ja videomateriaaleja, matematiikkaa ja numeroita. Laajassa mielessä nämäkin ovat osa kieltä, ja lukutaidon ohella puhutaankin usein **monilukutaidosta**, jolla tarkoitetaan viestin kokonaisvaltaista ymmärtämistä siten, että paitsi kielellis-tekstuaalinen myös muu viestintä otetaan huomioon.

Oppimisprosessissa **kieli on ajattelun ja luovuuden työkalu**, jonka avulla uutta tietoa voidaan tunnistaa ja tuottaa. Tieteenalat eroavat melko paljon toisistaan sen suhteen, missä määrin käytetty kieli ja tieteelliset tutkimustulokset liittyvät toisiinsa. Esimerkiksi fysikaalisten tieteiden tai matematiikan väitöskirja sisältää tyypillisesti mittauksia tai laskutoimituksia, jotka ovat tutkimuksen keskeinen tulos. Luonnollisen kielen tehtävä on perustella, selittää ja kontekstualisoida mittausten ja laskutoimitusten suorittaminen ja niiden tulokset. Kirjallisuustieteen tai taidehistorian väitöskirjassa kielen tuottaminen taas on usein oleellinen osa myös varsinaisen tiedontuottamisen prosessia. Taiteen ja kulttuurin ilmiöiden nimeäminen sekä niiden kytkeminen toisiinsa, aikalaishistoriaansa ja tulkintoihinsa tapahtuu kielen avulla. Kieli täyttää tällöin paitsi kommunikatiivista myös uuden tieteellisen tiedon luomisen funktiota.

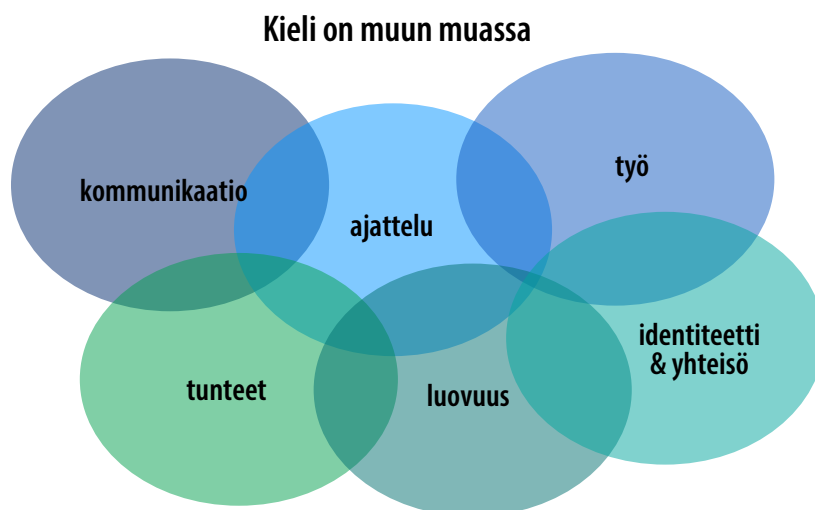
Oppimisen kannalta vähämerkityksisiä eivät ole kieleen liittyvät **sosiaalisen todellisuuden rakentamiseen** liittyvät ilmiöt. Kieli on keskeisessä roolissa vallankäytössä ja yhteisöjen **hallinnoinnissa**. Kielitaito ja sen puute muodostavat sosiaalisia hierarkioita, jotka ovat eri tilanteissa erilaisia. Esimerkiksi kansainvälisessä tieteellisessä viestinnässä sujuva englannin kielen hallinta asettaa tutkijan edulliseen asemaan verrattuna sellaiseen tutkijaan, jonka englannin taidossa on puutteita. Yliopistoyhteisön jäsen, joka ei ymmärrä

yliopiston sisäisen viestinnän suomenkielisiä dokumentteja tai ymmärtää niitä puutteellisesti, on erilaisessa asemassa yhteisössä kuin niitä ymmärtävä. Kielelliset käytänteet vaikuttavat siis yliopistolaisten mahdollisuuksiin osallistua oppimis- ja tutkimusprosesseihin.

Paitsi varsinaisen tieteellisen tutkimuksen kieli, on kieli yliopistoissa myös hallinnon ja päivittäisen **työskentelyn kieli**. Tyypillinen tutkimusprosessi sisältää teksteistä oppimista ja tekstien tuottamista ja on siis alusta loppuun kielellinen prosessi. Yliopistoissa esitetään henkilökunnalle myös kielitaitovaatimuksia, jotka voivat olla sekä **eksplisiittisiä** (esimerkiksi todistus hallitusta virkamiesruotsista) tai **implisiittisiä**. Kun Suomessa perinteisestä kielitaitovaatuksesta (suomi ja ruotsi) tehdään poikkeuksia ulkomaalaisten opettajien ja opiskelijoiden tapauksessa, esitetään samalla implisiittinen vaatimus, että suomen- ja ruotsinkielisten on kommunikoitava uuden kansainvälisen henkilökunnan ja kansainvälisten opiskelijoiden kanssa jollakin kielellä, joka käytännössä on aina englanti.

Sekä opintojen että tutkimuksen kannalta oleellisia ovat myös kieleen liittyvät **emotionaaliset merkitykset**. Kun ihminen ilmaisee itseään kielellä, jota hän osaa jossain määrin puutteellisesti, ilmaisu on usein epätarkkaa ja vähemmän vivahteikasta, ja saattaa kytkeytyä viestin lähettäjän ja vastaanottajan mielissä osin eri asioihin. Tämä tuottaa sekä konkreettisia väärinymmärryksiä että myös osin näkymättömiä valtahierarkioita ja emotionaalisesti epämiellyttäviä tilanteita. Toisaalta yliopistonopettaja, joka on taitava opetuskielen käyttäjä esimerkiksi luennoidessaan ja kirjoittaessaan, voi innostaa kokonaisia opiskelijasukupolvia ja antaa heille tärkeitä oppialaansa kytkeytyviä merkityksellisyyden kokemuksia. Kysymykseen kielen emotionaalisista merkityksistä liittyy läheisesti myös ylioppilaselämän kielenkäyttö. Osallistuminen osakunta- ja ainejärjestötoimintaan sekä monenlaiseen informaaliin viestintään edellyttää sekin kielellisiä valmiuksia, samoin verkostoituminen opiskelualan muiden toimijoiden kanssa yhteiskunnassa ja työelämässä (harjoittelut ym.).

Kuvio 1. Usein kielestä yliopistoyhteisössä puhutaan kapeasti kommunikaation ja työn funktioiden näkökulmasta. Kielellä on kuitenkin muitakin funktioita kuten käsitteellistäminen ja ajattelu, tieteellinen luovuus ja yliopistoyhteisöön liittyvä tunne-elämä.

2.2 Tieteellisen tiedon tuottaminen ja kieli

Yliopistojen opetus- ja tutkimustoiminta on yhtä aikaa kansainvälistä ja kansallista. Sen tulee yhtäältä huolehtia yliopistosta valmistuvien pätevydestä osana kansainvälistä tiedeyhteisöä ja samalla valmistaa yhteiskuntaan asiantuntijoita, jotka kykenevät käyttämään työssään kansalliskieliä sekä suullisesti että kirjallisesti korkealla tasolla.

Vaikka nyky-yliopistot korostavat strategiapuheessaan rooliaan erityisesti globaalisti tärkeän tiedon tuottajina, on syytä huomata, että tieteellinen tieto voi olla luonteeltaan myös globaalisti suhteellisen vähämerkityksellisestä ja samalla silti kontekstuaalisesti hyvin tärkeää. Esimerkiksi Suomen maaperän, luonnon monimuotoisuuden tai suomalaisen tautiperinnön tutkimuksella on suuri merkitys luonnonvarojen hyödyntämiselle, luonnonsuojelulle, kansanterveydelle ja laajemmin suomalaisen yhteiskunnan kehittämiseksi silloinkin, kun tutkimus itsessään ei sisällä mitään kansainvälisen tieteellisen kontekstin kannalta ainutlaatuisia menetelmiä, aineistoja tai oivalluksia.

Fysikaaliset ilmiöt ovat tyypillisesti olemassa kontekstista riippumatta, mutta niiden empiirinen tai kliininen tutkimus on sitoutunut aineistoihin, jotka syntyvät tai tuotetaan alueellisesti, historiallisesti ja kulttuurisesti muodostuneissa konteksteissa. Tutkimusaineistojen hankkimiseen liittyy kyselyjä, haastatteluja, historiallisia aineistoja tai muistitietoja,

jotka ovat sitoutuneet tiettyihin kieliin. Monet luonnontieteetkin ovat täysin riippuvaisia kielellisesti hankitusta tiedosta - esimerkiksi lääketiede, jonka harjoittaminen perustuu paljolti vuorovaikutukseen hoidettavien potilaiden kanssa kliinisessä työssä, tai ekologia, joka hyödyntää paikka- ja muistitietoa luonnonilmiöiden tilasta.

Eri tieteenalat integroituvat yhteiskunnan eri toimintoihin eri tavoin. Esimerkiksi teknisillä aloilla ovat erilaiset keksinnöt ja niiden hyödyntäminen yhteiskunnassa keskeinen osa yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Tyypillisesti teknologiset innovaatiot syntyvät monialaisessa kansainvälisessä yhteistyössä ja toimivat periaatteessa samalla tavoin erilaisissa yhteiskunnissa. Niidenkin syntymiseen tarvitaan kuitenkin kokeita ja mittauksia, joiden järjestäminen on kielellistä, tiettyyn paikkaan ja kulttuuriympäristöön sitoutunutta toimintaa. Kun innovaatioita kaupallistetaan ja lokalisoidaan, tarvitaan jälleen kontekstuaalista ja soveltavaa tutkimusta, joka liittyy tiettyihin kieli- ja kulttuuriympäristöihin.

Toiset innovaatiot ovat luonteeltaan sosiaalisia ja kytkeytyvät yhteiskunnallisiin traditioihin ja arvojärjestelmiin. Esimerkiksi niin sanottu pohjoismainen hyvinvointivaltio tai suomalainen peruskoulujärjestelmä on kehitetty tiettyssä sosiaalisessa ja historiallisessa todellisuudessa, eikä niihin liittyvien ratkaisujen soveltaminen täysin toisenlaisissa historiallisissa ja arvoyhteisöissä ole välttämättä toivottua tai mahdollista.

Lisäksi erityisesti humanistisissa tieteissä on runsaasti tutkimuskysymyksiä, jotka ovat relevantteja vain tiettyissä kielellisissä konteksteissa ja syntyvät sidoksissa kielen käsitteisiin. Esimerkiksi kielellisen semantiikan eli merkitysoopin kansainvälisesti tunnettu tutkija Anna Wierzbicka (2013) kyseenalaistaa mahdollisuuden puhua eri kulttuuri-traditioiden ilmiöistä englannin kielellä tasapuolisesti.

Eri kielten käsitteet eivät täysin vastaa toisiaan, mutta tietyn kielen sisällä ne ovat silti tieteellisesti perusteltuja kuvauksia kulttuurisista ilmiöistä. Suomen kielen puhuja tietää esimerkiksi, että on olemassa asia nimeltä rakkaus, ja rakkauden kuvaaminen esimerkiksi tietyn aikakauden kirjallisuudessa tai rakkauden filosofian pohtiminen on tieteellisesti perusteltu kysymyksenasettelu. Rakkautta koskevaa kulttuurista tietoa on, että se liittyy luottamukseen, haltioitumiseen, moraaliseen käytökseen ja seksuaalisuuteen sekä ihmisen suhteisiin esimerkiksi puolisoonsa ja lapsiinsa, että rakkaus asuu sydämessä, on usein väriltään punaista ja että sitä kuvataan symbolilla . Nykyisen rakkaus-sanankaltaista käsitettä ei kuitenkaan ole olemassa suurimmassa osassa historian kulttuuritraditioita ja kieliä, jotka kuvaavat samoja ihmisen tunne-elämän ja sosiaalisen käyttäytymisen ilmiöitä eri käsittein.

Vaikka esimerkki on humanististen tieteiden piiristä, kytkeytyy se nykyisten tutkimusasetelmien kontekstissa myös esimerkiksi psykologiaan ja kognitiotieteisiin, joissa rakkauden kaltaisia ilmiöitä myös tutkitaan esimerkiksi suhteessa aivot toimintaan ja

hyvinvointiin. Kansainväliset arvoja kartoittavat barometrit ja tutkimukset (esim. tutkimukset, joiden mukaan Suomi on maailman onnellisin maa) käyttävät tällaisia käsitteitä kielirajojen yli, ja sisältävät merkittäviä kääntämiseen ja kulttuurikonteksteihin liittyviä väärinymmärryksen riskejä.

Humanistisissa tieteissä korostetaan perinteisesti monipuolisen kielitaidon merkitystä tutkimuskohteen ymmärtämisen ja tutkimusprosessin välineenä. Tieteissä, joissa tutkimusprosessi on voimakkaasti sitoutunut kieleen, on tutkimuksen kielen valinnalla suuri merkitys, joka ylittää kommunikatiivisen funktion.

2.3 Koulutuksen kielivalinnat, kielten uhanalaistuminen ja kielen elinvoiman arviointi

Korkeakoulutuksen suhteen maailman kielialueet ovat alkuaankin hyvin erilaisessa asemassa. Maailmassa on eri arvioiden mukaan noin 7 000–10 000 kieltä ja niistä alle 500 on institutionalisoituneita siinä mielessä, että niillä on vakiintuneet kirjakielet sekä käyttöä hallinnossa, mediassa ja kouluelämässä (esim. Ethnologue [2022] listaa maailmassa 7 608 kieltä, joista 492 institutionalisoituneita). Vielä tätäkin huomattavasti pienempi joukko kieliä on käytössä korkeakoulutuksessa.

Kielitieteessä on jo pitkään tiedostettu, että suurin osa maailman kielistä on uhanalaisia ja että kielten katoaminen on uhka maailman kulttuuriperinnölle, mm. ihmiskunnan ajattelun ja luovuuden monimuotoisuudelle (esim. Crystal 2000; Romaine 2015). Keskeisinä kielten uhanalaistumisen syinä ovat yhteisöjen modernisaatioprosessit, kuten elinkeinojen ja työelämän muutokset sekä perinteisten yhteisöjen katoaminen muutto- liikkeen ja kaupungistumisen myötä. Näihin prosesseihin liittyvät myös sosiaalisten muotien muutokset, joista usein puhutaan hieman yksinkertaistaen kielten prestiisin eli haluttavuuden tai suosion näkökulmasta.

Keskeisimpänä maailman kielitilannetta muokkaavana muutosvoimana mainitaan usein nimenomaan koulutus, jota on syytetty jopa ”kielellisestä kansanmurhasta” (Skutnabb-Kangas 2000). Kansalliskielillä ja suurilla kansainvälisillä kielillä järjestetyt oppimisympäristöt johtavat usein lasten ja nuorten siirtymiseen ympäristönsä valtakielellin, erityisesti oloissa, joissa on institutionaalinen oppivelvollisuus. Kohoavan koulutustason seurauksena perheet ja paikallisyhteisöt muuttuvat ensin kaksi- tai monikielisiksi. Samalla seurauksena on institutionaalista tukea vaille jäävien kielten käyttöalojen menetys, marginalisoituminen tai häviäminen.

Kriittisessä etnografisesti orientoituneessa kielitieteessä muistutetaan, että instituutio-naalinen koulutus on aina myös tiedon arvottamista ja standardoimista, ja samalla toisten perinteisten tietämisen, havaitsemisen ja ymmärtämisen tapojen syrjäyttämistä (esim. Said 1979). Alkuperäiskansatutkimuksessa ja -pedagogiikassa on yhtäältä kritisoitu koulutukseen liittyviä tiedon standardisoimisen ja tietoon liittyvän asiantuntijavallan syntyprosesseja ja toisaalta pyritty löytämään tapoja, joilla perinteisten yhteisöjen tietämisen tavat voitaisiin sitoa institutionaaliseen oppimisprosessiin (esim. Kuokkanen 2007).

On erikseen syytä huomauttaa, että kielen puhujamäärä ei välttämättä ole merkittävässä yhteydessä sen uhanalaistumiseen. Maailmassa on puhujamäärältään varsin suuria kieliä kuten kurdi (30–45 miljoonaa puhujaa laskentatavasta riippuen) tai kantoninkiina (yli 80 miljoonaa puhujaa), joita voi pitää ainakin sikäli uhanalaistuneina, että suuressa osassa puhuma-alueitaan niillä on vain varsin rajoitetusti käyttöä koulutuksessa, mediassa ja hallinnossa ja kieli elää lähinnä puhekielenä kaksi- tai monikielisyyden oloissa. Lisäksi geopoliittisen epävakauden ja valtionhallintojen autoritaarisuuden vuoksi näiden kielten asema saattaa tulevaisuudessa heikentyä nopeasti ja hallitsemattomasti sellaisillakin alueille, joilla niiden käyttö vielä tällä hetkellä on laaja-alaista. Toisaalta sellaisilla puhujamäärältään suhteellisen pienillä kielillä kuin islanti (noin 300 000 puhujaa), fääri (noin 50 000 puhujaa) tai pohjoissaame (noin 20 000 puhujaa) on pääpuhuma-alueillaan melko vakaa asema koulun, hallinnon ja median kielinä, eikä niitä voi pitää ainakaan nykyoloissa uhanalaisina.

Kielen elinvoima liittyy siis oleellisemmin sen käyttöaloihin (domeeneihin) kuin puhujamäärään. Kieli, jota käytetään koulutuksen, hallinnon ja työelämän kielinä, on merkittävästi elinvoimaisempi kuin ainoastaan kotien puhekielenä käytetty kieli. Esimerkiksi suomen kieli on maailman kielistä puhujamäärältään noin 120. suurin. Yli 98 % kielistä on siis puhujamäärältään suomea pienempiä. Jälkiteollisen yhteiskunnan institutionalisoituneena kielenä suomen kielellä on tukeaan lisäksi varsin monenlaisia rakenteita ja jos mitarina käytetään puhujamäärän asemesta tekstien määrää, saattaa suomen kieli kuulua jopa maailman 30 käytetyimmän kielen joukkoon. Esimerkiksi Internetissä se on 26. suurin kieli (noin 0,3 % internetin content-sivuista, https://w3techs.com/technologies/overview/content_language), ja suomenkielinen wikipedia on 27. suurin. Kirjankustannuksessa taas Suomi on maailmassa 39. sijalla ja sen edellä olevista maista monilla on samoja valtakieliä.

Kieli voi menettää käyttöalueita, mutta pysyä elinvoimaisena jossain tietyssä funktiossa tai sosiaalisessa verkostossa. Monet vähemmistökielet ovatkin säilyneet ainoastaan perheiden, paikallisyhteisöjen tai elinkeinoyhteisöjen käyttökielenä. Kun kielten elinvoiman ongelmiin on kiinnitetty huomiota, ovat kieliaktivistit ja poliittiset toimijat vaatineet niiden käyttöalojen lisäämistä yleensä ensiksi nimenomaan koulutuksessa ja hallinnossa. Näiden mukana on työelämääinkin syntynyt tarvetta vähemmistökielten taitajille. Suomessa saamelaiskielet ovat esimerkki kielistä, joille on tällä tavoin luotu uusia

käyttöalueita erityisesti 1980-luvulta alkaen. Nykyisin saamelaiskielet ovat eräillä aloilla myös korkeakoulutuksen kieliä sekä Suomessa että Norjassa. Vastaava kehitys koski myös suomen kieltä 1800-luvun jälkipuoliskolla ja 1900-luvun alussa.

Kielen elinvoiman perusmittarina voidaan siis pitää sen siirtymistä äidinkielenä sukupolvelta toiselle, mutta esim. UNESCO (2010) huomioi kielen elinvoiman arvioimisessa myös kielen käyttöalojen elinvoimaisuuden, kieliyhteisön asenteet ja institutionaalisen suhtautumisen kieleen. Koulutuksen kielivalinnat ja erityisalojen tekstien tuottaminen ovat osa kriteeristöä, jolla arvioidaan kielen elinvoimaa osana maailman kulttuuriperintöä. On selvä, että näiden mittarien valossa edes suomen kaltaisen institutionaalisen valtiokielen elinvoima ei välttämättä ole paras mahdollinen, puhumattakaan Suomen vähemmistökielistä.

Kuvio 2. UNESCO:n käyttämien kielen elinvoiman kriteereihin kuuluvat kielen siirtymisen ja puhujamäärän lisäksi kieliassenteet, kielen dokumentaatio, erityyppisten tekstien määrä ja kielen käyttöalojen muutokset.

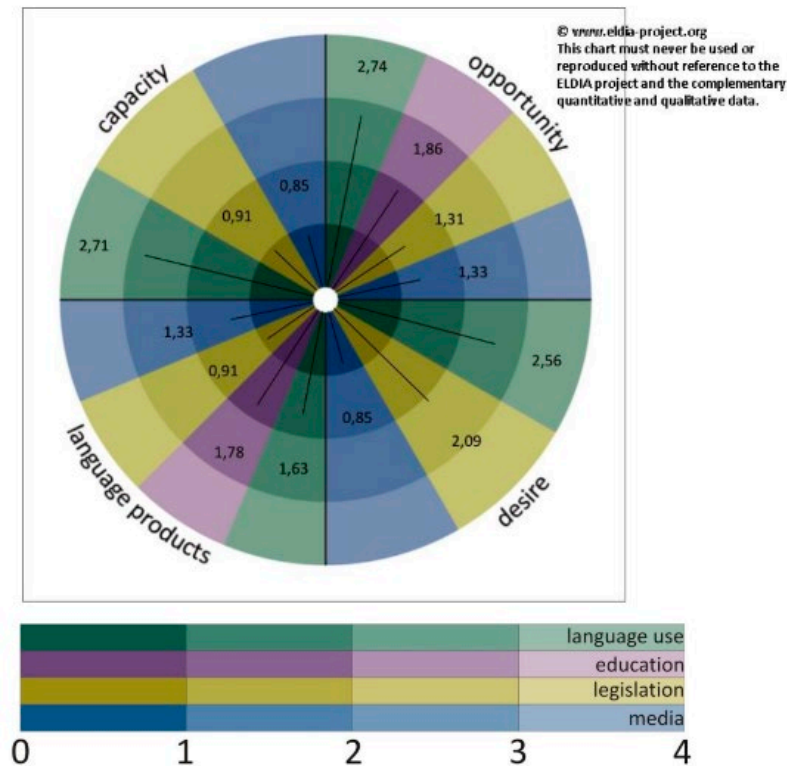

Jälkiteollisessa yhteiskunnassa kielen elinvoiman kehittymistä voidaan ennustaa parhaiten tarkkailemalla sen käyttöä koulutuksessa, hallinnossa, mediassa ja työelämässä sekä lain antamaa suojaa kielelle (esim. Zamjatin et. al. 2012). Näitä ulottuvuuksia on yritetty ottaa huomioon kansainvälisen tutkimushanke ELDIA:n tuottamassa Eulavibar-barometrissa (Spiliopoulou Åkermark et. al.), jonka tavoitteena on olla mm. UNESCO:n kriteerejä tarkempi kielen elinvoiman mittari. Eulavibarissa kullakin kielen käyttöalalla tarkastellaan erikseen kielenpuhujien halua, kykyä ja mahdollisuuksia käyttää kieltä sekä kielellä

saatavissa olevia "kielituotteita" eli julkaisutoimintaa, kulttuuritoimintaa ja kaupallista toimintaa. Alkuperäisessä Eulavibar-indeksissä kukin neljästä tarkasteltavasta kokonaisuudesta (laki, koulutus, media, kielen käyttö) on jaettu neljään eri sektoriin (halu, kyky, mahdollisuus, kielituotteet), joille kaikille annetaan numeerinen arvo (ks. kaavio).

Mallia voidaan käyttää saman kielen aseman arvioimiseen eri konteksteissa. Esimerkiksi ruotsin kieli saisi oleellisesti alhaisemmat arvot Suomessa kuin Ruotsissa. Sen avulla voi myös hahmottaa kielen asemassa mahdollisesti tapahtuvia muutoksia. Esimerkiksi tässä selvityksessä (luku 5) käy ilmi, että opetukseen liittyviä suomen- ja ruotsinkielisiä kielituotteita (kurseja, oppimateriaaleja) käytetään yliopistossa vähemmän kuin opiskelijat haluaisivat. Kielenkäyttäjien toiveet ja mahdollisuudet eivät siis kohtaa.

Kuvio 3. Esimerkki Eulavibar-indeksin käyttämisestä kielen elinvoiman arviointiin. Esimerkin kieli on Itävallassa puhuttava unkari. Lähde: Spiliopoulou Åkermark et. al.

2.4 Suomenkielisen koulutuksen kaventuminen globaalissa ja kansallisessa kontekstissa

Suomen kieli kuuluu niihin noin 2 %:iin maailman kielistä, joilla on periaatteessa turvattu asema itsenäisen valtion tai vahvan autonomisen alueen pääasiallisena virallisena ja institutionalisoituneena kielenä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että suomen kielen asema olisi itsestäänselvästi turvattu myös tulevaisuudessa. Jos yliopistojen kaltaiset julkiset instituutiot eivät enää katso kansalliskielten elinvoimaisuuden ylläpitämisen kuuluvan tehtäviinsä, kaivetaan juuri sitä pohjaa, jolle kielen turvattu asema on aiemmin perustunut.

Gloaalista näkökulmasta englannin kieltä hyvin hallitsevilla on paljon koulutuksellista valinnanvaraa ympäri maailman, eikä Suomessa annettava englanninkielinen koulutus oleellisesti lisää näitä mahdollisuuksia. Jos sen sijaan suomenkielinen korkeakouluopetus Suomessa korvataan englanninkielisellä opetuksella, sitä ei anneta missään muuallakaan. Koska kieli ei monilla aloilla ole pelkästään tieteellisten tutkimustulosten kommunikaatioväline vaan myös tieteellisen luomisprosessin osa, kavennetaan näin paitsi suomalaisen yhteiskunnan kulttuurista perustaa, myös koko ihmiskunnan kulttuurista pääomaa ja kulttuuridiversiteettiä, luovuuden potentiaalia ja tiedontuottamisen monimuotoisuutta.

Kielivalinnat ovat aina myös osa yhteiskuntaluokkien muodostumista. Jos kansalliskielisiä kouluttautumismahdollisuuksia halutuimmilla aloilla tarjotaan yhä vähemmän, Suomeen voi aikaa myöten muodostua töissään ja verkostoitumisessaan pääosin englantia käyttävä eliitti ja suomenkielinen matalapalkka-aloilla toimiva työväestö. Tällainen kehityssuunta on jo nyt nähtävissä. Vaikka yliopistot ovat autonomisia, niiden kielivalinnat muuttavat koko yhteiskuntaa. Englanninkielinen korkeakouluopetus edellyttää monenlaisia valmiuksia toimia englanniksi. Siksi on todennäköistä, että lisääntyvä englannin kielen käyttö yliopistoissa siirtyy aikaa myöten alemmille koulutusasteille. Jos yliopistojen englanninkielinen opetus muuttuu normaalitilaksi, tulee Suomessa ajankohtaiseksi osin englanninkielinen lukio-opetus ja myös englanninkielinen ylioppilastutkinto. Vaarana on, että kansalliskielistä koulutuspolkua ei tulevaisuudessa enää pidetä yhtä arvokkaana kuin englanninkielistä ja että eliitti kouluttautuu siksi englanniksi yhä varhaisemmalta tasolta lähtien.

Koulutuksen kielivalintojen suuri merkitys kielen elinvoiman mittaamiseen käytetyissä indekseissä liittyy siihen, että koulutuksen kielivalinnat kertautuvat muilla kielen käyttöalueilla. Koulutuksen kieli voi paitsi heijastaa hallinnon, työelämän ja median kielitarpeita, myös vaikuttaa niiden kehittymiseen. Kun kansainvälinen henkilökunta työelämässä, mm. oppilaitoksissa, lisääntyy, syntyy tarve lisätä myös englanninkielisiä hallintopalveluja.

Esimerkiksi Helsingin kaupunki on hiljattain selvittänyt englanninkielisten palveluiden lisäämistarpeita (Englanninkielisten palvelujen kehittämisohjelma 2019). Myös Espoon kaupunki on linjannut tarjoavansa jatkossa kaikki palvelut myös englanniksi (<https://yle.fi/a/3-9836024hs>). Vaikka monien vähemmistökielten (esimerkiksi venäjän, viron, arabian ja somalin) puhujamäärät pääkaupunkiseudulla ovat suuremmat kuin englannin äidinkielisten puhujien määrä, ei nähtävästi synny tarvetta tarjota vastaavia palveluita näillä kielillä. Helsingin kaupungin selvityksen mukaan *”englanninkielisten palveluiden kehittäminen on välttämättömyys, jolla ennakoidaan kaupungin väestömuutosta lähi-tulevaisuudessa”*. Väitettä ei ankkuroida palveluasiakkaiden todelliseen kielitaitoon tai toiveisiin ja siksi sitä voidaankin luonnehtia vahvasti kieli-ideologiseksi. Vaikka asiaa ei ilmeisesti ole missään selvitetty, on oletettavissa, että pääkaupunkiseudun venäjän-, viron-, arabian- ja somalinkielisen väestön englannin taitotaso lienee keskimäärin huomoinmpi kuin suomenkielisen väestön englannintaito, johtuen heidän lähtömaidensa kielioloista (vrt. esim. English Proficiency Indexin arvioihin englannin taidosta eri maissa, <https://www.ef.com/wwen/epi/>).

Yhteiskunta tarjoaa siis maahanmuuttajille englanninkielisiä integraatioväyliä, mutta muilla vähemmistökielillä vastaavia väyliä on vain rajoitetusti. Koska englanninkielistä koulutustarjontaa on jo runsaasti, luonnollinen askel on laajentaa myös englanninkielistä palvelutarjontaa. Englanninkielisiä palveluja suunnittelevat virkamiehet ovat hekin opiskelleet todennäköisesti englantia, mutta eivät Suomen maahanmuuttajaväestön äidinkieliä.

2020-luvulla on välttämätöntä tehdä poliittisia päätöksiä siitä, millä yhteiskunnan sektoreilla on hyväksyttävissä englannin käyttö yhteisenä kommunikaatiokielenä. Samalla tulee päättää, halutaanko joitakin yhteiskunnan sektoreita säilyttää sellaisina, joilla nykyiset kansalliskielet pysyvät pääkielinä. Maan kieliympäristön kehityksen kannalta tässä suhteessa kriittinen vaihe on erityisesti edessä oleva kansainvälisten opiskelijoiden määrän lisääntyminen kaikissa oppilaitoksissa.

Vaarana on, että englanninkielinen palvelutarjonta ei synny suomalaisen ja ruotsalaisen rinnalle, vaan myös niiden sijalle. Lainsäädännön näkökulmasta Suomessa (perustuslain säädökset sivistyksellisistä oikeuksista ja yliopistolain säädökset yliopistojen opetus- ja tutkintokielistä, ks. selvityksen luku 4) tulisi voida pääsääntöisesti suorittaa minkä tahansa alan korkeakoulututkinto ainakin maisterintutkintoon saakka kokonaisuudessaan kansalliskielellä – ja toimia tällä kielellä myös työelämässä, esimerkiksi hallinnollisissa tai opetustehtävissä yliopistossa. Englannin kielen roolin tulisi siis olla kansalliskieliä täydentävä kansainvälisen tieteen ja tutkimuksen kieli, ei niitä korvaava opetuksen ja yhteisöjen pääasiallinen kieli.

Koska englanninkielisiä palveluja tuottavat pääosin sellaiset kielenkäyttäjät, joille kyseessä on opittu kieli, ei Suomen uusien asukkaiden englannin taito pääse todennäköisesti kehittymään korkealle tasolle. Silti englanniksi voi integroitua suomalaisen yhteiskunnan toimintoihin jo nyt jopa monipuolisemmin kuin ruotsin kielellä, jolla on Suomessa runsaasti äidinkieliä puhujia ja joka yhä on käytössä hallinnon virallisena kielenä.

3 Suomen yliopistolaitoksen kielellinen historia

Suomen yliopistolaitosta on kehitetty johdonmukaisesti kansalliskieliseksi noin 150 vuoden ajan. 1990-luvulta alkaen on yliopistojen kansainvälisyyteen kiinnitetty enemmän huomiota, mutta käytännössä ”kansainvälisyys” toteutuu yksipuolisesti englannin kielellä, siitä huolimatta, että Suomeen ei juuri saavu opiskelijoita englanninkielisistä maista.

Maailman yliopistot kilpailevat keskenään ranking-menestyksestä ja kansainvälisistä opiskelijoista. Myös valtion rahoitusmallit ovat lisänneet pyrkimystä kansainvälistyä ja englanninkielistyä. Samalla yliopistojen kieli-ideologiat ja kielelliset kulttuurit ovat muuttuneet. Kansalliskielten asema on heikentynyt ja englannin vahvistunut.

Bolognan prosessi myötä on Eurooppaan syntynyt monia englanninkielisiä opinto-ohjelmia erityisesti maisteritasolle. Eri maissa on erilaisia käytänteitä kansalliskielisen ja englanninkielisen toiminnan yhteensovittamiseksi. Esimerkiksi Alankomaissa yliopistoissa on jo enemmän englannin- kuin hollanninkielistä yliopisto-opetusta. Suomen kokoisessa Norjassa sen sijaan on tiukkoja määräyksiä kansalliskielen käytöstä.

3.1 Suomen nykyisen yliopistolaitoksen synty

Suomenkielinen korkeakoulutus on suhteellisen nuorta. Yliopistoista vanhimman Helsingin yliopiston (alk. Turun Akatemian, per. 1640) opetuskieli oli 1 600–1 800-luvuilla latina ja sen jälkeen pitkään ruotsi. Ruotsi oli alkuvaiheessa opetuskielenä myös monissa oppilaitoksissa, jotka sittemmin on sulautettu Aalto-yliopistoon tai Taideyliopistoon. Näitä olivat mm. Teknillinen reaalikoulu (perustettu 1849), sittemmin Polytekninen instituutti ja Teknillinen korkeakoulu (vuodesta 2010 Aalto-yliopiston osa), Taideteollisuuskoulu (alk. Veistokoulu, perustettu 1871, nykyisin Aalto-yliopiston Taideteollinen korkeakoulu), Helsingin musiikkiopisto (perustettu 1882, vuodesta 1939 nimeltään Sibelius-Akatemia ja vuodesta 2013 Taideyliopiston osa) ja Suomen Taideyhdistyksen piirustuskoulu (perustettu 1848, vuodesta 1985 nimeltään Kuvataideakatemia ja vuodesta 2013 Taideyliopiston osa).

Monissa oppilaitoksissa siirtyminen ruotsinkielisestä pääasiassa suomenkieliseen opetukseen vaikuttaa tapahtuneen vähittäin ja ilman, että sitä olisi dokumentoitu. Maan monialaisimmassa korkeakoulussa Helsingin yliopistossa sen sijaan käytiin 1900-luvun alussa pitkää kieliriitaa, joka johti opetusvirkojen jakamiseen suomen- ja ruotsinkielisiin vuonna 1937. Tuolloin määrättiin, että yliopistossa tulee olla tietty määrä ruotsin kielellä opettavia professoreita (nykyisin 28 vakituista professoria). Osana kiistaa korkeimman opetuksen kielestä perustettiin Turkuun heti itsenäistymisen jälkeen kaksi yksityistä yliopistoa, ruotsinkielinen Åbo Akademi (1918) ja suomenkielinen Turun yliopisto (1920). Näistä Åbo Akademia koskevat tälläkin hetkellä monet yliopistolain määräykset, joilla pyritään takaamaan ruotsinkielisen koulutuksen riittävä määrä.

Suomenkielisiä olivat alusta alkaen seminaarit, myöhemmin opettajankoulutuslaitokset, joita alettiin perustaa oppivelvollisuuden säätämisen jälkeen 1800-luvun jälkipuoliskolla. Ensimmäinen näistä oli Jyväskylän seminaari (1863), josta muodostui ensin Kasvatusopillinen korkeakoulu (1934) ja myöhemmin Jyväskylän yliopisto (1966). Nykyisin opettajankoulutuslaitokset ovat eri yliopistojen osia, mm. entinen Sortavalan seminaari (perustettu 1880), joka nykyisin toimii Raumalla, on Turun yliopiston opettajankoulutuslaitos. Kajaanin seminaari (perustettu 1900) on nykyisin osa Oulun yliopistoa. Savonlinnan opettajankoulutuslaitos on integroitu Itä-Suomen yliopistoon ja toimii nykyisin Joensuussa. Suomenkielinen Helsingissä toiminut Kansalaiskorkeakoulu (1925) kehittyi sittemmin Yhteiskuntatieteelliseksi korkeakouluksi (1930) ja Tampereen yliopistoksi (1966), joka vuonna 2018 lakkautettiin, kun uusi Tampereen yliopisto (2019) muodostettiin yhdistämällä Tampereen yliopisto, Tampereen teknillinen korkeakoulu ja Tampereen ammattikorkeakoulu. Vastaava ruotsinkielinen yhteiskuntatieteellinen korkeakoulu oli Svenska social- och kommunalhögskolan (1943), joka liitettiin Helsingin yliopistoon vuonna 1984.

Sotien jälkeen Suomen yliopistolaitos laajeni huomattavasti. Toinen monialainen valtionyliopisto perustettiin Ouluun 1958. Samanlainen laaja suomenkielinen yliopisto oli perusteilla myös Itä-Suomeen, mutta tämä jaettiin kolmeen osaan, joista muodostuivat sittemmin Joensuun yliopisto (1969), Kuopion yliopisto (1966) ja Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu (1969, vuodesta 2018 Lappeenrannan-Lahden teknillinen yliopisto) toisistaan selvästi eroavine painotuksineen. Kuopion ja Joensuun yliopistot yhdistyivät vuonna 2010 Itä-Suomen yliopistoksi, johon liitettiin myös Savonlinnan opettajankoulutuslaitos. Vaasaan perustettiin 1966 kauppakorkeakoulu, joka 1990-luvun alussa laajeni yliopistoksi. Samaan aikaan laajennettiin myös Rovaniemellä toiminut kasvatus- ja oikeustieteitä opettanut Lapin korkeakoulu yliopistoksi.

2000-luvulle tultaessa maassa oli siis alueellisesti kattava suomen- ja ruotsinkielisten yliopistojen verkko, jota vielä täydensivät useissa kaupungeissa (mm. Porissa, Kokkolassa, Vaasassa, Kouvolaissa, Mikkelissä) toimivat yliopistokeskukset. Yliopistojen perustamista olivat sotien jälkeisinä vuosikymmeninä ohjanneet sekä pyrkimys nostaa koulutustasoa

että sivistykselliset, sosiaalipoliittiset että aluepoliittiset tavoitteet. Yleisemmällä tasolla tavoitteet liittyivät talouskasvun ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden (“hyvinvointivaltion”) ideologiseen kehykseen, joita molempia toteutettiin kaksikielisen kansallisvaltion sisällä.

3.2 Yliopistojen muutos: rankingit, kansainvälinen strategiakieli ja uudet rahoitusmallit

1900-luvun loppupuolella yliopistojen toimintaympäristö muuttui entistä kansainvälisemmäksi. Samalla muuttuivat käsitykset yliopistojärjestelmän tarkoituksesta. Mm. Rinne, Jauhiainen ja Plamper (2015) kuvaavat yliopistokoulutukseen vaikuttaneita ideologioita käyttäen aineistona suomalaisten yliopistojen rehtorien puheita. 1960-luvulla itsenäisen sivistysyliopiston retoriikan korvasi valtiojohtoisen kehittämisen ja koulutuksen laajentamisen ideologia, jonka 1990-luvulla korvasi puolestaan tulosjohtamisen, kilpailun ja yritystoiminnan korostaminen.

Uudet koulutusideologiat korostivat yliopistojen merkitystä taloudellisen kilpailukyvyn kannalta ja innovaatioiden – erityisesti teknologisten innovaatioiden – merkitystä talouskasvulle. Toisaalta yliopistot itse suuntautuvat kansainväliseen kilpailuun opiskelijoista ja tutkijoista. Tässä kilpailussa mittarina on käytetty erityisesti yliopistorankingeja, jotka vertailevat pääasiassa julkaisujen ja tutkijoiden kansainvälistä näkyvyyttä. Kolme merkittävintä kansainvälistä yliopistorankingia ARWU eli ns. Shanghain lista, QS-ranking ja Times Higher Educationin ranking syntyivät vuosina 2003–2004 ja ne käyttävät yliopistojen vertailussa hyväksi erityisesti julkaisujen sitaatiota ja tutkijoiden kansainvälistä näkyvyyttä, mm. Nobel-palkintoja (esim. Erkkilä 2013: 6). Näiden rankingien rinnalle on sittemmin muodostunut uusia, ja olemassaolevien rankingien mittarit ovat muuttuneet siten, että ne ottavat huomioon myös eri alojen asiantuntijoilta tehtyjä kyselyjä, yhteiskunnallista näkyvyyttä mm. mediateksteissä sekä opiskelijoiden ja alumnien menestyksen työelämässä.

Yliopistojen strategisessa retoriikassa on vakiintunut tapa asettaa ranking-tavoitteita ja pyrkiä “kansainväliseksi huippuyliopistoksi”. Huippuyliopiston määritelmät eivät ole selkeitä, mutta käytännössä huipuksi lasketaan usein sijoittuminen rankingien 500 parhaan yliopiston joukkoon. Suomen yliopistoista on “huippuun” sijoittunut vaihtelevasti 5–10 yliopistoa, mikä on globaalisti katsoen varsin paljon, erityisesti ottaen huomioon Suomen yliopistojen rahoitustason.

Vaikka ranking-tavoitteet on nykyisin läpäisevästi otettu yliopistojen strategiakieleen, on syytä korostaa, että alunperin ei kyseessä ole akateeminen tapa mitata koulutuksen ja tutkimuksen laatua. Rankingien ensimmäinen ja yhä vielä keskeinen käyttäjäryhmä ovat koulutuksesta maksavat opiskelijat ja heidän vanhempansa, jotka haluavat saada

rahoilleen vastinetta (esim. Erkkilä *ibid.*). Rankingit ovat syntyneet sellaisten yhteiskuntien tarpeisiin, joissa koulutus on ollut ostettava hyödyke, ja soveltuvat tässä mielessä huonosti yleistä koulutustehtävää hoitavien julkisrahoitteisten yliopistojen vertailuun pohjoismaisessa yhteiskunnassa, joka korostaa maksutonta koulutusta tasa-arvoa luovana ja vahvistavana sosiaalisena rakenteena.

Suomessa huippuyliopistoretoriikka tuli näkyväksi erityisesti, kun Aalto-yliopisto perustettiin yhdistämällä kolme korkeakoulua. Tuolloin yliopistojen yhdistämistä ja uudelle yliopistolle luvattua merkittävää julkista rahoitusta perusteltiin tavoitteella saada maahan ”huippuyliopisto”. Raimo Sailaksen Aalto-yliopiston perustamista edeltäneessä raportissa (2007) korostettiin erityisesti, että huippuyliopiston on oltava ”kansainvälinen” ja menestyä rankingeissa. Samalla Elinkeinoelämän keskusliitto oli aktiivisesti hankkimassa uudelle yliopistolle rahoitusta ja vaikuttamassa näin yliopistojen rahoitus pohjan ja hallinnon uudistamiseen. Vastaava rooli oli Teknologiateollisuus ry:llä uuden Tampereen yliopiston perustamisessa vuonna 2019.

”Huippujen” ja ranking-sijoitusten saavuttamisen rinnalle on yliopistojen strategioissa 2010-luvulla noussut tavoitteeksi myös ”globaalien ongelmien ratkaiseminen” (esim. Saarikivi & Saarikivi 2021). Kaikki Suomenkin yliopistot ilmoittavat ratkaisevansa globaaleja ”viheliäisiä” ongelmia, jollaisiksi yleensä mainitaan mm. ilmastonmuutos, ekologiset kriisit, sosiaalinen epäoikeudenmukaisuus, väestön kasvu kehitysmaissa ja ikääntyminen teollisuusmaissa, teknologian saavutettavuus jne. ”Ratkaisemisen” retoriikka onkin nykyisin kaikkien yliopistojen strategioiden läpäisevä piirre. Samalla sen voi nähdä myös vastakkaisena sellaisille perinteisille akateemisen elämän tavoitteille kuin kriittisyys ja monialainen sivistys.

Tulosohjaamiseen ja huippuretoriikkaan liittyy yliopistojen laadun ja saavutusten jatkuva mittaaminen ja arviointi (esim. Rajavaara 2006). Myös yliopistojen valtionrahoitus on kytketty saavutusten arviointiin. Käytetyt mittarit ovat ajan kuluessa jonkin verran muuttuneet, mutta keskeisenä kriteerinä ovat jatkuvasti pysyneet tuotetut tutkinnot sekä runsaasti siteeratuissa julkaisuissa osoitettu tieteellinen laatu. Suoraan rahoitukseen kytkeytyvänä arvontikriteerinä on jo pitkään ollut myös ”kansainvälisyys”, mikä on luonut kannustimen rekrytoida yliopistoihin sekä ulkomaalaisia opiskelijoita että henkilökuntaa ja samalla yliopistoja englanninkielistävän mekanismin.

Tällä hetkellä yliopistojen rahoitusmallissa kansainvälisyys on kytketty yliopistojen ”profilointiin”, millä tarkoitetaan sitä, että yliopistot erikoistuvat tutkimaan toisista yliopistoista poikkeavia kysymyksiä. Myös Suomen Akatemia on jakanut profiloitumista vahvistavaa tutkimusrahoitusta. Kielellisestä näkökulmasta on jossain määrin paradoksaalista, että vaikka yliopistojen valtaosa on alkuaan perustettu nimenomaan kansallisiin, kieli- ja aluepoliittisiin perusteisiin, eivät yliopistot yleensä profiloitu omien alueidensa tutkimiseen

eivätkä alueellisesti merkittävistä kysymyksistä julkaisemiseen. Yliopistojen strategioissa huippuyliopistoretoriikka ja globaalin vastuun korostaminen sivuuttavat nykyisin lähes kokonaan yliopistojen kansalliset, alueelliset ja kontekstuaaliset tehtävät. Yliopistolakiin on vuonna 2004 lisätty ”yhteiskunnallisen vaikuttavuuden” (yvv) vaatimus osaksi yliopistojen perustehtäviä, mutta käytännössä sen mittaamiseen ei ole samanlaisia mittareita kuin rankingit ja julkaisujen sitaatioindeksit. Myöskään yliopistojen rahoitusmallissa ei yvv:llä ole omaa osuutta eikä sillä ole mitattavia indikaattoreita. Rekrytoinneissakin sillä on yleensä vain toissijainen merkitys.

Kun tutkimuksen ja tutkijoiden laatua arvioidaan jatkuvasti OKM:n ja Suomen Akatemian rahoitusmalleissa aivan samoin peruseriaattein kuin kansainvälisissä yliopistorankingeissa (huippujulkaisut, kilpailtu tutkimusrahoitus) voivat paikallisiin ja kansallisiin kysymyksiin (esim. Suomessa puhuttaviin kieliin, Suomen yhteiskuntaan, luontoon ja historiaan) keskittyvät yliopistoyksiköt näyttäytyä rahoitusmallien näkökulmasta tehottomina. Rahoitusmalleissa ei ole sellaista kontekstuaalisten ja kansalliskielisten tehtävien hoitamisen insentiiviä, joka vastaisi kansainvälisyydestä saatavaa lisärahoitusta.

Yliopistojen muutos on vauhdittunut erityisesti vuoden 2010 yliopistolain jälkeen. Laki muutti yliopistot valtion tilivirastoista yksityisoikeudellisiksi laitoksiksi. Niille muodostettiin yrityselämästä saadun mallin mukaan hallitukset, joissa yliopistojen ulkopuolisilla sidosryhmillä on vähintään yhtä suuri edustus kuin henkilökunnalla ja opiskelijoilla. Yliopistojen yksityistä pääomaa pyrittiin lisäämään, mutta niiden riippuvuus valtionrahoituksesta jäi silti varsin suureksi. Vaikka yliopistouudistuksen perusteissa mainittiin korkeakoulujen autonomian lisääminen, on uudistusta kritisoitu siitä, että tosiasiallisesti se toi aikaisemman valtionohjauksen rinnalle uuden, yksittäisten rahoittajien harjoittaman ohjauksen (Kuusela et. al. 2021).

Yksityisoikeudellisen laitoksen status merkitsee myös, että viranomaiskieltä koskevat kielilain määräykset eivät koske yliopistoja. Käytännössä yliopistot ovatkin alkaneet opettamaan englanniksi koko ajan enemmän. Opinnäytteiden kirjoittaminen englanniksi on samoin yhä yleisempää. Yliopistoja koskevat silti edelleen yliopistolain määräykset yliopistojen opetus- ja tutkintokielistä sekä määräykset ruotsinkielisen koulutuksen antamisesta. Tällä hetkellä laissa ei ole vastaavia määräyksiä suomenkielisestä koulutuksesta.

3.3 Yliopistojen kieli-ideologioiden muutos

Yliopistojen kielivalinnat nähdään sekä poliittisissa keskusteluissa että yliopistoissa itsessään usein pelkästään käytännöllisinä kysymyksinä, kommunikatiivisen funktion näkökulmasta (selvityksen kohta 1). Olisikin tärkeä tiedostaa, että kielivalintoihin liittyy

myös merkittäviä ideologisia ulottuvuuksia. Korkeakoulutuksen kielivalintoja koskevassa tutkimuksessa kieli-ideologioita kuvataan vain osin näkyviksi ja artikuloituiksi, osin ”implisiittisiksi” tai ”näkyttömiksi”.

1900-luvun alussa yliopistojen kieli-ideologioissa pääpaino oli suomen ja ruotsin kielen välisellä ideologisella kamppailulla. Tähän liittyivät suomen- ja ruotsinkielisen yliopiston perustaminen Turkuun erikseen ja Helsingin yliopiston pitkään jatkunut kielikiista, joka vuonna 1937 johti yliopistolain kirjaukseen yliopiston kaksikielisyydestä ja ruotsiksi opettavan professorikunnan määrästä. Suomenkielinen koulutus muuttui kuitenkin 1900-luvun mittaan taistelun kohteesta itsestäänselvyydeksi. Tätä heijastaa myös se, että lainsäädännössä ei ole ruotsinkielisen yliopisto-opetuksen takaamista vastaavia pykäläiä suomenkielisestä opetuksesta.

Sodanjälkeisinä vuosikymmeninä vallinneen koulutustason nostamisen ja alueellisen tasa-arvon yliopistoideologia korosti kansalliskielten käyttöä yhtäläisten opiskelumahdollisuuksien takaajana ja tieteellisen tiedon levittäjänä kaikille väestöryhmille. Tämän ja nyky-yliopistoissa vallitsevan, kansainvälistä kilpailua, ”huippuyliopistoa”, innovaatioita ja globaalien ongelmien ratkaisemista korostavan ideologian välillä on nähtävissä selvä murros.

1950–1970-luvuilla yliopistojen kansainvälistymisen pääkieli muuttui saksasta englanniksi, heijastellen kansainvälisesti näkyvimmän tieteellisen tutkimuksen painopisteen siirtymistä Keski-Euroopasta Yhdysvaltoihin. Merkittävää osaa älymystön englanninkielistymisessä näytteli Yhdysvaltain tiede- ja kulttuuripolitiikka, mm. ASLA Fullbright-stipendit (1946 alkaen), vaihto-oppilastoiminnan edistäminen ja englanninkielisen viihteen tarjoaminen edullisesti eurooppalaisille tv-kanaville. Jonkinlaisia kieli-ideologisia jännitteitä liittyi sodanjälkeisinä vuosikymmeninä pyrkimykseen kehittää tiedesuhteita myös Neuvostoliittoon, mutta käytännössä vakiintui järjestelmä, jossa yliopistot antoivat koulutusta suomeksi ja ruotsiksi, samalla kun tieteen kansainvälistyminen tapahtui englanniksi.

Vaikka englannin käytön lisääntyminen kuvataan usein luonnolliseksi kehitykseksi, on sen taustalla myös Iso-Britannian ja Yhdysvaltain tietoisesti laadittu ja valtiollisesti tuettu politiikka, joka ideologisesti muotoiltiin 1930-1940-luvuilla. Vuonna 1943 puheessaan Harvardin yliopistossa Winston Churchill ennusti, että tulevaisuuden suurvallat ovat ”tajunnan suurvaltoja”, joiden ei tarvitse valloittaa alueita. Samalla hän kannusti voimakkaasti levittämään englannin kieltä koko maailman yhteiseksi kieleksi (ns. Price of Greatness -puhe, <https://winstonchurchill.org/old-site/learn/speeches-learn/the-price-of-greatness/>). Samoja periaatteita toteutettiin sitten Englannissa British Council -järjestön kautta sekä osana Yhdysvaltain kansainvälistä politiikkaa.

1980-luvulta alkaen yliopistojen tulosvastuullisen hallinnan ideologia näyttäytyi pyrkimyksenä tuottaa tutkimusta, joka olisi kansainvälisesti kilpailukykyistä ja kehittäisi talouselämää hyödyttäviä teknologioita. Englannin käyttö tutkimustulosten julkaisun pääkielenä liittyi siis ennen kaikkea pyrkimykseen nostaa tutkimuksen kansainvälistä laatua. 2000-luvun englanninkielistyminen eroaa tästä periaatteellisesti korostaessaan koko korkeakouluinstituution kansainvälisyyttä sekä opiskelijoiden ja tutkijoiden mahdollisuuksia siirtyä esteettä maasta toiseen.

Uuden englanninkielistymistymisen dynamona Euroopassa on ollut EU-politiikka. Bolognan prosessi (2004 alkaen) loi EU-maihin laajuuksiltaan ja tutkintotasoiltaan yhtenäisen tutkintojärjestelmän, joka mahdollisti kansainvälisten opiskelijoiden rekrytoimisen erikseen kolmivuotisiin kandidaattiohjelmiin ja näitä seuraaviin kaksivuotisiin maisteriohjelmiin. Käytännössä tämä johti kansainväliseen kilpailuun opiskelijoista ja englanninkielisten tutkinto-ohjelmien syntymiseen moniin maihin. Vuonna 2017 tehdyn selvityksen mukaan Euroopassa (englanninkieliset maat pois lukien) oli 2900 englanninkielistä kandidaattiohjelmaa, mikä merkitsi niiden määrän 50-kertaistumista kahdeksan vuoden aikana. Samana vuonna englanninkielisiä maisteriohjelmiä oli lähes 9000 (<https://www.timeshighereducation.com/news/fifty-fold-growth-english-taught-bachelors-courses-europe>). Tämän jälkeen sekä englanninkielisten kandidaatti- että maisteriohjelmien määrä on vielä huomattavasti lisääntynyt, huolimatta EU:n samanaikaisesta pyrkimyksestä levittää myös eurooppalaista monikielisyyttä.

Taulukko 1. Kieli-ideologioiden sijoittuminen suomalaisten yliopistojen kielivalintoihin.

1950–1970-luku	1980–1990-luku	2000-luku
Tehtäväkenttä		
Kansallinen tehtävä	Tutkimustoiminnan kansainvälistyminen	Koko yhteisön toimintaympäristö globaali
Kielivalintojen perusteet		
Kansalliskielten (suomi ja ruotsi) tasapaino	kansallinen koulutus, kansainvälinen julkaiseminen	Yliopistoyhteisö on luonteeltaan globaali
”Asiakkaat”		
Suomen eliittien kouluttaminen	Kansallisen tieteen ja talouden kilpailukyky	Kansainvälinen tutkijayhteisö, globaalit kysymykset
Kilpailijat		
Yliopistojen keskinäinen kilpailu maan parhaista opiskelijoista	Tutkijoiden kilpailu kansainvälisessä tieteessä	Yliopistojen globaali kilpailu keskenään
Suhde rahoittajiin		
Valtio rahoittaa, yliopiston autonomia	Valtio rahoittaa valtion-talouden, aluepolitiikan ym. intressien tähden, yritysyritys yhteistyö	Maksavat opiskelijat, tutkimus yritysten tilaustyönä, valtion roolin pieneneminen
Käytetyt kielet		
suomi, ruotsi (saksa)	suomi, ruotsi, englanti kansainvälistymisen apukieli	englanti (suomi, ruotsi apukielen asemassa)

Kieli-ideologioiden ohella yliopistoissa kielenkäyttöön vaikuttavat kielikäytänteet, joita voi kuvata paikallisiksi kielellisiksi kulttuureiksi. Kielellisellä kulttuurilla ymmärretään sellaista kielellistä käyttäytymistä, joka ei jäsenny ideologisesti, vaan koostuu esimerkiksi kielitiedosta, kielimyyteistä ja tottumuksista (esim. Schiffman 1995). Esimerkiksi suomalaisen kielellisen kulttuurin piirre on arkisen kommunikaatiokielen vaihtaminen suomesta englantiin monissa konteksteissa, mikäli syntyy epäily, että joku läsnäolija ei osaa suomea. Käytänne liittyy moniin kielimyytteihin, mm. käsitykseen suomen kielestä erityisen vaikeana kielenä, tai erityisen paljon muista kielistä poikkeavana kielenä yhtäältä ja toisaalta käsitykseen siitä, että ei-suomenkieliset osaavat englantia.

Tällaiset kielellisen kulttuurin piirteet poikkeavat monikielisen kommunikaation käytänteistä monilla muilla kielialueilla ja vaikuttavat haitallisesti yliopistoyhteisöjen jäsenien mahdollisuuksiin oppia suomea. Onkin syytä korostaa, että jokaisessa työyhteisössä yliopistot mukaanlukien on mahdollisuuksia muuttaa ja kehittää omaa kielellistä toimintakulttuuria.

3.4 Keskustelua yliopistojen kielikäytänteistä eräissä muissa eurooppalaisissa maissa

Seuraavassa verrataan tilannetta eräisiin verrokkimaihin. Käytännössä monissa lähimaissa kansalliskielten asema yliopistoissa on Suomea vahvempi joko lakisääteisillä määräyksillä tai erilaisilla käytännön järjestelyillä.

Ruotsissa yliopistot ovat valtionlaitoksia, joita ohjaa kielilaki. Sen määräykset ovat yksiselitteisiä siinä suhteessa, että viranomaisten tulee käyttää työssään ruotsin kieltä. Monet selvitykset osoittavat kuitenkin, että Ruotsinkin yliopistoissa on liikuttu jatkuvasti englantilais-ruotsalaisen kaksikielisyyden suuntaan (esim. Karlsson 2017) ja maassa on runsaasti erityisesti englanninkielisiä maisteriohjelmiä. Yliopistojen kielistrategiat mainitsevat usein lisäksi muut skandinaaviset kielet. Henkilökuntaa yliopistoihin rekrytoidaan pääosin kansainvälisin hain samaan tapaan kuin Suomessakin. Käytännössä monet yliopistot kuitenkin lisäävät hakuilmoituksiin vaatimuksen, jonka mukaan hakijan on otettava ruotsin kieli käyttöön siirtymäajan jälkeen. Tästä vaatimuksesta voidaan vapauttaa norjaa tai tanskaa hallitsevat hakijat. Siirtymäajan pituus vaihtelee vuodesta muutamaan vuoteen ja sen ajaksi kansainväliselle valituksi tulleelle hakijalle luvataan järjestää kielikoulutusta (ibid.).

Norjassa yliopistolakiin on kirjattu, että yliopistojen tehtävään kuuluu norjankielisen sivistyksen ja norjan kielen viljely (<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-04-01-15n>). Yliopistojen valtionrahoituksen ehtona mainitaan yliopistojen rahoitussopimuksissa, että kansainvälisesti rekrytoitava henkilökunta siirtyy kolmantena vuonna rekrytoinnin jälkeen käyttämään työssään kansalliskieltä (jompaakumpaa norjan kielen varianttia bokmål tai nynorskaa, tai saamenkielisen opetuksen tapauksessa saamea). Tyypillisesti ruotsia tai tanskaa hallitsevilta ei edellytetä norjan opintoja. Kahtena ensimmäisenä vuonna rekrytoinnista lukien on ulkomaalaistauksella henkilökunnalla mahdollisuus tehdä alennettua työaika, jos he käyttävät säästävän ajan norjan kielen opiskeluun.

Myös **Tanskassa** edellytetään tavallisesti rekrytointi-ilmoituksissa siirtymistä tanskan kielen käyttöön kolmantena vuonna ja tarjotaan maksutonta tanskan kielen opetusta työaikana. Ilmeisesti tästä ei kuitenkaan ole samanlaista valtiollista ohjausta kuin Norjassa.

Viron yliopistolaissa säädetään, että opiskelu on maksutonta vironkielisissä ohjelmissa opiskeleville ylioppilaille, ja että muilla kielillä opiskelusta voidaan vaatia maksuja (<https://www.riigiteataja.ee/akt/110072012028>). Maassa on ollut käytössä myös valmistavan vuoden opinnot, joiden aikana hankitaan riittävä viron kielen taito, jotta opintoja voi seurata vironkielisessä ohjelmassa. Yliopistolaissa mainitaan, että yliopistojen opetus- ja hallintokieli on viro. **Latviassa** yliopistolaki on vielä tiukempi ja edellyttää, että korkeintaan 20 % yliopistojen opetuksesta voidaan antaa muulla kuin latvian kielellä.

Alankomaissa käydään monia muita Euroopan maita enemmän julkista keskustelua koulutuksen englanninkielistymisestä. Maan kandidaattiohjelmien opetuksesta noin 60 % on englanninkielistä ja maisteriohjelmien opetuksesta noin 70 % (<https://www.educationworld.in/netherlands-english-medium-controversy/>), siitä huolimatta, että lain mukaan korkeimman opetuksen instituutioiden kielenä on hollanti, "ellei opetuksen tai opiskelijoiden luonne erityisesti edellytä toista kieltä" (vanhan lain mukaan) tai "ellei vieraalla kielellä opettaminen tuo lisäarvoa" (uuden lain mukaan v. 2020 jälkeen, yksityiskohdista ks. Edwards 2020). Maan yliopisto-opiskelijoista noin neljännes on ulkomaalaisia ja maa on Brexitin jälkeen ilmeisesti englanninkielisen koulutuksen suurin tarjoaja EU:ssa. Vuonna 2019 joukko yliopistonopettajia ja muita älymystön edustajia, mm. 93 professoria, allekirjoitti kirjeen, jossa esitettiin huoli yliopistojen täydellisen englanninkielistymisen vaarasta. Maan jäljelläolevat hollanninkieliset maisteriohjelmat ovat aloilla, joissa käytetty kieli liittyy suoraan työelämän tarpeisiin, mm. kasvatustieteissä, hoitoalalla ja oikeustieteessä. Kansainvälisten opiskelijoiden lisääntyessä yliopistoja edustava liitto VSNU ehdotti vuonna 2018 kansainvälisten opiskelijoiden määrän rajaamista, jotta opiskelupaikkoja säilyisi myös alankomaalaisilla. Opetusministerin kieltäytyttyä tällaisesta uudistuksesta asiaa käsiteltiin oikeudessa, joka päätti, että englanniksi opettaminen ja kansainväliset haut opetusohjelmiin ovat lainmukaisia. Kritiikkiä on hollannin kielen syrjäyttämisen lisäksi esitetty myös englanninkielisen opetuksen laadusta. Maan opiskelijajärjestöjen keskusunioni LSVb:n selvityksen mukaan 60 % opiskelijoista on kohdannut opinnoissaan vaikeasti ymmärrettäviä opettajia. Alankomaiden korkeakoulupolitiikan diskursseja analysoinut Edwards (2020) on todennut, että niissä häivytetään usein englannin kieli, jotta lain epämääräinen muotoilu "opetuksen erityislaadusta" ja toisen kielen käytöstä täyttyisi.

Huomiota herättää, että samaan aikaan **Belgiassa** flaamin kieli (joka on siis käytännössä sama kieli kuin Alankomaissa hollanniksi nimitetty kieli) on säilynyt yliopistoissa pääasiallisena opetuskielenä flaaminkielisellä alueella. Tämä liittyy Belgian monikieliseen hallintorakenteeseen ja historialliseen pyrkimykseen välttää ranskan kielen ylivaltaa.

3.5 Vertailua eräiden vähemmistökielten asemaan

Samaan aikaan, kun valtiolliset kansalliskielet ovat menettäneet käyttöalojaan englannille, on useilla Euroopan vähemmistökielillä alueilla onnistuttu nostamaan paikallisia kieliä koulutustarjonnan kieleksi. Pohjoissaamen lisäksi mm. Walesissa puhuttu kymri sekä Espanjan itsehallintoalueilla puhutut katalaani, baski ja galego ovat esimerkkejä tällaisista kielistä. Näiden kielten käyttö koulutuksessa oli ennen 1900-luvun loppupuoliskoa jokseenkin olematonta, mutta sittemmin vähemmistöjen kielelliset oikeudet ovat nousseet yhteiskunnalliseksi keskustelunaiheeksi ja alueellisten vähemmistökielten käyttöalan laajentamiseksi korkeakoulutukseenkin on tehty poliittisia päätöksiä.

Kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta kiinnostavaa on, että vähemmistökielten institutionaalisen käytön vakiinnuttamiseksi luodussa lainsäädännössä määritellään kielelliset oikeudet ja velvoitteet usein paljon yksityiskohtaisemmin kuin monien valtiollisten kansalliskielten käyttöä turvaavissa laeissa. Kun kansalliskielten asema korkeakoulutuksessa heikkenee englanninkielisen koulutuksen lisääntyessä, juuri tällainen lainsäädäntö saattaa tarjota mallin, jota voidaan käyttää myös heikkenevien kansalliskielten tukemisessa.

Esimerkiksi Santiago de Compostelan yliopistossa Galician itsehallintoalueella on niin opiskelijoilla kuin opettajillakin lain mukaan subjektiivinen oikeus käyttää oman valintansa mukaan joko galegon tai espanjan kieltä, eikä kelläkään ole oikeutta vaatia toista osapuolta vaihtamaan kieltään (https://www.usc.gal/gl/servizos/snl/dinamizacion/dereitos_docencia.html). Käytännössä tämä tarkoittaa vastavuoroista kaksikielisyyttä, jossa jokaisella on oikeus valita käyttämänsä kieli mutta myös velvollisuus ymmärtää toisen osapuolen käyttämää toista kieltä.

Iso-Britanniaan kuuluvassa Walesissa julkisten instituutioiden velvoitteista käyttää kymrin kieltä on säädetty hyvin tarkasti ja velvoitteet koskevat myös yliopistoja. Asiakirjoista, tiedotteista, esitteistä, intranet- ja verkkosivuista sekä mobiilisovelluksista tulee tuottaa kymrinkielinen versio, eikä kymriä saa käyttää "vähemmän suosiollisesti" kuin englantia. Englanninkielisellä intranet- tai verkkosivulla on oltava suora linkki vastaavaan kymrinkieliseen sisältöön. Sama sääntely ja englannin suosimiskielto koskee julkisten instituutioiden opastekylttejä sekä instituution brändiä (ky. *hunaniaeth gorfforaethol*, en. *corporate identity*). Julkisten instituutioiden on tarjottava työntekijöilleen mahdollisuus kymrin opiskeluun työajan puitteissa sekä kielitietoisuuskoulutusta ja kymrinkielinen allekirjoitus pohja sähköpostiviesteihin. Uusia työntekijöitä perehdytettäessä on lisättävä heidän tietouttaan kymrin kielestä. (<https://www.legislation.gov.uk/wsi/2017/90/made/english>)

Espanjassa katalaanin kielen asemaan liittyviä epäkohtia esiin nostava kansalaisjärjestö *Plataforma per la Llengua* kampanjoi parasta aikaa yliopisto-opetuksen katalaaninkielisyyden puolesta. Kampanjasivustolla valistetaan opiskelijoita näiden lakeihin

perustuvista kielellisistä oikeuksista, annetaan esimerkkejä tyypillisistä ongelmatilanteista ja kannustetaan täyttämään valituslomake, jonka pohjalta järjestö voi viedä asiaa eteenpäin. Sivustolla esitettyihin tyypillisiin tilanteisiin lukeutuu mm. alun perin katalaaninkieliseksi ilmoitetun kurssin opettaminen espanjaksi, koska ensimmäisellä tunnilla käy ilmi, että isosta ryhmästä kaksi henkilöä ei ymmärrä katalaania. Toisena esimerkkinä annetaan tilanne, jossa tietyn oppiaineen maisteriohjelmassa on muodostettu kaksi opetusryhmää (espanjan- ja englanninkielinen), mutta kummassakaan kielenä ei ole katalaani. Lisäksi mainitaan tilanteet, joissa opiskelijaa pyydetään pitämään esitelmä katalaanin sijaan espanjaksi tai vastaamaan tentissä espanjaksi, koska yliopisto käyttää ulkopuolista tarkastajaa. Kampanjasivuston mukaan yliopisto toimii tällaisissa tapauksissa lainvastaisesti. (<https://www.launiversitatencatala.cat>)

3.6 Kansainvälinen yliopisto ja “näkymätön” englannin kieli

Sekä Euroopan unionin että Suomen korkeakoulutusta ohjaavissa dokumenteissa pyritään ideologisella tasolla lisäämään yliopistojen opetuksen ja tutkimuksen kansainvälisyyttä. Tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota siihen, että käytännössä “kansainvälinen” opiskelija tai “kansainvälinen” opetus on kuitenkin synonyymi englannin kielellä opiskelevalle ja englanninkieliselle opetukselle.

Esimerkiksi korkeakoulutukseen liittyviä diskursseja tutkineet Saarinen ja Nikula (2013) havaitsivat, että yliopistojen “kansainvälistyminen” ympäri Eurooppaa tarkoittaa nimenomaan niiden englanninkielistymistä. Philipsson (2015) mainitsee, että kansainvälistä opiskelija- ja tutkijavaihtoa vilkastuttamaan luotua Bolognan prosessia käsittelevissä EU:n asiakirjoissa ei enimmäkseen lainkaan mainita kieltä, monikielisyyttä tai monikielisiä tutkintoja. Kuitenkin kaikki asiaa käsittelevät kommunikoot on laadittu englanniksi ja prosessi on tuottanut tuhansia englanninkielisiä kandidaatti- ja maisteriohjelmiä kaikkiin EU-maihin.

Bolognan prosessin mukainen yhteinen koulutusalue ei voi toimia ilman yhteisiä kieli-käytänteitä. Opiskelijoiden ja tutkijoiden kommunikaatiossa syntyvät paikalliset ja tilanteiset kieli-käytänteet saattavat puhekielen tasolla olla monikielisiä ja rinnakkaiskielisiä, mutta viimeistään siinä vaiheessa kun oppimisprosessi edellyttää kirjallisen kielen käyttöä, valitaan tavallisesti se kieli, jota useimmat läsnäolijat ymmärtävät ainakin jossain määrin. Van Parijs (2011) puhuu tästä maksimaalisen minimaalisen kielitaidon periaatteena (*max-min guided choice of language*). Jotta kielivalinta olisi jokin muu – esimerkiksi kansalliskieli tai monikielisyys – tarvitaan tietoista kielellistä ohjausta esittämällä mm.

kielitaitovaatimuksia, tarjoamalla kielikoulutusta, luomalla kansalliskielisiä ja monikielisiä kieliympäristöjä ja palkitsemalla eri tavoin kansalliskielten käytöstä tai monikielisistä toimintatavoista.

Philipsson (ibid.) kritisoi englannin kielen näkymättömyyttä tieteen ja koulutuksen kansainvälisyyteen liittyvissä diskursseissa. Hän viittaa usein toistettuun *lingua franca* -argumenttiin, jonka mukaan englanti on välttämätön kansainvälinen kommunikaatiokieli. Philipssonin mukaan historiallinen *lingua franca*, italian ja oksitaanin pohjalta syntynyt Välimeren kauppakieli, oli kieliryhmien välisen kommunikaation apukieli, jolla ei ollut standardia tai äidinkieliä puhujia. Sitä käytettiin puhuttaessa yksinkertaisista asioista kielyhteisöjen välillä, ja sen kielioppi ja sanasto olivat monin tavoin rajallisia. Kun englantia käytetään kansainvälisessä tieteessä, pyritään sen sijaan lähtökohtaisesti puhumaan monimutkaisista asioista tarkasti. Tällaiseen käyttöön ei sovellu standardisoimaton kieli, jolla ei ole kirjallista historiaa tai täsmällisesti muotoutunutta terminologiaa. Englanti ei Philipssonin mukaan olekaan mikään tieteen ”apukieli” vaan luonnollinen kieli, jolla on tietyt historiallisessa kulttuurikontekstissään syntyneet ilmaisuvarat ja joka on tieteessä hegemonisessa asemassa. Kun sitä käytetään, käytetään samalla aivan tiettyä historiallisesti muodostunutta ilmiöiden kategorisaatiota, tiettyjä semanttisia vivahteita, tietyn tavoin arvolatautuneita ja piilomerkityksiä sisältäviä sanoja sekä tiettyä retorista traditiota.

Englannin kielen tutkimuksessa on kiinnitetty paljon huomiota siihen seikkaan, että tieteen kansainvälinen englanti on jo muodostanut englannin kirjallisesta traditiosta osin riippumattoman kansainvälisen tai globaalin englannin muotonsa (*global English*). Tästä huolimatta käytetään Suomessakin jatkuvasti englannin natiivipuhujia kielentarkastajina, ja monet tutkijat saavat artikkeleistaan palautetta, jossa kehoitetaan kiinnittämään huomiota kieliasuun. Englannin kieltä ei voikaan luonnehtia ainakaan tasa-arvoisesti kansainväliseksi apukieleksi siinä mielessä, että sen standardi on vahvasti angloamerikkalaisten yliopistojulkaisuja tuottavien kustantamojen ja niihin kirjoittavien äidinkieleltään englanninkielisten tutkijoiden kontrolloima.

3.7 Kansainväliset opiskelijat Suomen yliopistoissa

Tällä hetkellä yliopistoihin hyväksytään vuositasolla noin 33 000 uutta opiskelijaa, joista noin 28 000 on Suomen kansalaisia. Kansainvälisistä opiskelijoista tulee ETA-alueelta noin 1 200 ja sen ulkopuolelta noin 3 700. Yleisimmät tulomaat ovat Kiina, Venäjä, Intia ja Vietnam. Juusola et. al:n (2021) selvityksen mukaan ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden yhteismäärä on suomalaisissa korkeakouluissa noin 20 000, joista yliopistoissa on noin puolet. Käytännössä ulkomaalaisten opiskelijoiden vuosittainen sisäänottomäärä on suomalaisissa yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa kasvanut noin 20 vuoden takaisesta noin 500 opiskelijasta yli 5 000 opiskelijaan. Kun ETA-maiden ulkopuolisille

opiskelijoille määrättiin lukukausimaksut vuonna 2017, sisäänotettujen määrä tippui noin kolmanneksen, mutta kansainvälisten opiskelijoiden määrä nousi pian takaisin entiselle tasolle ja sen ohi.

Maan koulutuksen ja laajemminkin koko yhteiskunnan kieliympäristön kannalta merkittävää on, että suunnitteilla on kansainvälisen opiskelijamäärän moninkertaistaminen. OKM on vuoden 2021 koulutusselonteossaan linjannut, että maahan saapuvien kansainvälisten opiskelijoiden määrä pyritään kolminkertaistamaan vuoteen 2030 mennessä. Tavoitteena on, että näistä opiskelijoista 75 % työllistyy opintojensa jälkeen Suomeen.

Kansainvälisten opiskelijoiden motiiveista saapua Suomeen ja halukkuudesta jäädä Suomeen opintojen jälkeen on tehty selvityksiä (mm. Juusola et. al. *ibid.*). Vuoden 2018 tilanteessa 43 % yliopistotutkinnon ja 38 % ammattikorkeakoulututkinnon Suomessa suorittaneista muutti pois maasta. Keskeisiä maahanjäämisen syitä ovat perhesyyt ja sosiaaliset verkostot sekä suomen kielen taito, joka on yhteydessä myös sosiaalisten verkostojen muotoutumiseen. Kielitaidon merkitys tosin vaihtelee aloittain suuresti.

Jotta OKM:n tavoite toteutuisi, tulisi siis yhtäältä lisätä kansainvälisten opiskelijoiden määrää ja toisaalta parantaa heidän maahanjäämisen edellytyksiä. Jälkimmäisen tavoitteen saavuttamiseksi keskeistä on kansainvälisten opiskelijoiden kielitaidon parantaminen. Kun tutkintojen suorittaminen perustuu valtion ja yliopistojen välisiin tulosopimuksiin, olisi luonnollista olettaa, että valtiovalta edellyttäisi tutkinnon suorittaneilta julkisen sektorin töihin tarvittavaa kielitaitoa. Työvoimapulasta kärsivä sosiaali- ja terveysala sekä koulutussektori, mm. varhaiskasvatus, ovat aloja, joilla työskentely ilman suomen tai ruotsin kielen taitoa on joko mahdotonta tai hankalaa. Tutkintorakenteisiin olisikin välttämätöntä lisätä tavalla tai toisella kansalliskielten opintoja. Tavoitteen toteuttaminen tulee edellyttämään suurta kasvua yliopistojen kielikeskusten rahoitukseen.

Vaikka kansainväliset opiskelijat sijoittuvat yleensä englanninkielisiin koulutusohjelmiin, tulevat he enimmäkseen maista, joissa englannin keskimääräinen taitotaso on oleellisesti huonompi kuin Suomessa. Esimerkiksi kansainvälisen englannin taitotasoa selvittävän vuosittaisen EPI-indeksin mukaan Suomi on englannin taitotasossa globaalisti kahdeksannella sijalla ei-englanninkielisten maiden vertailussa. Yleisimmät opiskelijoiden lähtömaat ovat sijoilla 62. (Kiina), 40. (Venäjä), 55. (Intia) ja 60. (Vietnam).

Mikäli opetusta suunniteltaisiin opiskelijoiden kielellisistä valmiuksista käsin, ei englanti siis mitenkään itsestäänselvästi olisi ainoa kansainvälisille opiskelijoille tarjottavien opetusohjelmien kieli. Selvitystä varten tehdyissä fokusryhmähaastatteluissa (selvityksen kohta 8) kävi mm. ilmi, että ainakin eräät suomalaiset yliopistonopettajat kokivat monien kansainvälisten opiskelijoiden englannin kielen taidot samoissa ohjelmissa opiskelevia suomalaisia heikommiksi.

Voidaankin todeta, että yksinomaan englanniksi annettava opetus ei mitenkään itsestään selvästi palvele opiskelijoita eikä myöskään suomalaista työelämää. Alakohtaiset erot työelämän kielitaitovaatimuksissa ovat kuitenkin suuret ja ne on otettava huomioon kansainvälisiä opinto-ohjelmia edelleen kehitettäessä.

Taulukko 2. Suurin osa ulkomaalaisista opiskelijoista saapuu Suomeen maista, joissa englannin kielen taito on kansainvälisten selvitysten mukaan Suomea huonompaa. Kuitenkin kansainvälisten opiskelijoiden rekrytointi mainitaan toistuvasti syynä lisätä juuri englanninkielistä opetusta. (Juusola et. al 2021).

Tulomaa	yliopistot	ammattikorkeakoulut	yht.
Kiina	1 119	525	1 644
Venäjä	801	1423	2 224
Intia	663	135	798
Vietnam	598	1817	2 415
Pakistan	493	142	635
Iran	472	73	545
Bangladesh	460	310	770
Saksa	403	280	683

Onkin syytä nostaa esille, että kansalliskielten käyttö yliopistoissa voi olla myös osa yliopistojen nykyistä monipuolisempaa kansainvälistymistä. Yliopistojen kehityssuunta voi olla kohti monikielisyttä siten, että yhtäältä kansallisten kielten käyttöä suomalaista yhteiskuntaa määrittävänä ja luovana tekijänä vahvistetaan ja samalla Suomea integroidaan moninapaiseen maailmaan yliopistojen monikielisen opiskelija- ja opetushenkilökunnan kielitaidon avulla. Esimerkiksi kiinan ja venäjän kielen kaltaiset suuret kielet ovat tulevaisuudessakin merkittäviä työelämän kannalta, mutta samalla niillä ilmestyy myös runsaasti eri alojen tieteellistä kirjallisuutta, jota voidaan tuottaa osin myös Suomessa. Näillä kielillä toimimisen arvo tulee nähdä yliopistoyhteisössä, ja siitä tulee myös palkita.

4 Nykytilanne lain ja muiden ohjaavien dokumenttien valossa

Yliopistolain mukaan Suomessa on vain suomen- ja ruotsinkielisiä yliopistoja. Käytännössä englantia käytetään opetuksessa kuitenkin enemmän kuin ruotsia, ja julkaisutoiminnassa enemmän kuin suomea ja ruotsia yhteensä.

Oikeusasiamies ja oikeuskansleri ovat antaneet useita päätöksiä, joiden mukaan kansalliskielisen toiminnan tulisi olla yliopistoissa ensisijaista. Käytännössä päätökset eivät vaikuta muuttaneen yliopistojen kielikäytänteitä.

Valtioneuvoston hyväksymä kansalliskielistrategia (2021) korostaa mahdollisuutta käydä koko koulutuspolku suomeksi tai ruotsiksi. Suurella osalla opiskelijoita kansalliskielinen koulutuspolku kuitenkin katkeaa kandidaatti- ja maisteriopintojen välissä.

Yliopistojen kielistrategiat sisältävät vain vähän selkeitä linjauksia opiskelijoiden kielellisistä oikeuksista ja opettajien kielellisistä velvollisuuksista.

4.1 Perustuslaki ja yliopistolaki

Yliopistolain mukaan yliopistoissa harjoitetaan tieteellistä tutkimusta ja annetaan tieteelliseen tutkimukseen perustuvaa korkeinta opetusta. Kuten edellä on jo lyhyesti mainittu, ei yliopistoissa enää vuoden 2010 yliopistolain mukaan noudateta valtion viranomaisten toimintaa säätelevää kielilakia, mutta sekä perustuslaki että yliopistolaki sisältävät kieltä koskevia määräyksiä.

Perustuslain 16 ja 17. pykälä koskevat sivistyksellisiä ja kielellisiä oikeuksia:

16 §

Jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Oppivelvollisuudesta säädetään lailla.

Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä.

Tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu.

17 §

Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi.

Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.

Yliopistojen kielistä säädetään tarkemmin yliopistolaisissa. Yliopistojen yleisistä tehtävissä säädetään yliopistolain toisessa pykälässä:

2 §

Tehtävät

Yliopistojen tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa. Tehtäviään hoitaessaan yliopistojen tulee tarjota mahdollisuuksia jatkuvaan oppimiseen, toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta. (28.12.2018/1367)

Yliopistojen tulee järjestää toimintansa siten, että tutkimuksessa, taiteellisessa toiminnassa, koulutuksessa ja opetuksessa varmistetaan korkea kansainvälinen taso eettisiä periaatteita ja hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen.

Yliopistojen tehtävät kuvataan lain toisessa pykälässä siis sekä universaaleiksi ("ihmiskunnan palveleminen", "korkea kansainvälinen taso") että kontekstuaalisiksi ("isänmaan palveleminen", "vuorovaikutus muun yhteiskunnan kanssa", "yhteiskunnallinen vaikuttavuus").

Suomessa toimii tällä hetkellä 13 varsinaista yliopistoa. Korkeakoululaitokseen kuuluu myös puolustusministeriön alainen Maanpuolustuskorkeakoulu, jonka toimintaa säätelee erillinen lainsäädäntö. Yliopistolaki määrittelee yliopistojen ”opetus- ja tutkintokieleksi” suomen (Turun, Tampereen, Oulun, Jyväskylän, Vaasan, Itä-Suomen ja Lapin yliopistoissa sekä Lappeenrannan-Lahden teknillisessä yliopistossa), ruotsin (Åbo Akademiassa ja Svenska Handelshögskolanissa) tai suomen ja ruotsin (Helsingin yliopistossa, Aalto-yliopistossa ja Taideyliopistossa). Yliopistoissa nykyisin toiseksi yleisintä opetuksen ja tutkimuksen kieltä englantia ei lainsäädännössä erikseen mainita, mutta laki antaa mahdollisuuden käyttää opetus- ja tutkintokielenä ja opintosuoritusten kielenä myös muita kieliä kuin laissa mainittuja tutkinto- ja opetuskieliä.

11 § Opetus- ja tutkintokielet

Helsingin yliopiston ja Taideyliopiston opetus- ja tutkintokielet ovat suomi ja ruotsi. Aalto-yliopiston opetus- ja tutkintokieleen sovelletaan vastaavasti, mitä sen muodostaneiden yliopistojen tutkintokielestä säädetään yliopistolain (645/1997) 9 §:ssä. Åbo Akademin ja Svenska handelshögskolanin sekä Helsingin yliopiston Svenska social- och kommunalhögskolanin opetus- ja tutkintokieli on ruotsi. Muiden yliopistojen opetus- ja tutkintokieli on suomi. (29.6.2012/414)

Yliopisto voi päättää lisäksi muun kielen kuin 1 momentin mukaisen opetus- ja tutkintokielenä käyttämisestä opetus- ja tutkintokielenä ja opintosuorituksissa.

12 § (29.6.2012/414) Ruotsin kieltä taitavien henkilöiden kouluttaminen

Åbo Akademi, Svenska Handelshögskolan, Helsingin yliopisto, Taideyliopisto ja Aalto-yliopisto vastaavat siitä, että ruotsin kieltä taitavia henkilöitä koulutetaan riittävä määrä maan tarpeisiin.

Lisäksi yliopistolain 35 pykälä sisältää yliopistojen hallintokieliä koskevan määräyksen:

35 § Kielitaitovaatimukset ja yliopiston hallintokieli

Opetus- ja tutkimushenkilöstöltä sekä muulta henkilöstöltä vaadittavasta suomen ja ruotsin kielen taidosta säädetään valtioneuvoston asetuksella. Åbo Akademin opettajalta vaadittavasta kielitaidosta säädetään 78 §:ssä.

Yliopiston hallintokieli on suomi. Åbo Akademin ja Svenska handelshögskolanin sekä Helsingin yliopiston Svenska social- och kommunalhögskolanin hallintokieli on kuitenkin ruotsi.

Jokaisella on oikeus omassa asiassaan käyttää suomea tai ruotsia ja saada toimituskirja käyttämällään kielellä.

Yliopistolain 46. ja 47. pykälä säätävät vastaavasti ylioppilaskuntien ja osakuntien kielistä, jotka niin ikään ovat suomi tai ruotsi. 74. pykälä sisältää Helsingin yliopistoa koskevan määräyksen, jonka mukaan vähintään 28 professorin tehtävää ja vähintään yksi vararehtorin tehtävistä on ”ruotsinkielistä opetusta varten”. Vastaavaa pykälää suomen kielellä opettavista professoreista ei laissa ole.

Lain 76.–81. pykälät säätävät Åbo Akademin asemasta. Akatemia vastaa ruotsinkielisen väestön opetus- ja tutkimustarpeista sekä ruotsinkielisestä opettajankoulutuksesta. Lisäksi säädetään, että tämän yliopiston opettajilla on oltava erinomainen ruotsin kielen kirjallinen ja suullinen taito sekä kyky ymmärtää suomen kieltä. Samoin määrätään, että opiskelijalla on oltava ”riittävä ruotsin kielen taito opintojen harjoittamiseen tällä kielellä, jollei akatemia toisin päättä.” (79. pykälä). Vastaavia muita yliopistoja koskevia kansalliskielen taitoon liittyviä määräyksiä ei yliopistolaki sisällä.

4.2 Oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin päätöksiä yliopistojen kielioloja koskien

Eduskunnan oikeusasiamies ja oikeuskansleri ovat antaneet eräitä ohjaavia päätöksiä yliopistojen kielivalinnoista. Seuraavassa keskitytään vain niihin päätöksiin, jotka on annettu nykyisen yliopistolain ollessa voimassa.

Vuonna 2010 eduskunnan oikeusasiamies käsitteli kantelun, joka koski Helsingin yliopiston maa- ja metsätaloustieteellisen tiedekunnan opetuskieliä. Sen mukaan yliopistolain maininta, jonka mukaan kansalliskielten ohella yliopisto-opetuksessa voi käyttää myös muita kieliä, ei tarkoita, että kansalliskielet voidaan opetuksessa kokonaan sivuuttaa. Päätöksessä todetaan, että yliopiston on turvattava perustutkintojen opetus ja suoritettavuus lakisääteisillä opetus- ja tutkintokieliillä. Käytännössä tämän voi päätöksen mukaan katsoa merkitsevän vähintäänkin, että opetuksen ollessa englanninkielistä oli maisterivaiheen opiskelijoilla oikeus esittää kysymyksiä, laatia kirjalliset harjoitustyöt ja vastata tentteihin suomen tai ruotsin kielellä.

Vuonna 2011 eduskunnan oikeusasiamies käsitteli yliopistojen yksikielisesti englanninkielisiä työpaikkailmoituksia. Asiaa oli selvitetty oma-aloitteisesti ilman kantelua oikeusasiamiehen aikaisempaan ratkaisukäytäntöön liittyen. Käsittelyssä mainitaan erikseen Oulun yliopiston ja Lapin yliopiston yksikieliset englanninkieliset työpaikkailmoitukset Helsingin sanomissa. Ratkaisussaan oikeusasiamies toteaa, että vaikka yliopistolaissa

ei mainita yliopistojen hallintokieltä, esiintyy vastaava käsite yliopistolakia koskevassa hallituksen esityksessä ja että se määräytyy yliopistolain tutkinto- ja opetuskielen mukaan. Näin ollen yksikieliset englanninkieliset työpaikkailmoitukset eivät olleet asianmukaisia.

Vuonna 2013 sekä eduskunnan oikeusasiamies että oikeuskansleri käsitelivät Aalto-yliopiston insinööritieteiden koulun opetuskieltä koskevaa kantelua. Päätöksessään oikeuskansleri katsoo, että muiden kielten käyttö yliopistoissa ei voi olla niin laajaa, että suomen ja ruotsin käyttö tutkintokielenä häiriintyy. Tässä yhteydessä viitataan myös perustuslain 16. ja 17. pykälään. Samana vuonna on apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen lausunut myös Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun kielikäytänteistä tehdystä valituksesta (OKV/136/1/2013). Valittajan mukaan yliopiston tutkintosääntö muuttaa yliopistolain 11 §:n vastaisesti tutkintokielen käytännössä englanniksi, vaikka se virallisesti on edelleen suomi. Valittajan mukaan englanti tutkintokielenä loukkaa myös suomenkielisen väestön perustuslain 17 §:n 2 momentissa taattua oikeutta omaan kieleen ja kulttuuriin.

Päätösvuonna on Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulussa yliopiston oman ilmoituksen mukaan kandidaattitasolla annetusta opetuksesta 51 % ja maisteritasolla annetusta opetuksesta 89 % englanniksi. Selvityksessään oikeuskanslerille (27.3. 2013) Aalto-yliopisto viittaa myös siihen, että monissa muissa korkeakouluissa on selvitysajankohtana ollut mahdollista opiskella kauppatieteitä suomeksi. Aalto-yliopiston käytänteiden lainmukaisuutta koskevaan, eduskunnan kyselytunnilla esitettyyn kirjalliseen kysymykseen vastatessaan on opetusministeri Jukka Gustafsson vedonnut samaan käsitykseen. Ratkaisussaan oikeuskansleri katsoo kuitenkin, että Aalto-yliopisto ei voi opetustoiminnassaan ohittaa yliopistolakiin kirjattuja opinto- ja tutkintokieliä sillä perusteella, että jokin toinen yliopisto tarjoaa vastaavaa opetusta suomeksi. Ratkaisussa todetaan, että vaikka yliopistoilla on yliopistolain mukaan harkintavaltaa siihen, millä kielillä opetus järjestetään, on suomeksi ja ruotsiksi opiskelun edellytykset turvattava myös Aalto-yliopistossa. Oikeuskansleri kehottaakin Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulua tutkintosäännössään määrittelemään, "missä määrin suomen kielen sijasta tai ohella käytetään englannin kieltä sekä se, missä määrin opiskelija saa käyttää suomen kieltä tenttivastauksissaan, kirjallisissa töissä taikka luennoilla". Samalla todetaan, että "muiden kielten käyttö ei saa olla niin laajaa, että suomen asema opetus- ja tutkintokielenä syrjäytyy".

Vuonna 2015 apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja lausui valituksesta, joka liittyi pitkän ruotsin lukijoiden suosimiseen Helsingin yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan opiskelijavalinnoissa (Dnro 1071/4/15). Hän piti käytäntöä syrjivänä, sillä se asetti kolmannelta luokalta eteenpäin opiskeltavan kielen valitsijat muita hakijoita parempaan asemaan.

Vuonna 2020 on eduskunnan oikeusasiamies Petri Jääskeläinen lausunut kantelusta asiassa, jossa Helsingin yliopisto oli ilmoittanut tohtorikoulun hakujärjestelmässä ilmenneestä ongelmasta ja hakuajan pidentämisestä ainoastaan englanninkielisellä sähköpostiviestillä (EOAK/2511/2019). Vastauksessaan oikeusasiamiehelle on yliopisto todennut, että ”sähköpostitiedote ongelmasta lähetettiin kiireisen aikataulun ja tarvittavan neuvontapalvelun tarjoamiseksi vain englanniksi, joka lähtökohtaisesti oli kieli, jota kaikki hakijat voivat ymmärtää”. Oikeuskanslerin mukaan kiire ei kuitenkaan ollut asiallinen peruste sivuuttaa viestinnässä kansalliskieliä, vaan tiedote olisi tullut lähettää myös suomeksi ja ruotsiksi. Lisäksi oikeuskansleri moittii yliopistoa siitä, että asiaa koskeva ruotsinkielinen tiedote oli ilmestynyt hakujärjestelmän nettisivulle vasta selvästi suomen- ja englanninkielisen tiedotteen jälkeen.

Vuonna 2022 oikeusasiamies Petri Jääskeläinen lausui samoin kantelusta, joka koski Aalto-yliopiston käytäntöä vapauttaa ruotsin kielen opiskelusta opiskelijoita, jotka olivat saaneet ruotsista ylioppilaskirjoituksissa heikomman arvosanan kuin magna cum laude (EOAK/1493/2022, EOAK/2177/2022). Oikeusasiamiehen käsityksen mukaan vain tiettyjen opiskelijoiden vapauttaminen kielitaitovaatimuksista on ongelmallista, ja hän kiinnittää huomiota yliopisto-opiskelijoiden kielitaitovaatimusten selventämisen tarpeeseen.

Tämän selvityksen jo mennessä painoon antoi oikeuskansleri vielä yhden Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun opetuskieliä koskevan päätöksen (<https://oikeuskansleri.fi/-/aalto-yliopiston-kielilliset-linjaukset>). Päätöstä varten on pyydetty paitsi Aalto-yliopiston myös opetusministeriön lausunto, ja se käsittelee osin myös tekniikan alan opiskelua. Lainvalvontaviranomaisen johtopäätökset ovat pysyneet ennallaan: Aalto-yliopistossa englanti on tosiasiallisesti syrjäyttänyt suomen opetuskielenä, kielelliset oikeudet toteutuvat vain ”näennäisesti” eikä tilanne ole lainmukainen.

4.3 Tarkastelua

Yliopistotoimintaa säätelevien lakien mukaan yliopistot ovat suomen- ja ruotsinkielisiä, mutta ne sisältävät monia melko epäselviä muotoiluja. On epäselvää, mitä lain tarkoittama ”opetus- ja tutkintokieli” oikeastaan tarkoittaa, ja missä määrin opiskelijalla on yhtäältä oikeus opiskella kansalliskielellä ja toisaalta velvollisuus opiskella englanniksi. Tämä liittyy erityisesti lain sanamuotoon, jonka mukaan muidenkin kielten käyttö opetuksessa on mahdollista.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin mukaan yliopistolakia tulisi tulkita siten, että opiskelijalla on ainakin maisteritasolle asti oikeus saada suorittaa tutkintonsa kansalliskielillä siitä huolimatta, että osa opetuksesta voi olla muilla kielillä. Sekä oikeuskansleri että eduskunnan oikeusasiamies ovat käsitelleet monia samansisältöisiä valituksia

erityisesti Aalto-yliopiston opetuskieliä koskien, mutta nämä eivät näytä johtaneen merkittäviin muutoksiin opetuskäytännöissä. Yliopistolaki – kuten kielilakikin – on käytännössä sanktioimaton ja vaikuttaa siltä, että yliopistot eivät täysin noudata sitä toiminnassaan.

Eräät yliopistot näyttävät tulkitsevan yliopistolakia siten, että se mahdollistaa englanninkielisen opetuksen lisäämisen lähes ilman rajoitteita. Edellä on selostettu, että jopa Alankomaiden sanamuodoiltaan jossain määrin selkeämpää yliopistolakia on yliopistoissa tulkittu siten, että hollanninkielinen opetus on jäänyt maassa vähemmistöasemaan suhteessa englanninkieliseen opetukseen. Tämä viittaa siihen, että yliopistojen kansainvälisen kilpailun oloissa, lukukausimaksujen muodostaessa merkittävän osan yliopiston tuloista, on yliopistoilla insentiivejä laajentaa englanninkielistä opetusta jopa laillisuuden rajoja hipoen. Mikäli kansalliskielistä yliopisto-opetusta edelleen pidetään tärkeänä arvona, on yliopistolaki tältä osin avattava ja kirjoitettava uudelleen tai vaadittava yliopistoja tulossopimuksissa sitoutumaan kansalliskieliseen opetukseen.

Huomiota kiinnittää, että vaikka laki sisältää määräyksen yliopistojen opetus- ja tutkintokielistä sekä hallintokielistä, se ei Helsingin yliopiston ruotsinkielisiä professoreja ja Åbo Akademia lukuunottamatta sisällä mitään määräyksiä opetushenkilökunnan kielitaidosta. Käytännössä nämä asiat jäävät yliopistojen itsensä linjattavaksi. Monessa mielessä ruotsinkielisellä opetuksella onkin suomalaisissa yliopistoissa suomenkielistä opetusta parempi lain suoja. Lain kirjoittamisajankohtana, vain noin 14 vuotta sitten, on suomenkielistä opetusta pidetty ilmeisesti itsestäänselvyytenä. Kuten tässä selvityksessä käy limi (luku 5), tämä ei kuitenkaan enää ole tilanne.

Oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen antamat lausunnot koskevat tietenkin vain tapauksia, joista on esitetty valituksia. Arvattavissa on, että jokaista tällaista tapausta kohden on paljon näkymätöntä tyytymättömyyttä. Kielisosiologisesta tutkimuksesta tiedetään, että yleensä ihmiset luopuvat kielellisistä oikeuksistaan melko helposti, jos kokevat, että viranomainen tai vastaava taho ei halua palvella heitä heidän valitsemallaan kielellä. Jotta opiskelijoiden laintulkinnassa vahvistettu oikeus suorittaa opintoja kansalliskielillä toteutuisi, on korostettava yliopistojen velvollisuutta proaktiivisesti tiedottaa opiskelijoille heidän kielellisistä oikeuksistaan ja pyrkiä siihen, että ne toteutuvat ilman erillisiä pyyntöjä tai valituksia. Kielilain mukaan viranomaisten tulee toteuttaa kansalaisten kielelliset oikeudet ilman, että niihin tulee erikseen vedota. Vaikka yliopistojen henkilökunta ei enää ole viranomaisia, heidän julkinen tehtävänsä ja laissa annetut yliopiston kieliä koskevat määräykset viittaavat siihen, että vastaavaa periaatetta tulisi yliopistoissakin yhä noudattaa.

4.4 Muut yliopistojen kielikäytäntöjä ohjaavat dokumentit

4.4.1 Suomen kielen tulevaisuus 2009

Lainsäädännön ohella kielipolitiikkaa ohjaavat myös muut viranomaisdokumentit, joista seuraavassa luodaan katsanto muutamiin tärkeimpiin viime vuosina ilmestyneisiin.

Vuonna 2009 Kotimaisten kielten tutkimuskeskus julkaisi kielipolitiikkaohjelman luonnoksen nimeltä *Suomen kielen tulevaisuus* (Hakulinen et. al. 2009). Sen kirjoittajina oli monia tunnettuja kielitieteilijöitä, mm. Kotimaisten kielten keskuksen tuolloinen johtaja Pirkko Nuolijärvi ja suomen kielen emeritusprofessori Auli Hakulinen. Vaikka teos ei johtanut virallisen kielipoliittisen ohjelman luomiseen, oli OKM tietoinen ohjelman valmistelusta ja raportti sai myös kohtalaisesti mediahuomiota.

Suomen kielen tulevaisuus mainitsee yliopiston kielikäytänteiden ongelmina mm. seuraavat ongelmat:

- englanninkielistä koulutusta laajennetaan ilman kokonaissuunnitelmaa
- suomenkielisen koulusivistyksen saaneille tarjotaan laajamittaisesti englanninkielisiä koulutusohjelmia
- englanniksi annettava yliopistokoulutus voi muuttaa maan kielitilannetta radikaalisti
- monilla aloilla (mm. teknisillä aloilla) kirjoitetaan lopputöitä englanniksi ilman asiaan kuuluvaa kirjoittamiskoulutusta
- vakituisiin virkoihin rekrytoidaan opettajia, joilta ei edellytetä kansalliskielten taitoa ja jotka eivät siksi pysty osallistumaan täysimääräisesti yliopiston toimintaan; samalla he pakottavat muut käyttämään englantia
- yliopistojen rahoitusmallit ja Suomen Akatemian käyttämät arviointimallit ohjaavat julkaisemaan lähinnä vain englanniksi

14 vuotta *Suomen kielen tulevaisuus* -raportin jälkeen voidaan todeta, että yhtään edellä mainituista kansalliskielten tilanteeseen vaikuttavista ongelmista ei ole ratkaistu, vaan ongelmat ovat kärjistyneet entisestään. Raportissa mainitut ehdotukset toimenpiteiksi ovat samoin edelleen toteuttamatta ja ne ovatkin yhä myös tämän raportin suosituksia. Näihin kuuluvat mm. kielitaitovaatimukset ja kieltenopetusjärjestelyt ulkomailta rekrytoitaville opettajille, rinnakkaiskielisyyskäyttö yksinomaisen englannin kielen käytön asemesta, rahoitusindikaattorien luominen stimuloimaan kotimaisilla kielillä julkaisemista ja tutkijakoulutukseen kuuluvan kirjoittamiskoulutuksen monipuolistaminen siten, että kansalliskielillä syntyisi enemmän tarvetta viestiä tutkimuksesta.

4.4.2 Suomen kielen lautakunnan kannanotto 2018

Vuoden 2018 lokakuussa otti suomen kielenhuollon periaatteellisia linjauksia antava ja kielipoliittisiin kysymyksiin kantaa ottava asiantuntijaelin suomen kielen lautakunta kannanotossaan poikkeuksellisen jyrkästi kantaa maan kielitilanteeseen vaatien uuden kielipoliittisen ohjelman laatimista (SKL 2018). Kyseessä on tärkeä asiantuntijapuheen-vuoro myös koulutuksen kielitilanteesta. Monet siinä esitetyistä huolista on sittemmin esitetty myös valtioneuvoston periaatepäätöksenä julkaistussa kansalliskielistrategiassa.

Lautakunnan kannanoton mukaan suomen kielen asema heikkenee nopeasti erityisesti työelämässä ja koulutuksessa, ja on tehtävä tietoisia päätöksiä kielen 200-vuotisen kehitystyön tuloksena syntyneen aseman säilyttämiseksi. Tässä yhteydessä kiinnitetään huomiota myös tieteen kieleen:

Erityistä huomiota tulee kiinnittää kansalliskielten asemaan tieteen kielinä ja niiden käyttöön opetuksen välineenä koulutuksen kaikilla tasoilla. Kielen riittävyys kaikille tiedon ja tieteen aloille voidaan varmistaa vain käyttämällä kieltä siellä, missä inhimillisen ymmärryksen rajoja siirretään yhä uusille alueille. Äidinkielen rooli ymmärtämisen ja tiedon tuottamisen välineenä on myös korvaamaton, ja sen syrjäyttäminen vieraalla kielellä heikentää tietotyön huippusuoritusten edellytyksiä.

Kannanotossa viitataan Kotimaisten kielten keskuksen raporttiin Suomen kielen tulevaisuus. Tuolloin esitetyt uhat olivat toteutumassa yhä kärjistyneempinä, mutta valtiollista kielipoliittista toimintaohjelmaa ei ollut olemassa. Yhä uudet kielenkäytön alat ovat siirtyneet osin tai lähes kokonaan englanninkielisiksi ja erityisesti asiantuntija-työssä ja erityisalojen koulutuksessa suomen kielen käyttö vähentynyt. Kannanotossa todetaan edelleen, että toisen kansalliskielen ruotsin asema on jo ”rajallinen” ja ”heikkenee jatkuvasti”. Suomen kielen lautakunta toteaa kannanottonsa lopuksi:

Olemme lähellä tilannetta, jossa on konkreettisesti tehtävä päätös siitä, haluammeko edelleen pitää kiinni äidinkielestämme vai olemmeko valmiit luopumaan siitä toisen kielen hyväksi – ensin vain joillakin elämän osa-alueilla mutta vähitellen yhä kattavammin. Tällainen suuntaus on jo meneillään, ja siihen on syytä reagoida huolellisesti kerätyn tiedon ja laajan käytettävissä olevan ymmärryksen pohjalta. Tämä edellyttää asiantuntijoiden ja päätöksentekijöiden yhteistyötä ja kansallisen tason suunnittelua.

4.4.3 Kansalliskielistrategia 2021

Voimassa olevaa kansalliskielistrategiaa voi pitää eräänlaisena valtiovallan vastauksina suomen kielen lautakunnan kannanotossa esitettyihin huoliin. Kyseessä on valtioneuvoston hyväksymä dokumentti, joilla pitäisi siis olla kielipolitiikkaa ohjaava vaikutus. Sanna Marinin hallituksen aikana julkaistiin kaksikin kielipolitiikkaohjelmaa. Näistä kielipoliittinen ohjelma (2022) kohdistuu ennen kaikkea vähemmistökieliin, kansalliskielistrategian (2021) kattaessa suomen ja ruotsin käytön kysymyksiä. Nykyinen kansalliskielistrategia on järjestyksessään toinen (ensimmäinen strategia hyväksyttiin vuonna 2012).

Kansalliskielistrategia korostaa koulutuksen keskeistä merkitystä kansalliskielten asemaan. Muita ohjelman korostuksia ovat kieli-ilmapiiirin ja kieli-asenteiden kehittäminen, digitaalisten ympäristöjen kehittäminen ja pohjoismainen yhteistyö. Realistisesti strategiassa kuvataan ruotsinkielisen väestön kielellisten oikeuksien toteutuvan huonommin kuin suomenkielisen väestön. Koulutuksen suhteen pidetään tärkeänä huolehtia mahdollisuudesta opiskella samalla kielellä koko koulutuksen ajan. Korkeakoulutuksen ongelmia kuvataan osin varsin samoin kuin raportissa Suomen kielen tulevaisuus tai suomen kielen lautakunnan kannanotossa:

Tulevaisuudessa on erittäin tärkeää varmistaa kielipolun jatkumo molemmilla kansalliskielillä varhaiskasvatuksesta korkeakouluun.

Korkeakoulussa tulee tarjota laadukasta opetusta ja mahdollisuutta tutkimuksen tekemisiin molemmilla kansalliskielillä. Korkeakoulutuksessa opiskelijoiden kielellisten oikeuksien toteutumiseen liittyy ongelmia esimerkiksi mahdollisuudessa suorittaa tenttejä ja laatia opinnäytetöitä omalla äidinkielellä. Korkeakoulutuksella tulee myös varmistaa, että molempia kansalliskieliä taitavia ammattilaisia on riittävästi saatavilla yhteiskunnan keskeisimmissä tehtävissä.

Huomattava osa kansalliskielistrategiasta koskee sellaisen kieli-ilmapiiirin luomista, että kansalliskielisiä palveluja olisi yhdenvertaisin edellytyksin saatavilla suomeksi ja ruotsiksi. Huolena on, että ruotsinkielinen väestö ei käytä ruotsinkielisiä palveluja, jos olettaa niiden olevan suomenkielisiä vaivalloisemmin saatavissa, esimerkiksi ainoastaan erikseen vaadittaessa. Tässä yhteydessä viitataan kielilain määräyksiin, joiden mukaan viranomaisten tulee tarjota ruotsinkielisiä palveluita proaktiivisesti ilman, että niitä tarvitsee erikseen pyytää. Samalla suositellaan asiakastilanteiden suunnittelua vähemmistökielen käyttäjien näkökulmasta. Vaikka yliopistojen henkilökunta ei ole nykyisin enää kielilain tarkoittamia viranomaisia, he hoitavat julkista palvelutehtävää, joka on yhä suurimmalta osin valtion rahoittamaa. Tästä näkökulmasta kansalliskielistrategian suositukset viranomaisten kielenkäytöstä ovat sellaisia, että niitä voisi käyttää myös

korkeakouluissa. Edellä on viitattu mm. Walesin yliopistojakin velvoittavaan kielilainsäädäntöön, jossa on samoja kielellisten oikeuksien proaktiivisen toteuttamisen periaatteita.

Relevantteja ovat myös kansalliskielistrategian huomiot maahanmuuttajien suomen ja ruotsin kielen oppimisen keskeisestä merkityksestä kotoutumisessa. Poliittinen keskustelu maahanmuutosta painottuu usein alempien sosiaaliluokkien maahanmuuttajiin, mutta yhteiskunnan kielitilannetta saattavat sittenkin muuttaa enemmän korkeakoulutetut maahanmuuttajat, koska he sijoittuvat korkeapalkkaiseen ja haluttuihin tehtäviin ja luovat siten eräänlaisen yhteiskunnallisen menestyksen ”standardin”. Jossain määrin nurinkurisena voidaan pitää tilannetta, jossa kouluja käymättömän somalialais- tai afgaanitautaisen pakolaisen on osallistuttava kotouttamiskursseille saavuttaakseen suomen kielen B2-taitotason, mutta professorina suomalaisessa yliopistossa on mahdollista toimia ilman mitään vaatimuksia kansalliskielten hallinnasta. Koska kielikäytänteet sisältävät implisiittisiä kielitaitovaatimuksia silloinkin, kun niitä ei esitetä, asettaa täysin kansalliskieliä taitamattoman opettajakunnan työskentely yliopistoissa kovan kielitaitovaatimuksen sekä heidän kollegoilleen että opiskelijoilleen, joiden on käytettävä englantia sekä suullisesti että kirjallisesti korkealla tasolla voidakseen toimia yliopistoyhteisössä.

Mikäli OKM:n linjaukset toteutuvat ja ulkomaalaisten opiskelijoiden määrä suomalaisissa korkeakouluissa jopa kolminkertaistuu, osa kansainvälisistä opiskelijoista tulisivat saada kansalliskielisiin pikemminkin kuin englanninkielisiin koulutusohjelmiin. Tämä on täysin välttämätöntä yksin jo OKM:n ilmoittaman 75 % työllistymistavoitteen saavuttamiseksi (ei ole realistista olettaa, että näin suuri määrä ulkomaalaisia opiskelijoita voisi työllistyä ilman kansalliskielten taitoa). Välttämätöntä tämä on myös siksi, että julkinen sektori voisi edelleen tarjota kansalliskielisiä palveluja. Tässä yhteydessä on tärkeä myös kansalliskielistrategian linjaus selkokielen käytöstä osana esteetöntä kieliympäristöä. Selkokielellä on paikkansa myös yliopisto-opiskelijoiden kotouttamisessa, ja ainakin joidenkin opintokokonaisuuksien tarjoamista selkokielellä voitaisiin kokeilla pilottiprojektina.

Kansalliskielistrategia puuttuu myös kielimaisemaan. Sen mukaan kansalliskielten näkyvyys julkisessa tilassa vaikuttaa ihmisten kokemuksen yhteiskunnan kieli-ilmapiiiristä. Huomiot koskevat tässäkin tapauksissa voittopuolisesti ruotsin kielen näkyvyyttä, mutta yliopistojen kielimaisemassa suomen kielikin on usein uhanalainen (ks. selvityksen kohta 6).

4.5 Yliopistojen kielistrategiat

Yliopistojen toimintaa ohjaavat niiden strategiat, jotka muistuttavat toisiaan. Useimmat yliopistot linjaavat tavoitteekseen mm. kansainvälistymisen, pyrkimyksen kansainvälisen tutkimuksen huipulle sekä globaalien ongelmien ratkaisemisen. Vaikka Suomen yliopistolaitoksen valtaosa on alkuaan luotu aluepoliittisin periaattein, eivät yliopistot strategioissaan korosta paikallisuutta tutkimus- ja opetustoiminnassa. Todennäköisesti eräänä perusteena strategioiden linjauksille on pyrkimys kansainvälisissä yliopistorankingeissa menestymiseen ja kansainvälisten opiskelijoiden houkuttelemiseen. Mahdollisesti syyt liittyvät myös strategiakielen performatiiviseen luonteeseen. Joka tapauksessa tämä luo vaikutelman, että kansalliskielillä julkaiseminen ja opettaminen on yliopistojen strategioissa vähemmän keskeistä kuin pyrkimys kansainväliselle ”huipulle”.

Useimmissa yliopistoissa on varsinaisten strategioiden lisäksi erikseen voimassaolevat kielistrategiat tai kieliperiaatteet, joissa linjataan monikielisyttä koskevista kysymyksistä yliopistojen opetuksessa, tutkimuksessa ja hallinnossa. Kielistrategioita laadittiin erityisesti uuden yliopistolain jälkeisessä tilanteessa, jossa yliopistot olivat alkaneet perustaa englanninkielisiä opetusohjelmia. Tätä selvitystä varten oli mahdotonta analysoida kaikkien yliopistojen kieliperiaatteita yksityiskohtaisesti, mutta tämä olisi tärkeä tutkimustehtävä, sillä kieliperiaatteilla voi olla suuri merkitys koko yhteiskunnan kielitilanteen kehittymisen kannalta.

Pikainenkin tutustuminen yliopistojen kielistrategioihin osoittaa, että kuten yliopistojen laajemmat strategiat, nekin muistuttavat toisiaan. Useimmat kieliperiaateasiakirjat korostavat sekä kansalliskielten merkitystä yliopistojen toimintaympäristössä että kansainvälistymisen merkitystä. Keinoina sovittaa näitä intressejä yhteen mainitaan useimmiten moni- ja rinnakkaiskielisyys, suvaitsevaisuus ja kielikoulutus. Yhteistä on myös, että suurimmassa osassa strategioita on hyvin vähän konkreettisia oikeuksia tai määräyksiä. Kieliperiaatteet eivät linjaa, että yhteisössä tulisi käyttää pääasiassa kansalliskieliä (hallinnon ulkopuolella), vaan lähtevät yleensä siitä realistisesta tilannekuvasta, että kaikkien yliopistolaisten yhteinen kieli on englanti. Esimerkki Helsingin yliopiston kieliperiaatteista:

Yliopisto kehittää kielten joustavaa käyttöä eri tilanteissa. Monikielisiä opetus-tilanteita käytetään hyväksi elävän sosiaalisen ja kielellisen vuorovaikutuksen aikaansaamiseksi. Lähtökohtana on, että suomenkieliset ymmärtävät ruotsia ja ruotsinkieliset suomea ja kaikki englantia, vaikka eivät aina puhukaan ko. kieliä sujuvasti. Monissa tilanteissa voidaan käyttää näitä kieliä rinnakkain.

Vaikka rinnakkaiskielisyysperiaate on hyödyllinen, kiinnittää huomiota, että opiskelijoiden kielellisiä oikeuksia käyttää äidinkieltään ei kieliperiaatteissa useinkaan mainita, ei myöskään opettajien kielellisiä velvollisuuksia hankkia itselleen kansalliskielten taitoa tai

ottaa vastaan kansalliskielisiä opintosuorituksia. Periaatteet ovat usein löyhästi muotoiltuja siten, että ne mahdollistavat lähes minkä hyvänsä kielellisen toiminnan – käytännössä yksinomaisen englannin kielen käytön. Seuraava esimerkki on jälleen Helsingin yliopiston kieliperiaatteista:

Kaksikielisyyttä on myös se, että opetuskieli voi olla eri kuin suorituskieki. Opiskelija voi esimerkiksi saada opetusta ruotsin kielellä tai englannin kielellä, mutta hän suorittaa opintojaksoon kuuluvat tehtävät ja kuulustelut suomeksi.
(alleviivaukset selvityksen laatijoiden)

Yliopisto ei siis linjaa, että opiskelijalla on oikeus suorittaa tehtävät ja kuulustelut suomeksi vaan, että näin voi tapahtua. Epäselväksi jää, onko myös tilanteita, joissa näin ei tapahdu, ja milloin näin tapahtuu. Esimerkiksi Oulun yliopiston kieliperiaatteet, jotka korostavat samoin suomen ja englannin rinnakkaista käyttöä sisältävät selkeän linjauksen:

Opiskelijalla on oikeus käyttää arvioitavassa opintosuorituksessa suomen kieltä, lukuun ottamatta vieraan kielen opintoja, silloinkin, kun opetuskielenä käytetään muuta kuin suomen kieltä.

Oulun yliopisto on vastaavasti linjannut myös siitä, että kaikista opinnäytetöistä tulee löytyä suomenkielinen tiivistelmä. Myös Turun yliopisto linjaa, että kaikki opintosuoritukset on mahdollista tehdä suomen kielellä.

Yliopistojen julkaisutoimintaa koskevissa kieliperiaatteiden osissa yliopistojen linjaukset vaikuttavat usein siltä, että nimenomaan englanti on yliopiston pääkieli ja suomi ainoastaan kulttuurisen merkityksen tai popularisoinnin tarpeisiin käytettävä apukieli.

Vaikka yliopisto tunnustaa englannin kielen hallitsevan aseman usealla tieteenalalla, se edistää myös kansalliskielten säilymistä ja tulevaisuutta elävänä ja täysipainoisina tieteen kielinä. (Helsingin yliopiston kieliperiaatteet)

Oulun yliopiston tutkimusyhteisön on tärkeää osaltaan pitää huolta siitä, että suomen kieli säilyttää asemansa tieteen kielenä. Julkaisemalla tutkimustuloksia suomeksi ja Suomessa voidaan ylläpitää suomenkielistä tieteellistä käsitteistöä. — Julkaiseminen vierailiä kielillä ja kansainvälisillä tieteellisillä foorumeilla on välttämätöntä kaikilla tieteenaloilla. Englanti on useilla aloilla kansainvälisen tiedeviestinnän lingua franca, jonka käyttöä Oulun yliopisto kannustaa. Muiden kielten käyttö tutkimuksessa ja julkaisuissa on hyödyllistä tutkimuksen aiheesta ja tavoitellusta kohderyhmästä riippuen (Oulun yliopiston kieliperiaatteet)

Yliopisto vastaa siitä, että tutkimus palvelee yhteiskuntaa ja että uusi tieto tulee kaikkien saataville monipuolisesti erilaisia viestintäkanavia käyttäen. Siksi yliopisto kannustaa tutkijoita julkaisemaan ja levittämään asiantuntijatietoa myös kotimaisilla kielillä sekä perinteisiä tutkimusjulkaisukanavia laajemmin esimerkiksi audiovisuaalisessa ja sosiaalisessa mediassa. (Helsingin yliopiston kieliperiaatteet)

Englannin kielen osuus opetuskielenä on kasvanut ja kasvaa edelleen, jolloin koko yliopiston opetustarjontaa on katsottava yhtenä kokonaisuutena eikä vain erillisinä ohjelmina. Aalto-yliopiston asema myös ruotsinkielisenä yliopistona edellyttää selkeitä ja pysyviä ratkaisuja riittävän ruotsinkielisen opetuksen takaamiseksi. Opiskelijakunnan kansainvälistyessä mahdollisuus opiskella suomea, ruotsia ja englantia on tehtävä mahdollisimman helpoksi. (Aalto-yliopiston kieliperiaatteet)

Periaatteiden sanallistaminen on hyvin avointa. Yliopisto ”edistää” kansalliskielten säilymistä tieteen kielinä, mutta ei linjaa, miten tämä tehdään. Englannin kielen osuus ”kasvaa”, mutta ei linjata, miten nimenomaan eikä sitä, mikä opetus aiotaan säilyttää kansalliskielisenä ”kasvun” oloissa. Ruotsinkielinen opetus edellyttää ”selkeitä ja pysyviä ratkaisuja”, mutta epäselväksi jää, mitä ne ovat. Kannustetaan levittämään asiantuntijatietoa ”myös” suomeksi ja pidetään ”tärkeänä” suomen säilyttämistä tieteen kielinä, mutta linjaukset esimerkiksi kansalliskieltä hallitsevien opettajien priorisoinneista rekrytoinneissa tai kansalliskielillä julkaisevien tutkijoiden palkitsemisesta puuttuvat. Linjaukset kansalliskielten tärkeydestä vaikuttavat näin ollen olevan konkretiaa vailla ja suorastaan dekoratiivisia.

Samanlainen epämääräisyys liittyy myös ulkomaalaisten opiskelijoiden ja opettajien kielitaitovaatimuksiin:

Ulkomaalaisille tutkinto-opiskelijoille tarjotaan sellaisia suomen ja ruotsin kielen opintoja, jotka helpottavat heidän työllistymistään koulutustaan vastaaviin tehtäviin myös Suomessa. (Helsingin yliopiston kieliperiaatteet)

Ulkomaisten työntekijöiden sitoutumista kotimaisten kielten taidon hankkimiseen kannustetaan. Suomen ja ruotsin kielten opiskelu sisällytetään työntekijän ja esimiehen sopimalla tavalla kieltä taitamattoman opettajan työsuunnitelmaan osana 1600 tunnin kokonaistyöaikaa tai muun työntekijän työaikaan. Näin varmistetaan, että muista työtehtävistä jää aikaa kielen opiskeluun. (Helsingin yliopiston kieliperiaatteet)

Vastaavia epämääräisiä linjauksia ”kannustamisesta” kieltenopiskeluun löytyy kaikkien yliopistojen kieliperiaatteista, selkeitä vaatimuksia kielitaidon hankkimisesta sen sijaan ei.

Dokumenteista puuttuvat linjaukset siitä, kuinka paljon opiskelijoiden ja henkilökunnan tulisi suomea tai ruotsia osata, ja miten toimitaan, jos ”tarjoukset” ja ”kannustukset” eivät toimi ja kansalliskieltä ei kuitenkaan opiskella.

Linjaukset sisältävät monessa mielessä realistisen kuvauksen yliopistojen kielellisestä kulttuurista, jossa suomea ja ruotsia käytetään englannin kielen rinnalla siten, että englantia on ainoa koko yhteisön hallitsema kieli samalla, kun suomi tai ruotsi on yhteisön valtaosan äidinkieli. Ne pyrkivät luomaan kielellisesti suvaitsevaista ja kielitietoista työympäristöä, mutta samalla niistä puuttuu konkretia ja selkeät lupaukset tai vaatimukset.

4.6 Rekrytointi ja kieliperiaatteet

Mikäli kieliperiaatteet olisivat ohjelmallisten julistusten asemesta selkeämpiä, niillä voisi olla vaikutusta esimerkiksi yliopistojen rekrytointiin. Käytännössä yliopistot voivat melko itsenäisesti määrittellä, miten ne rekrytoivat henkilökuntaa ja opiskelijoita. Rekrytoinnit ovat tyypillisesti kansainvälisiä, mutta joissakin tapauksissa rekrytoitavalta henkilökunnalta edellytetään kansalliskielten taitoa tai kansalliskielten opintoja. Tätä selvitystä varten ei ollut mahdollista tutkia rekrytointeja yliopistoihin yksityiskohtaisesti, mutta tämäkin olisi tärkeä tutkimustehtävä. Olisi selvitettävä, minkälaisia kansalliskielten taitovaatimuksia rekrytoinnissa noudatetaan, miten ne eroavat aloittain ja miten niiden toteutuminen varmistetaan.

Koska rekrytointialueena on periaatteessa koko maailma ja Suomen palkkataso on suhteellisen kilpailukykyinen verrattuna useimpiin muihin maihin, on kansainvälisestä rekrytoinnista ja kielitaitovaatimuksen puutteesta käytännössä seurauksena monien eri alojen työyhteisöjen muuttuminen koko ajan kansainvälisemmäksi, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että työyhteisöjen yhteiseksi kieleksi vakiintuu englanti.

Huomattavaa on, että kansainvälisessä rekrytoinnissa suomalaisen koulusivistyksen saaneilla ja ulkomaisilla hakijoilla on usein eri pätevyysvaatimukset vaadittavan kielitaidon suhteen. Tyypillisesti kotimaiselta hakijalta vaaditaan osoitus molempien kansalliskielten hallinnasta, minkä lisäksi käytännössä lähes jokaisen yliopiston opetustoimen hoitaminen edellyttää englannin kielen taitoa. Englannin kielen osaamisvaatimus on sisällytetty rekrytointi-ilmoituksiin usein silloinkin, kun pääasiallisesti työtehtäväksi on määritelty suomen kielellä tapahtuva opettaminen. Kansainvälisiltä hakijoilta taas ei pääsääntöisesti edellytetä suomen eikä ruotsin, vaan ainoastaan englannin taitoa. Useimmissa tapauksissa yliopistot eivät ilmeisesti siirtymäajankaan jälkeen edellytä, että kansainvälisesti rekrytoidut opettajat siirtyisivät työssään käyttämään kansalliskieliä. Vastaava vaaditun kielitaidon epäsuhde on myös tutkinnoissa: kotimaisilta tutkinnon suorittajilta vaaditaan

todistus suomen ja ruotsin taidosta sekä käytännössä aina lisäksi myös englannin taitoa. Ulkomaisilta opiskelijoilta vaaditaan monissa tapauksissa pelkkää englannin taitoa, eräissä tapauksissa lisäksi tutkintorakenteeseen sisältyviä kansalliskielten kursseja.

Tämänkin kyselyn fokusryhmähaastatteluissa käy ilmi, että ulkomaalaisen yliopiston-opettajan katsotaan Suomessa tulevan toimeen ilman kansalliskielten taitoa. Erään selvityksen mukaan vain noin 20–25 % ulkomaalaistaustaisista opiskelijoista opiskelee suomea tai ruotsia kursseilla (<https://acatiimi.fi/2022/02/07/too-few-people-study-finnish-or-swedish/>). Samasta artikkelista käy ilmi, että kansainvälisiltä opettajilta vaadittu kielitaito on suositusten tasolla, ja sellaisenaakin alhainen. Esim. Vaasan yliopiston tavoite on, että neljässä vuodessa kansainvälinen henkilökunta olisi A2-taitotasolla. Käytännössä näin alhaiset kielitaitovaatimukset kansainväliselle henkilökunnalle johtavat korkeisiin implisiittisiin englannin taitotasovaatimuksiin suomalaisille opiskelijoille.

Voi myös kysyä, muodostavatko erilaiset kielitaitovaatimukset suomalaisille ja kansainvälisille hakijoille yhdenvertaisuusongelman. Vähintäänkin voisi ajatella, että laajempi kielitaito – jota suomalaiset hakijat tyypillisesti joutuvat osoittamaan – tulisi katsoa rekrytoitaessa meriitiksi. Rekrytoinnin kriteerit ovat tosin aina tapauskohtaisia, mutta yliopiston kieliperiaatteissa esitetty selkeämpi linjaus kielitaitovaatimuksista, kansalliskielten taidon katsomisesta meriitiksi tai kansalliskielen opiskelun välttämättömyydestä varmistaisi osaltaan, että yliopistoissa on riittävästi kansalliskieliä hallitsevia opettajia kaikilla aloilla. Tähän velvoittaa jo perustuslain määräys suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä oikeuksista.

5 Opetuskielet yliopistoissa

Suomen työelämän tavanomaisten tutkintovaatimusten ja Bolognan prosessin mukaisten yleiseurooppalaisten tutkintojen yhteensovittamisessa on ristiriita. Yhä suurempi osa opiskelijoista joutuu siirtymään kansalliskielisistä opinnoista englanninkielisiin opintoihin maisterivaiheessa.

Maisteritason opetus on muuttunut laajalti englanninkieliseksi pääosin viimeisen vuosikymmenen aikana. Opetuskielen vaihtamiseen liittyviä kysymyksiä ei ole perusteellisesti pohdittu. Monien opetusohjelmien kielelliset käytänteet ovat epäselviä ja kansalliskieliseksi ilmoitetut ohjelmat sisältävät nekin paljon englanninkielistä opetusta.

Englanninkielisten oppinnäytteiden määrä on nopeasti lisääntynyt myös maisteritasolla. Englanniksi kirjoitetaan lähes 40 % graduista, mutta kandidaatintöissä suomi on vielä vallitseva kieli. Englannin kielellä kirjoittamiseen ei enimmäkseen systemaattisesti kouluteta.

5.1 Bologna-tutkinnon ja suomalaisen työelämän perustutkinnon ristiriita

Bolognan prosessin myötä on suomalaisissa yliopistoissa siirrytty järjestelmään, jossa kandidaatti- ja maisteriohjelmiin haetaan pääasiassa erikseen. Samalla kaikkiin yliopistoihin on syntynyt suuri määrä englanninkielisiä maisteriohjelmiä, joihin houkuttelee ulkomaalaisia opiskelijoita.

Koska Suomessa maisterintutkinto on yhä pääasiallinen työelämässä vaadittu tutkinto ja yliopiston varsinainen päättötutkinto, tarkoittaa tämä, että myös suuri osa suomen- ja ruotsinkielisistä opiskelijoista on opintojensa kaksi viimeistä vuotta englanninkielisissä maisteriohjelmissa ja laatii lopputyönsä englanniksi. Tämä käy ilmi myös selvityksen opiskelijakyselystä (luku 9), johon vastanneista maisteriopintonsa jo aloittaneista opiskelijoista (n. 2 / 3 vastaajista) noin kolmanneksella on opintojen pääasiallinen kieli vaihtunut kandidaatti- ja maisteritason välillä.

Vaikka tieteelliseen koulutukseen kuuluu ilman muuta kansainväliseen tutkimukseen perehdyttävä komponentti, on ongelmallista, että monilla erikoisaloilla ei ole mahdollista jatkaa opintoja kansalliskielellä kandidaatin jälkeen. Verrattuna Bolognan prosessia

ja nykyistä yliopistolakia edeltävään tilanteeseen on kansalliskielten asema yliopisto-opetuksessa siis heikentynyt. Se on myös valtioneuvoston hyväksymän äidinkielistä opintopolkua korostavan kansalliskielistrategian linjausten vastainen ja ristiriidassa yliopistolain opetus- ja tutkintokieliä koskevien määräysten kanssa.

Yhdenvertaisuusongelmana voidaan pitää, että samalla, kun kandiopintonsa kansalliskielellä aloittavan opiskelijan odotetaan usein viimeistään maisteritason opintoihin siirtyessään hallitsevan englantia varsin korkealla taitotasolla ja suorittavan opintonsa siitä eteenpäin vieraalla kielellä, vieraskielisen opiskelijan on mahdollista suorittaa maisterintutkinto kokonaisuudessaan englanniksi törmäämättä lainkaan vaatimukseen suomen tai ruotsin kielen osaamisesta tai omaksumisesta edes alkeistasolla. Suomalaisen koulusivistyksen saaneen opiskelijan on osoitettava tutkinnossaan molempien kotimaisten kielten taito, minkä lisäksi englannin taito on opintojen suorittamiseksi käytännössä välttämättömyys. Kansainväliseltä opiskelijalta edellytetään käytännössä vain englannin taitoa. Voidaan siis todeta, että tutkintojen kielivaatimukset perustuvat oletukseen, että kaikki opiskelijat osaavat englantia varsin korkealla tasolla ja että kotimaisten ja ulkomaisten opiskelijoiden kielitaitovaatimukset ovat epäsymmetrisiä.

5.2 Havaintoja yliopistojen opetuskielistä julkisten lähteiden valossa

Kokonaistilanne on tätäkin monimutkaisempi, koska eri yliopistojen ja alojen välillä on suurta vaihtelua opetuskielissä. Asiasta ei ole mahdollista luoda kokonaiskuvaa esimerkiksi yliopistojen nettisivuilta. Monissa tapauksissa opetusohjelman kuvaus osoittaa, että ohjelman opetuskieli on suurimmalta osaltaan eri kuin se, jolla ohjelma on nimetty, yleensä siten, että suomeksi nimetyssä maisteriohjelmassa käytetäänkin opetuskielenä valtaosaksi englantia. Eräiden ohjelmien kielivalinnoista kerrotaan yliopistojen sivuilla varsin ympärööräisesti. Seuraavassa tarkastellaan tilannetta muutamien eri yliopistojen osalta.

Helsingin yliopiston kaikki kandiohjelmat ovat virallisesti suomen- tai ruotsinkielisiä. Ainoa poikkeus tästä on yksi matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan kandiohjelmista (Bachelor's Programme in Science), joka on kokonaisuudessaan englanninkielinen. Esimerkiksi virallisesti kansalliskieliseksi määritellyn fyysikaalisten tieteiden kandiohjelman opetuskielestä kerrotaan seuraavaa:

"Osassa valinnaisista kursseista opetus saatetaan järjestää englannin kielellä. Opintosuorituksissa (harjoitukset ja tentit) on kuitenkin aina mahdollista käyttää suomen tai ruotsin kieltä, ellei suorituskieleksi ole erikseen

määritelty englannin kieltä." (<https://www.helsinki.fi/fi/koulutusohjelmat/fysikaalisten-tieteiden-kandiohjelma/opiskelu>)

Samanlaisia mainintoja löytyy useiden kandiohjelmien yhteydestä. Epäselväksi jääkin, onko kandiohjelmat halutessaan mahdollista suorittaa osallistumalla vain suomen- tai ruotsinkielisille kursseille. Mikäli englanniksi opettujen kurssien suorittaminen on käytännössä välttämätöntä, on ohjelmien kutsuminen suomen- tai ruotsinkielisiksi osin harhaanjohtavaa. Vertailun vuoksi ainoan englanninkielisen kandiohjelman opiskelijoille taataan opetuksen olevan "täysin" englanninkielistä, minkä lisäksi ohjelmassa opiskelevia suomen- ja ruotsinkielisiäkin opiskelijoita ohjeistetaan suorittamaan vähintään 75 % kursseista englanniksi. (<https://www.helsinki.fi/en/degree-programmes/science-bachelors-programme/studying>). Vastaavia vaatimuksia kurssien suorittamisesta ohjelman virallisella kielellä ei mainita suomen- tai ruotsinkielisten ohjelmien yhteydessä.

Kuten edellä on käynyt ilmi, maisteriohjelmat ovat kandiohjelmiä huomattavasti englanninkielisempiä. Helsingin yliopiston tämänhetkistä 61 maisteriohjelmasta 36 eli yli puolet on englanninkielisiä. Osassa ohjelmista suorituksia on kuitenkin erään tiedonannon mukaan mahdollista tehdä myös suomeksi tenttimällä. Bio- ja ympäristötieteellisessä tiedekunnassa kaikkien maisteriohjelmien opetus on englanninkielistä. Matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan kolmestatoista maisteriohjelmasta kahdeksatoista ja maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan seitsemästä maisteriohjelmasta kuudessa on opetus englanninkielistä. (<https://www.helsinki.fi/fi/hakeminen-ja-opetus/hae-kandi-ja-maisteriohjelmiin/kandi-ja-maisteriohjelmat>, <https://www.helsinki.fi/en/admissions-and-education/apply-bachelors-and-masters-programmes/bachelors-and-masters-programmes>).

Maisteriohjelmissä on havaittavissa sama kielikäytäntöjen epäsymmetrisyys kuin kandiohjelmien kohdalla. Englanninkielisten ohjelmien opetuskielen luvataan usein yksiselitteisesti olevan englanti, mutta kansalliskieliset ohjelmat ovat todellisuudessa nekin osittain englanninkielisiä. Esimerkiksi maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan ainoan suomenkielisen maisteriohjelman (elintarviketalouden ja kulutuksen maisteriohjelma) kuvauksessa lukee:

"Opetus tapahtuu pääasiallisesti suomen ja englannin kielellä. Vastauksissa ja harjoitustöissä voi käyttää suomen, ruotsin ja englannin kieltä. Oppimateriaalit ovat usein englanninkielisiä." (<https://www.helsinki.fi/fi/koulutusohjelmat/elintarviketalouden-ja-kulutuksen-maisteriohjelma/opiskelu>)

Koko yliopiston tasolla maisteriohjelmissä siis alle puolet on edes nimellisesti kansalliskielisiä ja todellisuudessa monissa niistäkin osa opetuksesta järjestetään englanniksi. Monilla aloilla ja jopa yhdessä kokonaisessa tiedekunnassa (biotieteellisessä

tiedekunnassa) kansalliskielistä maisteritason opetusta ei ole käytännössä lainkaan saatavilla. Myös muut luonnontieteitä opettavat tiedekunnat opettavat lähinnä englanniksi. Suomenkielisin on teologinen tiedekunta, jonka ainoa maisteriohjelma on suomenkielinen. Myös esimerkiksi lääketieteellisessä tiedekunnassa enemmistö koulutusohjelmista on suomenkielisiä, sillä alalla on vankka kytkös suomenkieliseen työelämään.

Maisteriopintojen englanninkielistyminen on verrattain tuore ilmiö. Vielä alle kymmenen vuotta sitten maisteritason opinnoissa opetuskielenä näyttäisi olleen suurelta osin suomi. Vanhoista tutkintorakenteista, koulutusohjelmista ja tarjotuista opinnoista löytyy tietoa tiedekuntien opinto-oppaista, ja kurssien nimistä voinee useimmissa tapauksissa päätellä kurssin opetuskielen. Tällä perusteella vaikuttaisi siltä, että esimerkiksi bio- ja ympäristötieteellisessä tiedekunnassa vielä lukukaudella 2015–16 järjestetystä maisteritason opetuksesta huomattava osa on ollut suomenkielistä. Bio- ja ympäristötieteellisen tiedekunnan lukuvuoden 2015–16 opinto-oppaan alussa (s. ii-iii) mainitaan ensin neljä (sekä kandidaatin- että maisterintutkinnon sisältävää) koulutusohjelmaa viittaamatta mitenkään niiden kieleen. Tämän jälkeen mainitaan erikseen kaksi englanninkielistä maisteriohjelmaa. Tulkintaa kansalliskielten asemasta tiedekunnan pääasiallisena opetuskielenä maisteriopinnoissakin vielä vuosina 2015–16 tukevat myös opinto-oppaan kohdat, joiden mukaan tutkinnon voi suorittaa tai opintoja on tarjolla "myös" englannin kielellä. Englanti siis määritellään tässä vaiheessa vielä vain yhdeksi, mutta ei missään nimessä ensisijaiseksi tai varsinkaan ainoaksi vaihtoehdoksi. Muutos on huomattava verrattuna lukuvuoden 2022–23 tilanteeseen, jolloin ilmeisesti ainuttakaan maisteritason kurssia ei bio- ja ympäristötieteellisessä tiedekunnassa enää opeteta kansalliskielillä. (<https://studies.helsinki.fi/sites/default/files/inline-files/BYTDK%20opinto-opas%202015-2016.pdf>)

Itä-Suomen yliopiston tutkintokoulutuksia esittelevällä verkkosivulla <https://www.uef.fi/fi/tutkintokoulutukset> voi käyttää hakuehtona koulutuksen kieltä. Maisterikoulutuksista 40 on luokiteltu suomenkieliseksi, 22 englanninkieliseksi ja yhdestä puuttuu kieliluokitus. Suomenkieliseksi luokitellut koulutukset paljastuvat tässäkin tapauksessa lähemmässä tarkastelussa usein joko osittain tai kokonaan englanninkieliseksi. Esimerkiksi seuraavat koulutukset on hakutoiminnossa luokiteltu suomenkieliseksi siitä huolimatta, että koulutusten omilla esittelysivuilla kerrotaan:

"Maisteriopinnoissa opetuskielenä on pääosin englanti."

(Liiketaloustieteen ja tietojenkäsittelytieteen kandidaatti- ja maisterikoulutus)

"Biologian ja ympäristötieteen yhteinen englanninkielinen maisteriohjelma antaa mahdollisuuden valita opintoja kummankin pääaineen syventävistä kursseista, joista useat ovat tarjolla molemmilla kampuksilla. [- -] Maisteriopinnot sisältävät: [- -] Ympäristömuutoksen biologian syventäviä opintoja, joissa voit englanninkielisten kurssien ja kirjatenttien avulla syventää osaamistasi

ympäristötieteen eri aloilla, työskennellä tutkimusryhmissä ja verkostoitua työelämässä." (Biologian maisterikoulutus)

"Opiskelu tapahtuu pääsääntöisesti suomen kielellä. Osa luento-opetuksesta ja oppimateriaaleista on englanniksi." (Historian maisteriohjelma)

"Opetuskielenä on suomi, mutta suuri osa opetusmateriaalista on englanninkielistä. Opintojen suorittaminen ja sujuva eteneminen edellyttää riittävää englannin kielen taitoa." (Sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonhallinnan maisteriohjelma)

"Tutkintojen kieli on suomi. Maisterivaiheessa pääaineen syventävistä opinnoista valtaosa luennoidaan englanniksi." (Metsätieteen maisteriohjelma)

"Tutkintokielenä on suomi. Osa opintojaksoista toteutetaan englanniksi, ja osa opetusmateriaalista on englanninkielistä. Opintojen suorittaminen ja sujuva eteneminen edellyttää riittävää englannin kielen taitoa." (Sama teksti kolmessa eri tutkintokoulutuksessa: sosiaalipsykologian maisteriohjelma, sosiaalityön maisteriohjelma ja yhteiskuntapolitiikan maisteriohjelma)

Itä-Suomen yliopiston tutkintokoulutusten tarkastelu tuottaa siis samansuuntaisia havaintoja kuin edellä esitettiin Helsingin yliopistosta. Vain englanninkielisissä tutkintokoulutuksissa koulutuksen kieli on määritelty ehdottomasti ja kokonaisuudessaan englanniksi. Virallisesti suomenkielisiksi määritellyt koulutukset sitä vastoin ovat käytännössä usein kaksikielisiä. Kielimääritelmät ovat osin ristiriitaisen tuntuisia.

On monessakin mielessä ongelmallista, jos suomenkieliseksi luokiteltu koulutus paljastuukin osittain englanninkieliseksi, kun opiskelija on jo aloittanut opintonsa. Taustalla näyttää vaikuttavan eksplikoimaton oletus, että kaikilla opiskelijoilla on niin hyvä englannin kielen taito, että opetuskielen vaihtaminen on "pikkuasia". Tällaista oletusta ei kuitenkaan voi ilman muuta tehdä – opetuskielen valinnan tulisi perustua yhtäältä lain säädöksiin yliopiston tutkinto- ja opetuskielistä, ja toisaalta opiskelijoiden todellisiin kielellisiin valmiuksiin.

Huomiota kiinnittää, että englanninkielisten koulutusten esittelysivuilla ei kansalliskielisten koulutusohjelmien tavoin ole mainintoja muiden kielten käyttämisestä opetuskielenä edes osassa opintoja. Päinvastoin koulutusten sivuilla saatetaan luvata opintojen olevan "kokonaisuudessaan englanniksi" (entirely in English). Yliopistolain ja sitä tulkitsevien oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin päätösten kannalta on erikoista, että lakisääteisellä opetuskielillä opiskeleville ei käytännössä taata mahdollisuutta suorittaa opintonsa kokonaisuudessaan suomeksi edes virallisesti suomenkielisissä koulutuksissa, kun taas ei-lakisääteisellä kielellä eli englanniksi opiskeleville vastaava oikeus tunnutaan takaavan hyvinkin järjestelmällisesti.

Jyväskylän yliopiston verkkosivuilla luetteloiduista ohjelmista 99 on luokiteltu suomenkielisiksi ja 17 englanninkielisiksi (luvuissa ovat mukana sekä maisteriohjelmat että yhdistetyt kandidaatti- ja maisteriohjelmat - monet suomenkielisiksi luokitellut ohjelmat on näin listattu käytännössä useampaan kertaan, mikä nostaa niiden näennäistä määrää). Myös tässä yliopistossa suomenkielisiksi virallisesti määritellyistä ohjelmista merkittävä osa on tosiasiallisesti joko osittain tai lähes kokonaan englanninkielisiä. Esimerkkitekstejä suomenkielisten maisteriohjelmien esittelyistä:

"Useimmat akvaattisten tieteiden maisterivaiheen kurssit opetetaan englanniksi, koska kansainvälisen maisteriohjelman ulkomaiset opiskelijat osallistuvat samoille kursseille." (Akvaattisten tieteiden maisteriohjelma)

"Maisteriopinnoissa osa opinnoista toteutetaan englanniksi."
(Kasvatustieteen ja aikuiskasvatustieteen kandidaatti- ja maisteriohjelma)

"Opintosuunnan syventävät opinnot opiskellaan pääsääntöisesti englannin kielellä."
(Sama teksti kahdessa eri koulutusohjelmassa: liikuntabiologian maisteriohjelma sekä valmennus- ja testausopin maisteriohjelma)

"Maisterivaiheessa opetus on suurelta osin englanninkielistä johtuen laitoksen kansainvälisistä opiskelijoista [- -]." (Luonnonvarat ja ympäristö -kandidaatti- ja maisteriohjelma)

Vastaavia mainintoja englanninkielisestä opetuksesta on enemmänkin, edellä on esitetty niistä vain muutama poiminta. Englannin käytön laajuus määritellään toisinaan hyvin epätarkasti: "joitakin" kursseja "saatetaan" järjestää englanniksi. Selvää käsitystä opiskelijan mahdollisuuksista opiskella kansalliskielillä ei kuvauksista synny. Englanninkielisten koulutusohjelmien opiskelijoille luvataan Jyväskylän yliopistossakin kaikissa ohjelmissa, että opetus on "kokonaisuudessaan englanniksi". Joihinkin Jyväskylän yliopiston englanninkielisiin ohjelmiin sisältyy tosin suomen kielen opintoja, mutta yleensä vain 2–5 opintopistettä, käytännössä siis lyhyehkön alkeiskurssin verran.

Lapin yliopiston tutkinto-ohjelmia on vähemmän kuin suomalaisissa yliopistoissa keskimäärin. Suomenkielisiksi luokiteltuja tutkinto-ohjelmia on 16, ja eräät näistä jakautuvat useampaan pääaineeseen. Englanninkielisiä tutkinto-ohjelmia on neljä (kaikki maisteriohjelmia). Tutkinto-ohjelmien esittelysivuilla on hyvin niukasti tietoa tutkinto-ohjelmien opetuskielistä. Yhden suomenkieliseksi luokitellun tutkinto-ohjelman esittelyssä kerrotaan kuitenkin, että yhdessä pääaineessa maisteriopinnot joutuu suorittamaan englanniksi, vaikka kandidatasolla opetus on suomeksi:

"Mediakasvatuksen kandidivaiheen opinnot voit suorittaa suomen kielellä. Maisterivaiheessa opiskelet englannin kielellä mediakasvatuksen kansainvälisessä maisteriohjelmassa Master's Degree Programme in Media Education."
(Kasvatusalan kandidaatti- ja maisteriohjelma)

Ehdottomasti pisimmälle englanninkielinen opetus on viety **Aalto-yliopistossa**, jonka opetuskieli on suurimmassa osassa koulutusohjelmista englanti. Yliopiston nettisivulta löytyvästä opinto-ohjelmien luettelosta löytyy 94 koulutusohjelmaa, jotka ovat yksikielisesti englanninkielisiä, 15 ohjelmaa, joiden kieliksi on ilmoitettu englanti, suomi ja ruotsi (tässä järjestyksessä), 30 ohjelmaa, joiden kieleksi on ilmoitettu suomi ja ruotsi, ja kolme yksikielisesti suomenkielistä koulutusohjelmaa. Erityisen englanninkielistä on tekniikan ja kauppatieteiden opetus. Selvityksen aikana ilmestyi muutamia Ylen toimituksen tekemiä artikkeleja Aalto-yliopiston kielipolitiikasta. Niissä haastatellut opiskelijat valittivat erityisesti siitä, että suomalaiset opiskelijat opiskelivat suomalaisten opettajien johtamissa ryhmissä englanniksi (<https://yle.fi/a/74-20023590>). Artikkeleissa oli haastateltu myös Aalto-yliopiston vararehtoria ja opintoasioiden päällikköä, joiden mukaan "nykyopiskelijat osaavat englantia hyvin" ja on tiedossa vain harvoja opiskelijoita, jotka ovat valittaneet kielikäytänteistä. Tällaiset pragmaattiset kieli-ideologiset lausumat ovat muutenkin tyypillisiä yliopistojohtajista kertovissa mediateksteissä ja kuvaavat haluttomuutta proaktiivisesti toteuttaa opiskelijoiden kielellisiä oikeuksia.

5.3 Opinnäytteiden kieli

Alla esitetään tilastotietoa opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla toimivan 13 yliopiston opinnäytetöiden kielistä vuosina 2011 ja 2021. Tiedot on koottu käymällä läpi yliopistojen omista tietokannoista löytyviä opinnäytetöitä tai töiden viitetietoja. Useimmissa tapauksissa työn kieli on päätelty työn nimestä, mutta epäselvissä tapauksissa on katsottu myös itse työtä kielen varmistamiseksi. Osassa tietokannoista kieli on myös erikseen merkitty viitetietoihin (joskus myös virheellisesti), mutta sitä ei yleensä pysty käyttämään hakuehtona, vaan kielen tilastoinniseksi on itse laskettava työt näkymästä, johon saa esimerkiksi tietynä vuonna valmistuneet tietyn opinnäytekategorioiden työt. Poikkeuksena on Oulun yliopiston Jultika-tietokanta, jossa työt on valmiiksi luokiteltu myös kielen mukaan.

Yliopistot ovat alkaneet julkaista opinnäytetöitä verkossa järjestelmällisesti vasta viime vuosina. Vanhoja töitä on lisätty tietokantoihin pikkuhiljaa ja lisätään mahdollisesti edelleen. Tästä johtuen vuoden 2011 aineisto on epätäydellisempi kuin vuoden 2021. Tietojen edustavuus vaihtelee paljon yliopistokohtaisesti, alakohtaisesti ja myös opinnäytekategorioiden suhteen. Väitöskirjat löytyvät tietokannoista melko järjestelmällisesti jo vuodelta 2011. Graduista tietokannoissa on vuodelta 2011 keskimäärin vähemmän vuoteen 2021 verrattuna, mutta kuitenkin riittävästi kielikäytänteitä koskevan kokonaiskuvan muodostamiseksi.

Kandidaatintöitä ei sitä vastoin löydy usean yliopiston tietokannasta edes vuodelta 2021, ja vielä enemmän puuttuu vuoden 2011 töitä. Lisensiaatintöitä valmistuu lukumääräisesti ylipäänsä melko vähän, ja kun otetaan huomioon vanhempien töiden pienempi otanta tietokannoissa, määrät ovat niin pieniä, että satunnaisvaihtelu yksittäisen vuoden kohdalla nousee korkeaksi. Tämän takia lisensiaatintöistä ei ole tässä laadittu vertailua. Joidenkin yliopistojen tietokannoissa lisensiaatintyöt on luokiteltu samaan kategoriaan gradujen kanssa, ja näiden yliopistojen kohdalla ne ovatkin mukana graduvertailun luvuissa. Suhteellisten osuuksien pyöritykset on tehty prosentin tarkkuudelle.

Taulukko 3. Kandidaatintyöt ja -tutkielmat

yliopisto	tietokanta	suomi 2011	suomi 2021	ruotsi 2011	ruotsi 2021	englanti 2011	englanti 2021	muut 2011	muut 2021
Aalto-yliopisto	aaltodoc. aalto.fi	90 % (835)	54 % (764)	3 % (29)	2 % (22)	7 % (64)	45 % (637)	-	-
Jyväskylän yliopisto	jyx.jyu.fi	72 % (86)	86 % (501)	10 % (12)	2 % (11)	10 % (12)	7 % (39)	8 % (10)	5 % (29)
Lappeen- rannan–Lahden teknillinen yliopisto	lutpub.lut.fi	91 % (207)	87 % (373)	-	-	9 % (20)	13 % (55)	-	-
Oulun yliopisto*	jultika.oulu.fi	*	89 % (870)	*	1 % (11)	*	9 % (92)	*	1 % (7)
Taide-yliopisto (edeltäjineen)*	taju.uniarts.fi	*	100 % (17)	*	-	*	-	*	-
Tampereen yliopisto*	trepo.tuni.fi	*	88 % (1 468)	*	1 % (18)	*	10 % (163)	*	2 % (27)
Yhteensä (ilman Taide- yliopistoa, Oulun ja Tampereen yliopistoja)*		88 % (1 128)	67 % (1 638)	3 % (41)	1 % (33)	8 % (96)	30 % (731)	1 % (10)	1 % (29)
Yhteensä (Taide- yliopisto, Oulun ja Tampereen yliopistot mukana)*		*	78 % (3 993)	*	1 % (62)	*	19 % (986)	*	1 % (63)

* Taide-yliopiston sekä Oulun ja Tampereen yliopistojen tietokannoissa ei ole tietoja vuoden 2011 kandidaatintöistä. Hankenin, Åbo Akademin sekä Helsingin, Itä-Suomen, Lapin, Turun ja Vaasan yliopistojen tietokannoista kandidaatintyöt puuttuvat kokonaan.

Taulukko osoittaa, että niissä yliopistoissa, joissa kandidaatintyöt löytyvät julkisista tietokannoista, on suomi pääasiallinen kandidaatin opinnäytteen kieli, lukuun ottamatta Aalto-yliopistoa, jossa kandidaatin opinnäytteistä tehdään englanniksi lähes puolet. Aalto-yliopiston oman vuosiraportin mukaan vuonna 2022 kandidatasolla opiskeli 6 999 opiskelijaa, joista ”kansainvälisiä” eli ilmeisestikin ulkomaalaisia opiskelijoita oli vain 595 eli 8,5 %. Toisin sanoen valtaosan englanninkielisistä kandidaatintöistä ovat laatineet suomen- ja ruotsinkielisen koulusivistyksen saaneet opiskelijat.

Taulukko 4. Pro gradut ja diplomityöt

yliopisto	tietokanta	suomi 2011	suomi 2021	ruotsi 2011	ruotsi 2021	englanti 2011	englanti 2021	muut 2011	muut 2021
Aalto-yliopisto	aaltodoc.aalto.fi	20 % (234)	16 % (299)	-	0 % (3)	80 % (908)	84 % (1 548)	-	-
Hanken	helda.helsinki.fi/ dhanken	-	-	49 % (21)	50 % (59)	51 % (22)	50 % (59)	-	-
Helsingin yliopisto	helda.helsinki.fi	75 % (483)	60 % (1 510)	5 % (33)	6 % (161)	20 % (128)	32 % (804)	0 % (3)	1 % (36)
Itä-Suomen yliopisto	erepo.uef.fi	93 % (373)	76 % (1 268)	-	1 % (14)	7 % (28)	23 % (380)	0 % (1)	1 % (10)
Jyväskylän yliopisto	jyx.jyu.fi	78 % (641)	73 % (1 043)	2 % (18)	0 % (6)	18 % (150)	25 % (355)	2 % (16)	1 % (16)
Lapin yliopisto	lauda.ulapland.fi	97 % (339)	92 % (218)	-	-	3 % (10)	7 % (18)	-	-
Lappeen- rannan– Lahden teknil- linen yliopisto	lutpub.lut.fi	68 % (235)	38 % (307)	-	-	32 % (112)	62 % (492)	-	-
Oulun yliopisto*	jultika oulu.fi SEKÄ oulu.finna.fi	79 % (669)	69 % (556)	2 % (21)	1 % (11)	16 % (139)	30 % (239)	2 % (15)	0 % (2)
Taide-yliopisto (edeltäjineen)	taju.uniarts.fi	88 % (14)	73 % (35)	-	13 % (6)	12 % (2)	15 % (7)	-	-
Tampereen yliopisto**	trepo.tuni.fi	77 % (917)	68 % (1 436)	1 % (13)	0 % (9)	20 % (238)	31 % (658)	2 % (27)	1 % (18)
Turun yliopisto	utupub.fi	84 % (88)	71 % (1 244)	1 % (1)	1 % (14)	15 % (16)	27 % (470)	-	1 % (26)
Vaasan yliopisto	osuva.uwasa.fi	63 % (224)	59 % (347)	3 % (11)	4 % (23)	32 % (113)	37 % (217)	2 % (6)	-

yliopisto	tietokanta	suomi 2011	suomi 2021	ruotsi 2011	ruotsi 2021	englanti 2011	englanti 2021	muut 2011	muut 2021
Åbo Akademi***	doria.fi	***	1 % (5)	***	57 % (302)	***	40 % (209)	***	2 % (11)
Yhteensä (ilman Åbo Akademi)***		67 % (4 217)	59 % (8 263)	2 % (118)	2 % (306)	30 % (1866)	38 % (5 247)	1 % (68)	1 % (108)
Yhteensä (Åbo Akademi mukana)***		***	57 % (8 268)	***	4 % (608)	***	38 % (5 456)	***	1 % (119)

* Ainoat aineistossa esiintyvät saamenkieliset gradut ovat Oulun yliopistosta. Niitä on vuoden 2011 aineistossa 4 kpl, kaikki ovat pohjoissaameksi ja ne on sisällytetty kohtaan "muut". Vuoden 2021 aineistossa ei esiinny yhtään saamenkielistä gradua. Karjalankielisiä tai romanikielisiä graduja aineistossa ei esiinny lainkaan.

** Tampereen yliopiston tietokannassa lisensointityöt on luokiteltu gradujen kanssa samaan kategoriaan, ja ne ovat siten mukana taulukon luvuissa.

*** Åbo Akademin tietokannassa (ainakin tällä hetkellä) on vuodelta 2011 vain kaksi työtä kategoriassa "maisteri- ja lisensointitutkimukset sekä diplomityöt", eikä vertailua ole mielekästä tehdä näin pienen otannan pohjalta.

Merkittävin taulukoista ilmenevä seikka on kansalliskielisten maisteri- ja diplomitöiden väheneminen ja englanninkielisten lisääntyminen kaikissa yliopistoissa vertailuajan kohtana 2011–2021. Koko maan tasolla englanniksi kirjoittaa lopputyönsä jo 38 % opiskelijoista. Vertailuajankohtana vuonna 2011 vastaava luku oli 30 %, mutta tätä ei voi pitää täysin vertailukelpoisena, sillä lähes puolet vuoden 2011 aineiston englanninkielisistä graduista olivat Aalto-yliopistosta, jossa 80 % kirjoitti gradunsa englanniksi jo tuolloin. Kaikissa muissa tutkituissa yliopistoissa on havaittavissa voimakas englanninkielisen kirjoittamisen kasvutendenssi.

Poikkeus englanninkielisyyden kasvutendenssistä onkin ainoastaan Aalto-yliopisto, jossa jo vuonna 2011 tehtiin neljä viidesosaa diplomitöistä tai vastaavista tutkielmista englanniksi. Kuten edellä on jo käynyt ilmi, Aalto-yliopistoissa kehitys ulottuu nyt kandidaatintöihin, joista englanninkielisten osuus oli noussut tutkittuna ajanjaksona 7 %:sta lähes puoleen (45 %).

Aalto-yliopistossa ja Lappeenrannan-Lahden teknillisessä korkeakoulussa englanninkieliset lopputyöt muodostavat selvän enemmistön. Niiden osuus on huomattavan korkea (40 ja 50 %) myös niissä korkeakouluissa, jotka yliopistolain mukaan ovat yksikielisesti ruotsinkielisiä, Åbo Akademi ja Svenska Handelshögskolanissa. Suomen- ja ruotsinkielisten lopputöiden määrä (57 % ja 4 %) on selvästi alempi kuin suomen- ja ruotsinkielisten väestöosuus Suomessa (86 % ja 5 %). Vertailun vuoksi todettakoon, että Suomen yliopistojen opiskelijoista on ulkomaalaisia noin 11 000 tai 7 %, kun opiskelijoiden kokonaismäärä on noin 160 000. Nämä luvut osoittavat, että englanninkielisten maisterintutkielmien

kirjoittajista valtaosa on saanut suomen- tai ruotsinkielisen koulusivistyksen ja että noin kolmasosa suomen- tai ruotsinkielisen koulusivistyksen saaneista maistereista tehnee tällä hetkellä lopputyönsä englanniksi.

Lopputöiden kielivalinnoissa käy siis ilmi jo esille nostettu ilmiö, että kandidaatin- ja maisterinopinnot tehdään yhä useammin eri kielillä. Selvitystä varten on kysytty eri tahoilta mm. fokusryhmähaastatteluissa, miten suomalaisia ylioppilaita valmistetaan kirjoittamaan englanninkielisiä tieteellisiä tekstejä. Huolestuttavaa on, että ilmeisesti lähes kaikissa tapauksissa riittävän kielitaidon hankkiminen ja opinnäytteiden kieliasu jää opiskelijan itsensä vastuulle. Vaikka yliopistot edellyttävät englannin käyttöä varsin korkealla tasolla – eksaktia tieteellistä ilmaisua sisältävissä laajoissa tutkielmissa -- ei englanninkielistä kirjoittamiskoulutusta tarjota opiskelijoille systemaattisesti. Kielikeskukset kyllä järjestävät tieteellisen kirjoittamisen kursseja englanniksi, mutta opiskelijoita ei vaadita käymään niitä mitenkään järjestelmällisesti ja käytännössä opiskelija voi itse arvioida, riittääkö hänen kielitaitonsa englanniksi kirjoittamiseen. Fokusryhmähaastatteluissa monet opettajat ilmoittivat itse korjaavansa opiskelijoiden englanninkielisiä tekstejä.

Melko odotuksenmukaisesti englanninkieliset työt painottuvat epätasaisesti eri aloille. Asian selvittämiseksi on vertailtu opinnäytetöiden kieliä yliopistoista suurimman ja monitieteisimmän Helsingin yliopiston eri tiedekunnissa.

Taulukko 5. Gradut alakohtaisesti, Helsingin yliopisto

tiedekunta tai laitos	suomi 2011	suomi 2021	ruotsi 2011	ruotsi 2021	englanti 2011	englanti 2021	muut 2011	muut 2021
Aleksanteri-instituutti	33 % (1)	-	33 % (1)	-	33 % (1)	-	-	-
Bio- ja ympäristö- tieteellinen tiedekunta	75 % (6)	21 % (25)	-	1 % (1)	25 % (2)	79 % (95)	-	-
Eläinlääketieteellinen tiedekunta	91 % (21)	90 % (66)	4 % (1)	-	90 % (66)	10 % (7)	-	-
Farmasian tiedekunta	62 % (21)	48 % (30)	3 % (1)	2 % (1)	35 % (12)	31 % (50)	-	-
Humanistinen tiedekunta	63 % (43)	48 % (164)	9 % (6)	11 % (36)	24 % (16)	31 % (104)	4 % (3)	11 % (36)
Kasvatustieteellinen tiedekunta	97 % (35)	89 % (265)	-	8 % (24)	3 % (1)	3 % (10)	-	-
Lääketieteellinen tiedekunta	70 % (21)	61 % (177)	7 % (2)	2 % (7)	23 % (7)	37 % (106)	-	-

tiedekunta tai laitos	suomi 2011	suomi 2021	ruotsi 2011	ruotsi 2021	englanti 2011	englanti 2021	muut 2011	muut 2021
Maatalous-metsä- tieteellinen tiedekunta	85 % (82)	55 % (132)	1 % (1)	1 % (2)	14 % (14)	44 % (105)	-	-
Matemaattis- luonnontieteellinen tiedekunta	67 % (20)	34 % (93)	-	-	33 % (10)	66 % (184)	-	-
Oikeustieteellinen tiedekunta*	33 % (1)	75 % (252)	-	10 % (33)	67 % (2)	16 % (53)	-	-
Teologinen tiedekunta	88 % (14)	97 % (91)	-	-	13 % (2)	3 % (3)	-	-
Valtiotieteellinen tiedekunta	73 % (218)	57 % (215)	7 % (21)	15 % (57)	20 % (60)	28 % (106)	-	-
Yhteensä	75 % (483)	60 % (1 510)	5 % (33)	6 % (161)	20 % (128)	32 % (804)	0 % (3)	1 % (36)

* Tietokannasta löytyvä otanta oikeustieteellisen tiedekunnan graduista vuodelta 2011 on niin pieni (yht. 3 kpl), ettei sitä voida pitää edustavana. (Vrt. vuodelta 2021 löytyy yht. 338 kpl.)

Lukuja tulkittaessa on kuitenkin huomioitava, että aineistossa vuoden 2011 gradujen määrä on edellä selostetuista syistä huomattavasti alhaisempi kuin vuoden 2021 gradujen määrä.

Eniten englanninkielisiä opinnäytteitä tehdään niissä tiedekunnissa, joissa on lähinnä englanninkielisiä maisteriohjelmia. Bio- ja ympäristötieteellisessä tiedekunnassa tiedekunnassa englanninkielisten gradujen osuus on neljä viidesosaa ja matemaattis-luonnontieteellisessä tiedekunnassa kaksi kolmasosaa. Suomenkielisimpiä ovat teologinen, eläinlääketieteellinen, kasvatustieteellinen ja oikeustieteellinen tiedekunta. Lääketieteellisessä tiedekunnassa, jossa annetaan paljon kliinistä opetusta, edellytetään opettajilta yleisesti suomen tai ruotsin kielen taitoa, mutta tehdään suhteellisen runsaasti lopputöitä myös englanniksi. Toisaalta tämä on sikäli ymmärrettävissä, että lääketieteellisellä alalla osa lopputöistä suuri osa suuntautuu jo varsinaiseen tutkimustoimintaan.

Biotieteellisessä, matemaattis-luonnontieteellisessä ja maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa on havaittavissa voimakas englanninkielistymistrendi, mikä ilmeni jo edellä maisteriohjelmien kielissä. Suurin osa englanninkielisten gradujen laatijoista on saanut suomenkielisen koulusivistyksen, mutta maisteriohjelmat ovat englanninkielisiä. Tämän selvityksen fokusryhmähaastatteluissa ja opiskelijakyselyssä käy ilmi, että opiskelijoilla voi olla vaikeuksia löytää kansalliskielisille opinnäytteille ohjaajia ja tarkastajia. Luonnontieteiden alalla englanninkielisten gradujen suuri määrä herättää huolta alojen kansalliskielisten kielikäytänteiden ja terminologian kehittymisestä.

Varsinaisessa tutkimustoiminnassa, johon jatkotutkintojenkin kielet kuuluvat, on englannin kielellä kirjoittaminen jo vallitseva käytäntö.

Taulukko 6. Väitöskirjojen kieli, kaikki yliopistot

yliopisto	tietokanta	suomi 2011	suomi 2021	ruotsi 2011	ruotsi 2021	englanti 2011	englanti 2021	muut 2011	muut 2021
Aalto-yliopisto	aaltodoc.aalto.fi	6 % (10)	2 % (3)	-	-	94 % (155)	98 % (172)	-	-
Hanken	helda.helsinki.fi/ dhanke	-	-	-	7 % (1)	100 % (15)	93 % (14)	-	-
Helsingin yliopisto	helda.helsinki.fi	13 % (50)	8 % (31)	1 % (2)	1 % (5)	85 % (331)	89 % (337)	2 % (6)	1 % (4)
Itä-Suomen yliopisto	erepo.uef.fi	26 % (28)	16 % (23)	-	-	74 % (81)	84 % (121)	-	-
Jyväskylän yliopisto	jyx.jyu.fi	31 % (45)	27 % (36)	1 % (1)	1 % (1)	67 % (98)	72 % (96)	1 % (2)	-
Lapin yliopisto	lauda.ulapland.fi	78 % (14)	55 % (16)	-	3 % (1)	22 % (4)	41 % (12)	-	-
Lappeenranta– Lahden teknil- linen yliopisto	lutpub.lut.fi	7 % (3)	-	-	-	93 % (41)	100 % (63)	-	-
Oulun yliopisto	jultika.oulu.fi	11 % (17)	7 % (11)	-	-	89 % (132)	92 % (140)	-	1 % (1)
Taide-yliopisto (edeltäjineen)	taju.uniarts.fi	67 % (6)	13 % (1)	-	-	33 % (3)	87 % (7)	-	-
Tampereen yliopisto	trepo.tuni.fi	35 % (70)	22 % (39)	1 % (1)	-	64 % (128)	78 % (136)	-	-
Turun yliopisto	utupub.fi	18 % (26)	14 % (24)	-	-	82 % (116)	86 % (151)	-	-
Vaasan yliopisto	osuva.uwasa.fi	32 % (6)	23 % (5)	16 % (3)	-	53 % (10)	77 % (17)	-	-
Åbo Akademi	doria.fi	2 % (1)	-	31 % (16)	14 % (8)	63 % (32)	84 % (49)	4 % (2)	2 % (1)
Yhteensä		19 % (276)	12 % (189)	2 % (23)	1 % (16)	79 % (1 146)	86 % (1 315)	1 % (10)	0 % (6)

Erityisesti teknisillä aloilla toimivissa yliopistoissa eli Aalto-yliopistossa ja Lappeenranta-Lahden teknillisessä korkeakoulussa on englanti jo lähes yksinomainen tohtorinväitöskirjojen julkaisukieli. Kaikissa muissakin tutkituissa yliopistoissa on englanninkielisten väitöskirjojen osuus yli 70 % tohtorin opinnäytetöistä, lukuun ottamatta suhteellisen pientä Lapin yliopistoa, jossa on paljon suomenkielisiin tieteisiin kuuluvien kasvatustieteiden ja oikeustieteiden opetusta.

Suomen- ja ruotsinkielisten väitöskirjojen määrä on yhteensä vain 13 % kaikista väitöskirjoista. Osuus on laskenut vertailuajankohtana seitsemän prosenttiyksikön verran. Määrä on niin pieni, että voi kysyä, missä määrin kansalliskielet yhä ovat tutkijakoulutuksessa relevantteja kaikkien alojen työvälineitä. Suomi-spesifien teemojenkin julkaisuun englanninkielisissä tiedelehdissä on vahvoja kannustimia, kuten niiden korkeampi julkaisuluokitus ja laajempi lukijakunta. Englanninkielisiä väitöskirjoja pidetään myös opiskelijakyselyn ja fokusryhmähaastattelujen valossa urakehityksen kannalta arvokkaampina julkaisuina. Samalla väitöskirjat ovat yhä enemmän artikkeliväitöskirjoja ja niiden yleisö on leimallisesti akateeminen asiantuntijayleisö. Aikaisemmin humanistisissa- ja yhteiskuntatieteissä ja osin muillakin aloilla vallalla ollut ajattelumalli, että väitöskirjat voivat saada lukijakuntaa myös yliopistoyhteisön ulkopuolella, näyttää muuttuneen marginaaliseksi.

Kehitystä voi pitää jossain määrin ristiriitaisena tohtorien työllistymisen kannalta. Pitkäaikainen tendenssi on, että yhä harvempi tohtori työllistyy yliopistoihin ja muihin tutkimuslaitoksiin. Vipunen.fi-sivun tilastojen mukaan noin 60 % tohtoreista työllistyy muualle, mm. valtion ja kuntien tehtäviin noin 27 % ja yksityiselle sektorille tai yrittäjiksi noin 33 % (<https://tilastoneuvos.vipunen.fi/2021/09/17/yha-useampi-tohtori-tyoskentele-yksityisella-sektorilla/>). Valtion ja kuntien tehtävissä toimivat tohtorit ovat asiantuntijatehtävissä, joissa tulee tuottaa kansalliskielisiä erityisaloihin liittyviä tekstejä. Todennäköistä on, että vastaavia on tarpeita on runsaasti myös yksityisellä sektorilla. Voikin kysyä, miten englanninkielistyvä tutkijakoulutus valmistaa sellaisia tutkijoita, jotka kykenevät tuottamaan erikoisalaltaan monipuolisesti kansalliskielisiä tekstejä mm. asiantuntijayleisöille ja ns. suurelle yleisölle.

Mikäli yliopistoissa halutaan edelleen pitää yllä mahdollisuutta väitellä myös kansalliskielillä, olisi erikseen pohdittava, minkälaisia suomen- tai ruotsinkielisiä väitöskirjan malleja halutaan edistää. Mahdollisesti olisi harkittavissa ammattiyhteisöille suunnattujen käytännönlähtöisten kirjoitusten, oppimateriaalien tai populaarien tekstien tuottamisen lisäämistä tutkintorakenteisiin varsinaisten tutkimustekstien tuottamisen ohelle. Näin syntyisi insentiivejä viestiä tutkijayhteisön lisäksi myös mm. ammattiyhteisöille, päättäjille ja laajemmin tieteestä kiinnostuneelle yleisölle. Paitsi kansalliskielten elinvoiman ylläpitämistä, tällainen tutkintorakenteiden uudistaminen palvelisi myös tieteen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden lisäämistä ja työelämän tarpeita.

Toinen harkinnanarvoinen malli olisi palkitseminen kansalliskielisen tutkimuksen tuottamisesta nykyistä selvemmin. Tämä edellyttäisi uudenlaista ajattelua yliopiston rahoitusmalleihin ja valtion ja yliopistojen välisiin tulossopimuksiin. OKM ottaisi tällöin selkeän kannan, että kaikilta aloilta tulee jatkuvasti tuottaa tutkimusta myös kansalliskielillä, ja palkitsisi kansalliskielillä tutkimusta tuottavia yliopistoja ja tutkijoita nykyistä paremmin kansalliskielisten julkaisujen rahoituskertoimin.

Alaspesifi tarkastelu osoittaa, että suomen kieli on säilynyt elinvoimaisimpana väitöskirjojen julkaisukielenä teologian, kasvatustieteen ja oikeustieteen aloilla. Humanistisessa ja valtiotieteellisessä tiedekunnassa oli suomenkielisten väitöskirjojen määrä tippunut merkittävästi tutkittuna 10 vuoden aikajaksona. Lukuja tulkitessa tulee kuitenkin pitää mielessä, että väitöskirjojen määrä kullakin alalla on melko pieni, eikä kahdelta yksittäiseltä vuodelta koottu aineisto välttämättä ole kaikkia julkaisuissa tapahtuneita tendenssejä edustava.

Taulukko 7. Väitöskirjojen kieli aloittain, Helsingin yliopisto

tiedekunta tai laitos	suomi 2011	suomi 2021	ruotsi 2011	ruotsi 2021	englanti 2011	englanti 2021	muut 2011	muut 2021
Aleksanteri-instituutti	-	-	-	-	-	-	-	-
Bio- ja ympäristö- teollinen tiedekunta	-	-	-	-	100 % (34)	100 % (41)	-	-
Eläinlääketieteellinen tiedekunta	-	-	-	-	100 % (15)	100 % (5)	-	-
Farmasian tiedekunta	-	-	-	-	100 % (10)	100 % (18)	-	-
Humanistinen tiedekunta	37 % (15)	19 % (10)	5 % (2)	8 % (4)	44 % (18)	65 % (34)	15 % (6)	8 % (4)
Kasvatustieteellinen tiedekunta	34 % (12)	19 % (5)	-	-	66 % (23)	81 % (21)	-	-
Lääketieteellinen tiedekunta	-	-	-	-	100 % (114)	100 % (122)	-	-
Maatalous-metsä- tieteellinen tiede- kunta	3 % (1)	5 % (1)	-	-	97 % (32)	95 % (19)	-	-
Matemaattis- luonnontieteellinen tiedekunta*	4 % (3)	2 % (1)	-	-	96 % (64)	98 % (44)	-	-
Oikeustieteellinen tiedekunta**	100 % (1)	60 % (6)	-	10 % (1)	-	30 % (3)	-	-
Teologinen tiedekunta	67 % (6)	75 % (6)	-	-	33 % (3)	25 % (2)	-	-
Valtiotieteellinen tiedekunta	40 % (12)	7 % (2)	-	-	60 % (18)	93 % (28)	-	-
Yhteensä	13 % (50)	8 % (31)	1 % (2)	1 % (5)	85 % (331)	89 % (337)	2 % (6)	1 % (4)

* Vuonna 2011 matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan kolmesta suomenkielisestä väitöskirjasta kaksi on tehty maantieteen osastolla ja yksi kemian opettajankoulutusyksikössä. Vuoden 2021 ainoa suomenkielinen gradu on tehty geotieteiden ja maantieteen osastolla.

** Tietokannassa on vain yksi oikeustieteellisessä tiedekunnassa vuonna 2011 valmistunut väitöskirja (vrt. vuodelta 2021 väitöskirjoja on 10 kpl).

Taulukko 8. Väitöskirjojen kieli aloittain, Oulun yliopisto

tiedekunta	suomi 2011	suomi 2021	ruotsi 2011	ruotsi 2021	englanti 2011	englanti 2021	muut 2011	muut 2021
Biokemian- ja molekyyliilääketieteen tiedekunta	-	-	-	-	-	100 % (1)	-	-
Humanistinen tiedekunta*	67 % (6)	9 % (1)	-	-	33 % (3)	82 % (9)	-	9 % (1)
Kasvatustieteiden tiedekunta	14 % (1)	25 % (2)	-	-	86 % (6)	75 % (6)	-	-
Luonnontieteellinen tiedekunta**	2 % (1)	-	-	-	98 % (33)	100 % (13)	-	-
Lääketieteellinen tiedekunta***	10 % (6)	10 % (6)	-	-	90 % (53)	90 % (53)	-	-
Taloustieteiden tiedekunta	33 % (1)	-	-	-	67 % (2)	100 % (5)	-	-
Teknillinen tiedekunta*	5 % (2)	8 % (2)	-	-	95 % (35)	92 % (24)	-	-
Tieto- ja sähkötekniikan tiedekunta*	-	-	-	-	-	100 % (29)	-	-
Yhteensä	11 % (17)	7 % (11)	-	-	89 % (132)	92 % (140)	-	1 % (1)

* Osa vuonna 2021 ilmestyneistä humanistisen, teknillisen sekä tieto- ja sähkötekniikan tiedekunnan väitöskirjoista ei löydy tietokannan hakutoiminnossa luokiteltuna minkään tiedekunnan alle, mutta tässä nämäkin väitöskirjat on laskettu mukaan käymällä väitöskirjat yksitellen läpi.

** Ainoa luonnontieteellisessä tiedekunnassa vuonna 2011 julkaistu väitöskirja on tietojenkäsittelytieteen oppiaineesta. Vuonna 2021 luonnontieteellisen tiedekunnan kaikki väitöskirjat olivat englanninkielisiä.

*** Lääketieteellisessä tiedekunnassa on julkaistu vuosina 2011 ja 2021 täsmälleen sama määrä sekä suomen- että englanninkielisiä väitöskirjoja. Tiedekunnan väitöskirjat jakautuvat kolmeen oppiaineeseen (lääketiede, terveystiede, hammaslääketiede). Näistä hammaslääketieteen kaikki väitöskirjat ovat molempina vuosina englanninkielisiä. Sekä lääketieteen että terveystieteen oppiaineissa on sitä vastoin ilmestynyt molempina vuosina suomenkielisiä väitöskirjoja. Vahvimmin suomenkieliset väitöskirjat ovat tiedekunnan sisällä edustettuna terveystieteen oppiaineessa.

5.4 Monikielisen opettamisen kehittäminen

Edellä on jo viitattu siihen, että ”kansainvälisissä” eli käytännössä englanninkielisissä ohjelmissa opiskelevat ulkomaalaiset opiskelijat eivät useinkaan opiskele suomea tutkintorakenteen puitteissa, tai opiskelevat sitä vain hyvin vähän. Asikainen-Kunnari et. al. (2021) ovat selvittäneet kieliopintojen vapaaehtoisuutta ja pakollisuutta kansainvälisissä

opinto-ohjelmissa. Heidän selvityksensä mukaan pakollisten kieliopintojen määrä on alempaan korkeakoulututkintoon tähtäävissä opinnoissa 5–25 opintopistettä, mediaanin ollessa 9 opintopistettä. Tämä on samaa luokkaa kuin aikaisemman selvityksen mukaan (Saarinen 2016). Ylempään (maasteritason) korkeakoulututkintoon tähtäävissä opinnoissa, joita kansainväliset opiskelijat suorittavat suomalaisissa yliopistoissa eniten, pakollisia kieliopintoja on vielä vähemmän, vain noin 3–5 op (ibid.). On selvää, että tällainen määrä kieliopintoja ei riitä työllistymistä edistävän kielitaidon saavuttamiseen. Ilmeisesti Saarisen selvityksen jälkeen on ainakin osassa ohjelmia entisestään vähennetty kansalliskielten opintoja, eikä niitä monessa ohjelmassa ole lainkaan.

Kansainvälisten opiskelijoiden määrä suomalaisissa korkeakouluissa tulee joka tapauksessa tulevaisuudessa kasvamaan, ja esitetty kasvutavoite – kansainvälisten opiskelijoiden määrän kolminkertaistaminen vain seitsemässä vuodessa – tulee muuttamaan koko korkeakoulukenttää. Mikäli kasvava kansainvälisten opiskelijoiden joukko todella on tarkoitus työllistää Suomeen (OKM:n työllistämistavoite on 75 %) ja kouluttaa samantyyppisissä koulutusohjelmissa kuin nykyään – lähes yksinomaan englannin kielellä ja vain hyvin vähäisin kansalliskielten opinnoin – on edessä yhteiskunnan laajamittainen englanninkielistyminen tai englanninkielistäminen julkisia palveluja myöten. Helpompi, kansalliskielistä instrastruktuuria ja kansalliskielisiä palveluja suojeleva tie on kansainvälisten opinto-ohjelmien kielikäytänteiden muuttaminen siten, että maahan saapuvat opiskelijat oppivat kansalliskieliä.

Metropolia-ammattikorkeakoulun kieltenopettajat ovat luonnostelleet mallin siitä, miten riittävä kielitaito olisi mahdollista saavuttaa ammattikorkeakouluopintojen aikana (Metropolia). Keskeinen keino tähän on kieliopintojen tarpeesta ja työelämän kielivaatimuksista tiedottaminen jo kurssien markkinointivaiheessa. Opiskelijan aloittaessa opintonsa laaditaan henkilökohtainen kieliopintosuunnitelma, kieli-HOPS. Siinä opiskelija yhdessä HOPS-ohjaajansa kanssa määrittelee, minkä verran kielitaitoa on hankittava, jotta hän voisi tutkintonsa puitteissa työllistyä Suomessa. Tämän jälkeen kieliopinnot merkitään tutkintorakenteen valinnaisiin opintoihin opiskelijalle pakollisiksi. Suomen- tai ruotsinkieliset opiskelijat opiskelevat siis tutkintorakenteen tässä kohdassa vapaavalintaisia aineita, esimerkiksi kehittävät omaa kielitaitoaan muissa kielissä.

AMK-tutkinnon tapauksessa kaikille kansainvälisille opiskelijoille pyritään saamaan ainakin kielen B1-taitotaso. Lisäksi Metropolian mallin mukaan kaikilta edellytettäisiin vähintään yksi kaksikielinen tai kansalliskielinen kurssi omaan erikoisalaan liittyvästä teemasta käyttäen apuneuvona mm. selkokieltä ja suomenkielisten opiskelijoiden kanssa työskentelyä. Opiskelijoille tulisi järjestää kielimentorointia myös työharjoittelussa. Mallia perustellaan seuraavasti:

On välttämätöntä, että englanninkielisissä tutkinnoissa huolehditaan siitä, että opiskelijan on realistista ja mahdollista saavuttaa työllistymiseen tarvittava kielitaito osana tutkintoaan. Suomen kielen taito on edellytys Suomeen työllistymiselle ja urakehitykselle useimmilla aloilla huolimatta yritysten kansainvälisyydestä. Jopa englanninkielisessä työympäristössä osa viestinnästä tapahtuu suomeksi (esim. Helsingin seudun kauppakamarin selvitys 2018). Terveystieteiden ammattihenkilöillä riittävä kielitaito on osa ammattitaitovaatimuksia ja liittyy myös potilasturvallisuuteen.

Samalla esitetään vaatimuksia myös oppilaitoksille:

Korkeakoulun on sitouduttava opiskelijan kielenoppimiseen monin tavoin: 1) kieliopinnot on liitettävä rakenteellisesti osaksi tutkintoa, 2) kieliopinnot on tunnustettava niin, että opiskelija saa niistä tutkintoon kuuluvia opintopisteitä, 3) kieliopinnot on merkittävä opiskelijoiden lukujärjestyksiin ja 4) tutkinnon opettajien on saatava koulutusta kielitieteisen opettamisen ja ohjaamisen käytänteistä, jotta opiskelija voisi saada tarkoituksenmukaista tukea suomen kielessä myös kielikurssien ulkopuolella, osana työharjoitteluja ja muita ammattialan opintoja.

Vaikka Metropolian malli on laadittu ammattikorkeakouluja varten, se sisältää monia elementtejä, joita voidaan sellaisenaan käyttää myös yliopistoissa. Useammassa yliopistossa toimiva Kielibuusti-hanke on jo tehnyt kieli-HOPS-mallin vapaasti käytettäväksi (<https://kielibuusti.fi/kieli-hops-ohjauskeskustelujen-avuksi/>). Hankkeen puitteissa on myös selvitetty yliopistojen kielenopetuskäytänteitä, ja pyritty luomaan erityisesti kurssien ulkopuolista oppimista tukevia arjen käytänteitä.

Varsinaisen kieliopetuksen lisäksi olisikin tärkeää kehittää yliopistoyhteisöjen kielitietoisuutta ja kielellistä kulttuuria kansalliskieliä ja monikielisyttä suosivaksi. Tällä olisi myös suuri pedagoginen merkitys ulkomaalaisten opiskelijoiden kielenoppimisen tukena. Tämänkin selvityksen fokusryhmähaastatteluissa ja opiskelijakyselyssä näkyy se suomalaisen kielellisen kulttuurin kielenoppimista haittaava piirre, että yliopistoyhteisöissä sekä viralliset että informaalit keskustelut kääntyvät tai käännetään helposti englanninkielisiksi, mikäli paikalla on yksikin suomea taitamaton henkilö. Näin estetään syntymästä arjen tilanteita, joissa työpaikalla tarvittava kielitaito voisi kehittyä. Sama vaikutus on myös "kansainvälisillä", eli yksikielisesti englanninkielisillä symboliympäristöillä ja kielimaisemilla, joita Suomessa ja myös yliopistokampuksilla suositaan (ks. luku 6).

6 Ekskursio: kielimaisemat yliopistoissa

Monilla suomalaisilla yliopistokampuksilla julkisessa tilassa näkyy enemmän englantia kuin kansalliskieliä. Kielilaki velvoittaa viranomaisia viestimään opasteissa kansalliskielillä. Vaikka kielilaki ei koske yliopistoja, on niillä julkinen palvelutehtävä. Yliopistojen tiloissa olisi helppo tehdä kansalliskielet näkyviksi, jos tähän olisi halua.

Kielimaisemalla tarkoitetaan ympäristössä näkyviä viestejä, mm. opasteita, ohjeita ja kaupallisia viestejä. Paitsi suoranaista kommunikatiivista merkitystä, niillä on symbolisia sekä valtaan ja hallintaan liittyviä ulottuvuuksia. Kielimaisemasta käy ilmi, millä kielellä erityyppisiä viestejä pidetään suotavana levittää. Samalla ne ohjaavat ympäristönsä kielenkäyttöä. Ne heijastavat ja samalla muokkaavat sekä tiedostettuja että tiedostamattomia kollektiivisia kieli-ideologioita ja kielellisiä kulttuureja. Julkisessa tilassa näkyvät tekstit ovat myös osa monikielisen väestön kielenopiskelua (esim. Marten et. al. 2012). Tästä syystä monien maiden kielilait sisältävät melko runsaasti veloitteita kaksi- tai monikielisten instituutioiden opasteista, nimistä ja ohjeistusten kielistä. Kielimaiseman muuttaminen on helppo ja halpa tapa viestiä kielellisestä yhdenvertaisuudesta tai ainakin pyrkimyksestä siihen. Kun yliopistokampuksia on Suomessakin viime vuosikymmenten aikana rakennettu sadoilla miljoonilla euroilla, olisi monikielisten opaste- ja ohjekylttien laatiminen tähän verrattuna käytännöllisesti katsoen ilmaista. Asiasta on vain vähän tutkimusta, mutta yliopistokampuksilla on paljon yksikielisiä englanninkielisiä viestejä eikä monikielinen viestintä ole systemaattista (esim. Paloniemi 2021).

Tätäkin selvitystä varten ei ole tehty systemaattista analyysia suomalaisten yliopistojen kielimaisemista, mutta eräitä havaintoja siitä voidaan kuitenkin esittää. Kielimaisemissa näkyy usein ”kansainvälisen” oppimisympäristön luominen yksikielisesti englanninkielisellä viestinnällä. Esimerkiksi Aalto-yliopiston kampuksella Otaniemessä on paljon yksikielisesti englanninkielisiä opasteita, jotka ovat ristiriidassa lain määräämään yliopiston opetus- ja tutkintokielen kanssa. Yliopistoyksiköiden tai uusien tehtävien nimeäminen tapahtuu sekin usein englanniksi tai muuten ilman kansalliskielten huomiointia.

Ottaen huomioon yliopistolain mainitsemat yliopistojen opetus-, tutkinto- ja hallintokielet voidaan yksikielistä englanninkielistä nimeämistä ja viestimistä yliopistojen sisällä pitää arveluttavana. Selvityksen kohdassa 4.2. on esitetty esimerkkejä oikeusasiamiehen päätöksistä, joissa mm. yksikielisiä työpaikkailmoituksia ja yksikielistä englanninkielistä tiedotusviestiä on pidetty lain kannalta moitittavina. Mielenkiintoista on, että tästä huolimatta yliopistokampuksilla on yhä varsin paljon yksikielisiä kylttejä, ohjeistuksia ja nimistöä, joissa kansalliskielet on sivuutettu täysin.

Opetustilojen varaustilanteesta yksikielisesti englanniksi viestiviä elektronisia kylttejä Aalto-yliopiston Taiteen ja muotoilun korkeakoulun Väre-rakennuksessa.

Yksikielinen "kansainvälinen" tiedote kierrättämisestä ja yksikielistä epäformaalia viestintää Aalto-yliopiston Väre-rakennuksen ilmoitustaululla.

Aalto ARTS is committed to finding solutions for sustainability. In this Work Café we provide you with reusable mugs, plates and cutlery. Instead of transporting goods across the globe we chose items that have been designed and manufactured in Finland. Unfortunately we are not able to replace missing items.

**Help us reduce plastic waste and carbon footprint.
Please return mugs, plates and cutlery after use.**

A? Aalto University
School of Arts, Design
and Architecture

More information, please call +358 50 500 4350

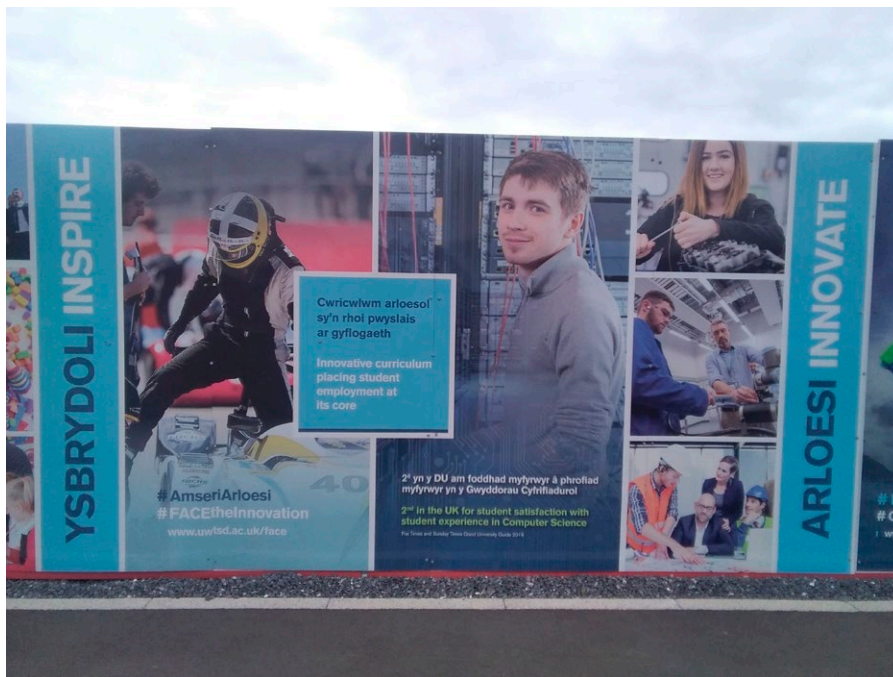
Väreessä ei juuri suomea näy. Vanhasta taideteollisesta korkeakoulusta on paikalle siirretty suomenkielinen kahvilan kyltti. Yliopiston virallinen opetus- ja tutkintokieli esiintyy lähinnä nostalgisessa tunneviestinnässä.

Esimerkki kieli- ja yliopistolain hengen mukaisesta opastekyltistä, jotka ovat vähemmistönä Väreessä. Myös tässä kyltissä eräiden tilojen nimet (Aalto Choice Tank, Arts Biz Lounge) ovat vain englantia, koska niitä ei ole olemassakaan kansalliskielillä. Ruotsiksi on vain yksi kohta kyltistä, ei esimerkiksi virallisesti kaksikielisen yliopiston laitosten nimiä.

Vertailun vuoksi Walesin yliopiston (Prifysgol Cymru / University of Wales) ulkomainontaa Abertawessa eli Swanseaassa. Pääosin englanninkieliseen Iso-Britanniaan kuuluvassa Walesissa laki velvoittaa julkiset instituutiot kuten yliopistot kohtelemaan paikallista kymrin kieltä kielimaisemassa vähintään samoin ehdoin kuin englantia. Käytännössä tämä näkyy kuvassa siten, että kaikki englanninkieliset tekstit ovat myös kymriksi ja kymrinkielinen tekstiosio on aina vastaavan englanninkielisen osion ylä- tai vasemmalla puolella.

7 Tutkimus ja julkaisut

Englannin kieli on tiedejulkaisemisen pääkieli, jolla ilmestyy noin 60 % tiedejulkaisuista. Suomeksi julkaistaan yhä noin kolmannes eri alojen tutkimuksesta ja yli viidennes yliopistoissa tuotetuista tutkimusartikkeleista. Taiteellisen tutkimuksen julkaisuista yli puolet on suomeksi, humanistisesta ja yhteiskuntatieteellisestä tutkimuksesta noin puolet. Ruotsiksi julkaistaan noin 2 % tutkimusteksteistä. Kansalliskielisen julkaisemisen määrä on pysynyt melko stabiilina 10 vuoden tarkastelujakson ajan.

Kotimaisilla kielillä julkaisemisen tukeminen tulevaisuudessa edellyttää sekä yliopistojen perusrahoitusmallien että Suomen Akatemian täydentävän rahoituksen mallien uudistamista. Tällä hetkellä mallit palkitsevat vain kansainvälisestä näkyvästä, mutta eivät kansallisesti tärkeästä julkaisemisesta. Huolta herättää myös julkaisuja tuottavien tieteellisten seurojen heikko rahoitustilanne. Kotimaisen tiedejulkaisemisen rakenteita tulisi kehittää ammattimaisempaan suuntaan ja tukea valtiollisesti.

7.1 Tiedejulkaisujen kielet

Tätä selvitystä varten koottiin julkisista lähteistä tiedot kaikista tiedejulkaisuista, joiden kieli on tiedossa. Ne osoittavat, että toisin kuin yliopistokoulutuksessa, tieteellisissä julkaisuissa suomi on edelleen melko runsaasti käytetty kieli. Itse asiassa suomenkielisten tutkimusjulkaisujen tuottaminen oli tutkittuna kymmenvuotiskautena jonkin verran lisääntynyt ollen vuonna 2021 julkaisujen kokonaismäärästä 37 %. Vuosivertailun tuloksia tulkittaessa on kuitenkin syytä huomioida, että taiteen alojen julkaisuja löytyy tietokannasta merkittävässä määrin vasta vuodesta 2018 alkaen. Alakohtaisessa vertailussa taiteen alat osoittautuvat muita aloja selvästi suomenkielisemmiksi (ja vähemmän englanninkielisiksi), joten kaikki alat sisältävässä vertailussa suomenkielisten julkaisujen lievästi aiemmasta kasvanut osuus vuosina 2018–21 on ainakin osittain näennäistä.

Englanninkielisten julkaisujen osuus oli kuitenkin selvästi suomenkielisiä suurempi, noin 60 %. Ruotsinkielisiä julkaisuja oli vain 2 % julkaisujen kokonaismäärästä ja muunkielisiä 1 %. Tämäkin osoittaa, että suomalaisen tieteen kentällä kansainvälinen julkaiseminen tarkoittaa nimenomaan englanninkielistä julkaisemista.

Taulukkoja tulkitessa tulee pitää mielessä, että tieteellisiä julkaisuja tuotetaan paljon myös ammattikorkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa. TSV:lta saatujen tietojen mukaan vain 21 % yliopistoissa tuotetuista julkaisuista on suomenkielisiä, ammattikorkeakoulujen julkaisuista sen sijaan peräti 82 %.

Taulukko 9. Kaikkien tiedejulkaisujen kielet 2011–2021

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
suomi	31 % (11 047)	34 % (12 896)	33 % (11 733)	34 % (13 400)	34 % (14 929)	33 % (14 564)	36 % (15 528)	38 % (16 872)	37 % (17 602)	37 % (18 485)	37 % (18 512)
ruotsi	3 % (928)	2 % (822)	2 % (831)	2 % (894)	2 % (894)	2 % (878)	1 % (578)	1 % (644)	2 % (860)	2 % (1 061)	2 % (1 118)
englanti	64 % (23 070)	62 % (23 607)	63 % (22 769)	62 % (24 887)	63 % (27 636)	64 % (28 287)	61 % (26 046)	59 % (26 710)	60 % (29 024)	60 % (30 156)	60 % (30 425)
muut	2 % (806)	2 % (848)	2 % (752)	2 % (767)	2 % (742)	2 % (754)	2 % (705)	1 % (673)	1 % (685)	1 % (679)	1 % (613)
yht.*	(35 851)	(38 173)	(36 085)	(39 948)	(44 201)	(44 483)	(42 857)	(44 899)	(48 171)	(50 381)	(50 668)

* Tässä on huomioitu ainoastaan kielitilastoinnissa mukana olevat julkaisut. Julkaisujen kokonaismäärä tietokannassa on hieman suurempi, ts. joidenkin julkaisujen tietoihin ei ilmeisesti ole merkitty kieltä. Alakohtaiset julkaisut yhteen laskemalla saataisiin myös tässä esitettyjä suuremmat luvut, mikä tarkoittanee, että osa julkaisuista on luokiteltu useamman kuin yhden alan alle.

Huom! Vuosivertailun tuloksia tulkittaessa on syytä huomioida, että taiteen alojen julkaisuja löytyy tietokannasta merkittävässä määrin vasta vuodesta 2018 alkaen. Alakohtaisessa vertailussa taiteen alat osoittautuvat muita aloja selvästi suomenkielisemmiksi (ja vähemmän englanninkielisiksi), joten kaikki alat sisältävässä vertailussa suomenkielisten julkaisujen lievästi aiemmasta kasvanut osuus vuosina 2018–21 on ainakin osittain näennäistä. Muilta aloilta julkaisuja on tietokannassa melko tasaisesti jo vuodesta 2011 alkaen.

Taulukko 10. Tiedejulkaisujen kielet aloittain 2011–2021

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Luonnontieteet											
suomi	12 % (1 159)	12 % (1 124)	11 % (1 042)	13 % (1 336)	13 % (1 607)	13 % (1 639)	14 % (1 546)	13 % (1 443)	13 % (1 566)	10 % (1 213)	11 % (1 341)
ruotsi	0 % (39)	1 % (60)	1 % (56)	0 % (52)	0 % (49)	0 % (57)	0 % (43)	0 % (35)	0 % (47)	0 % (41)	0 % (46)
englanti	88 % (8 834)	87 % (8 272)	88 % (8 445)	87 % (9 245)	86 % (10 530)	86 % (10 437)	85 % (9 629)	86 % (9 625)	86 % (10 420)	89 % (10 711)	88 % (10 571)
muut	0 % (46)	1 % (51)	0 % (36)	0 % (41)	0 % (40)	0 % (45)	0 % (45)	0 % (32)	0 % (31)	0 % (44)	0 % (38)
yht.	(10 078)	(9 507)	(9 579)	(10 674)	(12 226)	(12 178)	(11 263)	(11 135)	(12 064)	(12 009)	(11 996)
Tekniikka											
suomi	12 % (680)	14 % (777)	15 % (957)	16 % (1 149)	14 % (1 068)	13 % (901)	18 % (1 126)	18 % (1 077)	20 % (1 348)	20 % (1 389)	22 % (1 559)
ruotsi	0 % (11)	1 % (31)	1 % (21)	0 % (17)	0 % (28)	0 % (21)	0 % (9)	0 % (14)	0 % (22)	0 % (20)	0 % (11)
englanti	88 % (5 046)	85 % (4 698)	84 % (5 463)	83 % (5 985)	85 % (6 250)	86 % (5 880)	81 % (4 943)	81 % (4 792)	79 % (5 298)	79 % (5 407)	77 % (5 411)
muut	0 % (25)	0 % (18)	0 % (28)	0 % (25)	0 % (24)	0 % (23)	0 % (12)	0 % (27)	0 % (17)	0 % (30)	0 % (25)
yht.	(5 762)	(5 524)	(6 469)	(7 176)	(7 370)	(6 825)	(6 090)	(5 910)	(6 685)	(6 846)	(7 006)
Lääke- ja terveystieteet											
suomi	28 % (1 472)	32 % (2 007)	31 % (1 620)	31 % (1 852)	30 % (2 403)	30 % (2 558)	36 % (3 151)	37 % (3 441)	35 % (3 580)	31 % (3 232)	29 % (2 983)
ruotsi	1 % (46)	1 % (82)	1 % (72)	1 % (79)	1 % (107)	1 % (74)	1 % (55)	1 % (62)	1 % (70)	1 % (91)	1 % (80)
englanti	71 % (3 709)	66 % (4 175)	67 % (3 505)	67 % (4 062)	69 % (5 552)	68 % (5 777)	63 % (5 477)	62 % (5 864)	64 % (6 636)	68 % (7 187)	70 % (7 338)
muut	1 % (28)	0 % (29)	1 % (34)	1 % (43)	0 % (29)	0 % (39)	0 % (35)	0 % (28)	0 % (31)	0 % (37)	0 % (26)
yht.	(5 255)	(6 293)	(5 231)	(6 036)	(8 091)	(8 448)	(8 718)	(9 395)	(10 317)	(10 547)	(10 427)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Maatalous- ja metsätieteet											
suomi	32 % (328)	44 % (581)	42 % (535)	52 % (1 576)	48 % (1 144)	47 % (1 035)	48 % (1 078)	52 % (1 152)	47 % (1 022)	42 % (888)	44 % (937)
ruotsi	0 % (5)	1 % (16)	1 % (13)	2 % (63)	2 % (45)	2 % (37)	2 % (44)	1 % (32)	2 % (39)	2 % (40)	3 % (56)
englanti	67 % (691)	54 % (718)	56 % (703)	45 % (1 364)	50 % (1 185)	50 % (1 104)	49 % (1 105)	47 % (1 040)	51 % (1 117)	55 % (1 155)	53 % (1 124)
muut	1 % (8)	0 % (5)	1 % (13)	0 % (14)	0 % (3)	1 % (16)	0 % (6)	0 % (4)	0 % (5)	1 % (21)	1 % (19)
yht.	(1 032)	(1 320)	(1 264)	(3 017)	(2 377)	(2 192)	(2 233)	(2 228)	(2 183)	(2 104)	(2 136)
Yhteiskuntatieteet											
suomi	44 % (4 651)	47 % (5 712)	45 % (5 310)	46 % (5 942)	47 % (6 785)	47 % (6 817)	50 % (7 000)	50 % (7 149)	49 % (7 489)	52 % (8 683)	52 % (9 072)
ruotsi	3 % (350)	2 % (260)	3 % (315)	2 % (314)	2 % (315)	2 % (338)	1 % (206)	1 % (197)	2 % (248)	2 % (309)	2 % (337)
englanti	51 % (5 481)	49 % (5 870)	50 % (5 867)	50 % (6 480)	50 % (7 226)	49 % (7 185)	47 % (6 523)	47 % (6 722)	47 % (7 170)	45 % (7 560)	45 % (7 960)
muut	2 % (194)	2 % (196)	2 % (197)	1 % (190)	1 % (218)	2 % (228)	2 % (214)	1 % (175)	2 % (237)	1 % (207)	1 % (185)
yht.	(10 676)	(12 038)	(11 689)	(12 926)	(14 544)	(14 568)	(13 943)	(14 243)	(15 144)	(16 759)	(17 554)
Humanistiset tieteet											
suomi	54 % (3 566)	52 % (3 630)	54 % (3 466)	50 % (3 263)	51 % (3 799)	48 % (3 525)	49 % (3 594)	51 % (4 182)	49 % (4 395)	51 % (4 751)	50 % (4 608)
ruotsi	8 % (505)	6 % (422)	6 % (396)	7 % (439)	6 % (431)	6 % (431)	4 % (259)	4 % (350)	5 % (480)	7 % (622)	7 % (635)
englanti	30 % (1 997)	33 % (2 305)	32 % (2 055)	35 % (2 290)	36 % (2 668)	40 % (2 979)	41 % (2 959)	39 % (3 223)	41 % (3 687)	38 % (3 477)	39 % (3 582)
muut	8 % (544)	8 % (586)	8 % (488)	8 % (488)	7 % (492)	6 % (479)	6 % (453)	6 % (468)	5 % (439)	4 % (415)	4 % (401)
yht.	(6 612)	(6 943)	(6 405)	(6 480)	(7 390)	(7 414)	(7 265)	(8 223)	(9 001)	(9 265)	(9 226)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Taiteen alat											
suomi								66 % (798)	68 % (1034)	70 % (703)	65 % (788)
ruotsi								6 % (72)	6 % (95)	7 % (69)	8 % (98)
englanti								26 % (313)	24 % (366)	22 % (217)	25 % (309)
muut								2 % (25)	2 % (32)	1 % (10)	2 % (19)
yht.								(1 208)	(1 527)	(999)	(1 214)

Toisin kuin yliopistojen opetuskielissä ja opinnäytteiden kielissä, ei julkaisujen kielessä ole havaittavissa voimakasta englanninkielistymistä viimeisen kymmenen vuoden aikana. Noin kolmasosa Suomessa toimivien tutkijoiden tiedejulkaisuista ilmestyy jatkuvasti suomeksi. Ruotsinkielisten tiedejulkaisujen määrä (2 %) vastaa ruotsinkielisten väestöosuutta suomalaisista (noin 6 % kansalliskielisten julkaisujen yhteismäärästä). Melko runsaasti suomenkielisiä tiedejulkaisuja ilmestyy sellaisillakin aloilla, joilla on vähän suomenkielistä koulutusta tai opinnäytetöiden kirjoittamista maisteritasolla tai sen yläpuolella. Esimerkiksi noin viidesosa tekniikan alan julkaisuista ja lähes puolet maa- ja metsätaloustieteiden julkaisuista ilmestyi suomeksi. Voikin kysyä, miten nykyinen hyvin vahvasti englanninkielinen tutkijankoulutus tukee tällaisen olemassaolevan julkaisuperinteen jatkumista.

7.2 Kansalliskielisen julkaisutoiminnan kannustimet

Tieteellinen julkaisutoiminta on oleellinen osa sekä yliopistoissa pätevyitymistä että yliopisto-opettajien velvollisuuksia. Julkaisutoimintaa koskevat mittarit ovat keskeisiä indikaattoreita, kun arvioidaan yliopistojen suoriutumista tehtävistään.

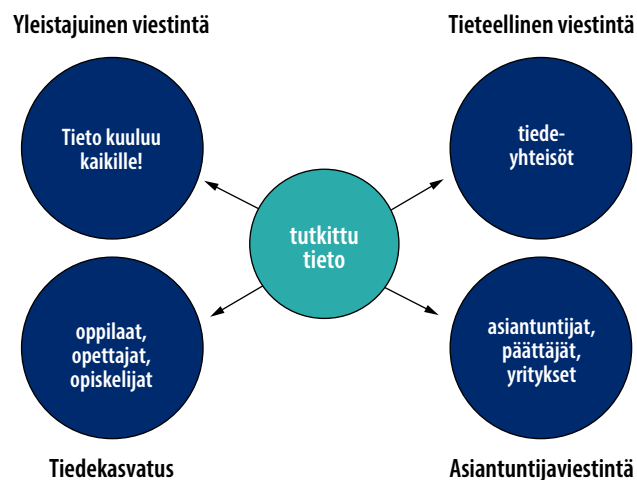
Keskeinen akateemisen meritoitumisen tapa on tuottaa vertaisarvioituja tiedejulkaisuja. Julkaisufoorumi on luokitellut eri alojen julkaisut eri luokkiin (1–3), joista korkeimpaan kuuluu vain laajimmin leviäviä kansainvälisiä englanninkielisiä julkaisuja. Esimerkiksi kansalliset Tieteen tila -raportit pohjautuvat paljolti kansainvälisten julkaisutietokantojen (Scopus, Web of Science) sisältämiin tietoihin Suomen korkeakouluissa ja

tutkimuslaitoksissa toimivan henkilökunnan julkaisutoiminnasta ja sen vertailuun muiden maiden tutkijoiden julkaisuihin. Ne painottavat korkeimpien luokkien julkaisuja, joiden merkitys myös yliopiston rahoitusmallissa on suurin.

Korkeimpien luokkien julkaisuissa ilmestyvät artikkelit liittyvät tyypillisesti globaaleihin, paljon tutkittuihin ongelmiin. Kuten selvityksen kohdassa 2 todetaan, eivät kaikki tutkimusongelmat ole tällaisia. Esimerkiksi tutkimus Suomen maaperästä ja eliölajeista, Suomen historian, yhteiskunnan, kulttuurin ja Suomessa puhuttavien kielten tutkimus kuuluvat itsestäänselvästi suomalaisten yliopistojen tutkimusaloihin, mutta ei ole realistista odottaa, että ne tuottaisivat suurta määrää korkeimpien julkaisuluokkien lehdissä julkaistavia tutkimuksia. Mikäli rahoitusmallit tukevat liikaa julkaisemista vain kaikkein näkyvimmissä kansainvälisissä tiedejulkaisuissa, tällaisen paikallisesti ja kansallisesti merkityksellisen tutkimuksen tekemiselle jää vain vähän kannustimia. Voikin kysyä, miksi opetusministeriö ja Suomen Akatemia eivät rahoitusmallissaan suosi julkaisuja, jotka ovat relevantteja nimenomaan suomalaiselle yhteiskunnalle, vaan julkaisuja, jotka käsittelevät pääosin ympäri maailmaa tutkittuja ongelmia.

Ongelma liittyy osin myös tutkimusjulkaisujen keskeiseen rooliin tieteellisessä meritoitumisessa. Tieteellisten seurain valtuuskunta korostaa, että tiedeviestinnässä tiedeyhteisöille julkaiseminen on vain yksi neljästä keskeisestä tiedeviestinnän tavasta. Varsinaisten tiedejulkaisujen ohella keskeisiä tiedeviestinnän yleisöjä ovat opiskelijat, asiantuntijat, päättäjät ja yritykset sekä ns. suuri yleisö (kaavio):

Kuvio 4. Tiedeviestinnän ulottuvuudet. Lähde: TSV

Vaikka suomeksi toimiminen ja julkaiseminen ei ole aina keskeistä tiedeyhteisöjen keskinäisessä viestinnässä, sillä voi olla merkittävä rooli kaikkien kolmen muun tiedeviestinnän osa-alueen (asiantuntijaviestinnän, tiedekasvatuksen ja yleistajuisen viestinnän) suhteen.

Voi kysyä, miksi kolmella muulla tiedeviestinnän osa-alueella on korkeintaan täydentävä tai pätevyyttä lisäävä merkitys tutkijan meritoitumisessa ja yleensä myös rekrytoinneissa. Kansalliskielisten julkaisujen tuottamisen kannalta merkittävä kannustin olisi korostaa tutkijakoulutuksessa tiedeviestintää tutkimusjulkaisujen tuottamista laajempaan tehtävänä. Tulevaisuudessa olisikin selvitettävä asiantuntijaviestinnän, oppimateriaalien laatimisen tai tieteenpopularisoinnin lisäämistä tutkijakoulutuksen vaatimuksiin. Tällöin olisi myös mahdollista vaatia nimenomaan kansalliskielistä julkaisemista kansalliskielisen terminologian ja monialaisen kansalliskielisen sivistyksen ylläpitämiseksi.

7.3 Kotimaisten tiedejulkaisijoiden rahoitustilanteen ongelmia

Yliopistojen rahoitusmallissa on tällä hetkellä lisäkerroin avoimelle julkaisemiselle ja suurin osa kotimaisista tiedejulkaisijoista onkin siirtynyt avoimiin julkaisuihin. Tämä on periaatteessa erinomainen ratkaisu kansalliskielisten tiedetekstien levittämiseen, mutta ongelmalliseksi muodostuu julkaisijoiden heikko rahoitus ja julkaisuihin liittyvä vapaaehtoistyön suuri määrä.

Kansainväliset ”huippujulkaisut” (sikäli kuin sellaisista on lainkaan mielekäästä puhua) ovat myös liiketoimintaa, joka rahoitetaan yliopistokirjastojen ja vastaavien instituutioiden tilausmaksuilla. Suomenkieliset tieteelliset julkaisut taas ovat suurelta osin tieteellisten seurojen toimintaa. Koko suomalaisen tiedejulkaisemisen julkinen rahoitus on vain noin 1,5 miljoonaa euroa. Tästä rahasta TSV jakaa noin 1,2 miljoonaa, minkä lisäksi Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta jakaa noin 300 000. Lisäksi tulevat erilaisten tutkimushankkeiden ja yksityisten säätiöiden avustukset.

Suurin osa tieteellisistä seuroista ei ole kovin varakkaita ja suomenkielisten tiedejulkaisujen toimittamista, vertaisarviointia ja julkaisemista voikin luonnehtia lähes vapaaehtoistyöksi tai tutkijoiden harrastustoiminnaksi. Vain harvoilla tieteellisillä seuroilla on mahdollisuutta palkata julkaisusihteerin tai toimittajien kaltaisia ammattilaisia. Siirtyminen avoimeen julkaisemiseen on huomattavasti heikentänyt seurojen taloudellista tilannetta, koska julkaisuista ei käytännössä saa myyntituloja. Tähän liittyy läheisesti suomenkielisen tietokirjallisuuden ja tietokirjallisuuden käännösten surkea rahoitustilanne. Vain

10 % kirjallisuuden tukemiseen tarkoitetuista valtiollisista avustuksista suuntautuu tietokirjoihin. Kun kirjojen myyntitulot jatkuvasti laskevat, on pelättävissä, että uuden tietokirjallisuuden ilmestyminen suomeksi kuihtuu entisestään.

Ottaen huomioon kansalliskielillä tapahtuvan tiedejulkaisemisen valtavan merkityksen eri alojen terminologian ja diskurssien kehitykselle sekä Suomessa relevantin kontekstuaalisen tiedon tuottamiselle, on välttämätöntä luoda rahoitusmekanismeja, jotka yhtäältä kannustavat yliopistotutkijoita julkaisemaan kansallisilla kielillä, toisaalta mahdollistavat julkaisijayhteisöjen toiminnan jatkumisen. Yliopistojen rahoitusmalliin tulisi luoda erillinen kansallisesti merkittävien julkaisujen tuottamisen rahoitusosuus, joka voitaisiin yliopistojen kautta osittain jyvittää tieteellisille seuroille ja muille julkaisijoille. Tulisi harkita myös kansalliskielisen kirjallisuuden tukirahaston tai vastaavan rakenteen luomista. Tällainen rahasto *Eesti kirjanduse sihtkapital* toimii Virossa.

8 Huomioita haastatteluaineistosta

Selvitystä varten tehtiin kahdeksan fokusryhmähaastattelua yliopistojen opettajista ja muista tieteen ammattilaisista. Haastatteluissa kävi ennen kaikkea ilmi yliopistoissa vallitseva pragmaattinen suhtautuminen kieliasioihin sekä vähäinen kieliolojen säätely. Englanniksi toimimista pidettiin välttämättömänä, vaikkakin osin hankalana, eikä kansalliskielillä toimimisen lisäämistä pidetty realistisena. Vaikka opinnäytteitä tehdään englanniksi paljon, ei niissä käytettävään kieleen kiinnitetä paljon huomiota, eivätkä opettajatkaan enimmäkseen ole äidinkieltään englanninkielisiä. Haastatteluissa valitettiin liiallisen englannin kielen käytöstä aiheutuvista muutoksista opetuksen sisältöön ja sosiaalisten suhteiden rakentumiseen sekä valitettiin kansainvälisten opettajien ja opiskelijoiden usein heikohkoa englannintaitoa.

8.1 Yleistä tietoa haastatteluista

Selvityksen kuluessa tehtiin joukko fokusryhmähaastatteluja seuraavasti:

- Aalto-yliopiston taiteen ja muotoilun korkeakoulun opettajia (8 henkeä: arkkitehtuuri, keramiikka, valokuvataide, estetiikka, äänisuunnittelu)
- Helsingin yliopiston Opettajien akatemian opettajia (4 henkeä: lääketiede, biologia, historia)
- Tampereen yliopiston konsistorin jäseniä (3 henkeä: kemia, tietojenkäsittelytiede, kirjallisuustiede)
- Itä-Suomen yliopiston kielentutkijoita (7 henkeä: kielikeskukset, karjalan kieli ja englannin kieli)
- Helsingin yliopiston dekaaneja (7 henkeä)
- Tiedonjulkistamisen asiantuntijoita (3 henkeä)
- Tieteentekijöiden liiton edustajia (3 henkeä)
- Opetusministeriön edustajia (3 henkeä)

Lisäksi konsultoitii Kielibuusti-hankkeen työntekijää ja yliopistolain asiantuntijaa. Selvityksen aikana selvitysmies sai myös runsaasti yhteydenottoja yliopistonopettajilta, jotka halusivat lausua mielipiteitään kansalliskielten asemasta yliopistoissa. Heidän mielipiteitään referoidaan seuraavassa yhdessä teemahaastattelujen sisällön kanssa.

Haastattelut kestivät 1–2 tuntia ja ne olivat rakenteeltaan laadullisia teemahaastatteluja, joiden tarkoitus oli tuottaa kvalitatiivista aineistoa ilman selvää kysymysrunkoa. Kaikissa haastatteluissa käsiteltiin kansalliskielten merkitystä tieteenalalla ja työyhteisössä, tapoja järjestää työ monikielisessä yliopistoyhteisössä ja työyhteisön kieliasenteita. Haastatteluaineiston määrä on kohtuullisen pieni, eikä sitä voi pitää kaikkia aloja ja yliopistoja tasapuolisesti edustavina. Yliopistojen henkilökunnan kokemuksia monikielisten työympäristöjen luomisesta tulisi edelleen selvittää, ja samalla levittää parhaita käytäntöjä uusiin yhteisöihin.

8.2 Kieliolojen säätelämättömyys yliopistoyhteisöjen normaalitilana

Keskeinen havainto kaikissa haastatteluissa oli, että kieltä koskeva säätely yliopistoissa on kauttaaltaan melko vähäistä. Tämä koski sekä kansainvälisen henkilökunnan suomen ja ruotsin kielen opiskelua että suomalaisen henkilökunnan ja opiskelijoiden englannin kielen käyttöä. Kokonaisvaikutelmaksi haastatteluista jäi, että suurimmassa osassa yliopistoja ja oppiaineita opinnoissa ja työssä tarvittavien kielellisten valmiuksien tunnistaminen ja hankkiminen jäi opettajien ja opiskelijoiden itsensä vastuulle.

Haastatteluissa ilmeni, että yliopistoihin on rekrytoitu monille aloille opettajakuntaa, joka ei osaa tai opiskele kansalliskieliä. Toisaalta monissa tapauksissa yhteisö ei näytä oppimista myöskään tukevan. Kansainvälisen henkilökunnan läsnäolo näyttää monissa tapauksissa johtavan kokouskielen ja informaalin kommunikaation kielen vaihtumiseen englanniksi ilman kielineuvotteluja. Suomenkielisimpinä olivat säilyneet hallinnolliset kokoukset, mutta monissa yksiköissä niitäkin oli alettu järjestää kaksikielisesti tai englannin kielellä, jotta kansainvälinen henkilökunta voisi osallistua työpaikan päätöksentekoon.

Monet haastatellut valittivat, että yliopistojen henkilökunnalla on paljon työtä ja vain vähän aikaa ja energiaa kansalliskielten oppimiseen. Keskeisenä oppimisympäristönä mainittiin kurssit. Ajatukseen työpaikalla oppimisesta ja rinnakkaiskielisyydestä yliopistoyhteisöissä suhtauduttiin periaatteessa positiivisesti, mutta käytännössä kommunikaation kieleksi näyttää monissa yliopistoyksiköissä valikoituvan englannin kieli, koska se on sekä tieteen hallitseva kieli että myös kieli, jossa suurimmalla osalla on kohtuullinen minimaalinen kielitaito. Toisaalta haastatteluissa kävi ilmi, että englanti on myös suurimmalle osalle kansainvälistä henkilökuntaa vieras kieli.

Haastatteluissa mainittiin monia esimerkkejä ulkomailta rekrytoituista opettajista, jotka ovat ottaneet käyttöön suomen kielen. Kuvaavaa on, että usein syyksi mainittiin jokin yliopistoyhteisön ulkopuolinen asia, kuten suomalainen puoliso tai oma harrastuneisuus.

Eräät luonnontieteiden ja teknisten tieteiden alalla toimivat haastatellut epäilivät, että kovempien kielitaitovaatimusten esittäminen rekrytoitavilla johtaisi siihen, että he eivät haluaisi työskennellä Suomessa ja menisivät jonnekin muualle. Samoilla aloilla koetaan myös ongelmia kotimaisten opettajien ja opiskelijoiden rekrytoinnissa. Lääketieteen edustajat taas korostivat, että kliinisessä opetuksessa on mahdotonta toimia yliopiston-opettajana ilman kansalliskielten taitoa.

Tieteentekijöiden liiton edustajien haastattelussa korostui, että kaikilla kansainvälisillä opettajilla ei ole yhdenvertaisia mahdollisuuksia opiskella kansalliskieltä. Käytännössä työsuunnitelmiin tulisi tätä varten kirjata kaikille riittävästi aikaa opiskeluun työajalla, mutta asiasta ei ole yhtenäistä käytäntöä. Myös mentorointijärjestelmän luomista kansainvälisten opettajien suomen ja ruotsin taitoa kohentamaan pidettiin hyvänä ideana.

Kaikki haastateltavat olivat periaatteessa samaa mieltä siitä, että olisi suotavaa, että ulkomaalaiset opettajat ja opiskelijat oppisivat myös kansalliskieliä. Toisaalta koettiin, että kansalliskielten opiskelu maisteri- tai tohtoriopintojen puitteissa ei monissa tapauksissa ole realistista. Usein mainittiin ulkomailta rekrytoitavien maisteriopiskelijoiden ja tohtorikoulutettavien suuri määrä ja se, että he tulevat Suomeen vain määrääjäksi. Kaikki haastatellut ajattelivat myös, että yliopistoissa opiskelevien suomalaisten tulisi tuntea oman alansa terminologia ja puhekäytännöt myös kansalliskielillä. Tämän voikin katsoa asettavan suomenkieliset opiskelijat jossain määrin kansainvälisiä opiskelijoita huonompaan asemaan. Heiltä vaaditaan de facto kielellisesti laajempia valmiuksia kuin kansainvälisiltä opiskelijoilta.

Vaikka monilla aloilla on jo vakiintunut tapa kirjoittaa sekä maisterityöt että väitöskirjat englanniksi, näyttää tarvittavan kielitaidon hankkiminen olevan opiskelijan itsensä ja jossain määrin hänen (kieliasioita usein melko huonosti tuntevien) ohjaajiensa vastuulla. Englanninkielisten maisteritöiden kieliasua ei tarkasteta systemaattisesti yhdessäkään niistä yliopistoyksiköistä, joissa haastatellut työskentelevät. Monet erityisalojen opettajat tosin katsoivat kykenevänsä korjaamaan opiskelijoidensa englantia riittävästi. Mahdollisuutta käyttää tällaisiin tehtäviin englannin kielen asiantuntijoita ei yleensä oltu pohdittu eikä sitä pidetty edes tarpeellisena. Poikkeuksen muodostivat kaksi haastateltua englannin kielen tutkijaa, jotka pitivät opinnäytetöissä käytettävän englannin kielen tasoa usein riittämättömänä ja pohtivat erilaisia keinoja parantaa sitä.

Voikin kysyä, onko suomen- tai ruotsinkielisen koulusivistyksen saaneen suomalaisen englannin kielen taito todella niin hyvä, että hän kykenee tuottamaan virheetöntä ja merkitysten sekä tyylivalintojen suhteen korrektia tutkimustekstiä ilman erillistä kirjoituskoulutusta. Samoin tulee kysyä, onko heikolla englannilla kirjoitettujen opinnäytetöiden kansainvälinen potentiaali kovinkaan suuri.

Eräissä haastatteluissa kävi ilmi, että maahan rekrytoitavat kansainväliset opiskelijat hallitsevat englantia tyypillisesti heikommin kuin suomalaiset ja heidän katsottiin vaativan enemmän kielellistä tukea kuin suomalaisten. Tätä voi pitää jossain määrin paradoksaalisena havaintona – onhan yliopisto-opetuksen englanninkielistämisen perusteena toistuvasti mainittu nimenomaan kansainvälisyys. Kun haastatteluissa kysyttiin, eikö kansainvälisille opiskelijoille olisi eräissä tapauksissa tarkoituksenmukaisempaa opettaa suomea kuin englantia, ei tätä kuitenkaan pidetty mahdollisena.

Monet haastatellut pitivät omaa englanninkielen taitoaan jossain määrin puutteellisena. Eryteisesti he valittivat englannin käytön pakollisuutta myös informaaleissa tilanteissa. Monet kokivat, että työyhteisön sosiaaliset suhteet rakentuivat osin eri tavoin, kun käytettiin englantia, ja että englanniksi heillä ei ollut edellytyksiä ilmaista itseään vivahteikkaasti tai hauskaasti. Monet olivat kokeneet vaikeana siirtymisen englanninkieliseen opetukseen, mutta sitä pidettiin toisaalta välttämättömyytenä, sillä opiskelijat edustivat monia eri kansallisuuksia ja kielialueita.

8.3 Erilaisia kieliaseiteita

Yliopistohenkilökunnan kanssa käydyissä keskusteluissa esiintyi monenlaisia kieliaseiteita. Sekä opettajissa että hallintohenkilökunnassa oli niitä, jotka eivät nähneet yliopiston englanninkielistymisessä juuri mitään ongelmia. He korostivat haastatteluissa tyypillisesti opettajien ja opiskelijoiden kansainvälisyyttä, yhteisen kielen tarvetta sekä mahdollisuutta toimia rinnakkaiskielisesti. Monilla tällä tavoin ajattelevista oli myös myönteisiä kokemuksia työskentelystä englannin kielellä ulkomailla.

Jonkin verran enemmän oli kuitenkin niitä, jotka näkivät yliopistojen voimakkaan englanninkielistymisen myös ongelmallisena. Tyypillisiä valituksenaiheita oli ulkomailta rekrytoitujen henkilökunnan kyvyttömyys osallistua kandidaattitason suomenkielisten kurssien opetukseen ja yliopistojen kansalliskieliseen hallintoon. Monet haastateltavat kokivat, että tämän tyyppiset tehtävät valuvat suomenkielentaitoisille, mitä pidettiin epäoikeudenmukaisena mm. sikäli, että kansainvälisillä tutkijoilla oli tästä syystä enemmän aikaa tuottaa tutkijanuralla meritoivia tiedejulkaisuja. Opetuksen englanninkielistämistä pidettiin myös osin perusteettomana ja pelättiin, että opetuksen laatu kärsii siitä. Monissa haastatteluissa kävi ilmi, että opettajat eivät hekään ole yleensä englanninkielisistä maista eikä opetuksen kieli ole aina eksaktia ja helposti ymmärrettävää.

9 Opiskelijakysely

Selvitystä varten tehtiin avoimesti levitetty opiskelijakysely, johon vastattiin 1 936 kertaa. 70 % vastaajista oli Helsingin yliopistosta, Aalto-yliopistosta tai Tampereen yliopistosta, 30 % muista yliopistoista.

Noin kolmanneksella vastaajista oli opintojen pääkieli vaihtunut suomesta tai ruotsista englanniksi kandidaatti- ja maisteriopintojen välissä. Noin puolet vastaajista halusi kirjoittaa opinnäytetyönsä suomeksi tai ruotsiksi, koska osaa sitä englantia paremmin. Saman verran oli niitä, joiden mielestä kielitaidolla ei ollut merkitystä.

Vajaa puolet vastaajista ilmoitti haluavansa lisää suomen- tai ruotsinkielisiä kursseja, hieman yli puolet oli tyytyväisiä kurssien kielivalintoihin. Ruotsinkielisistä vastaajista yli 70 % halusi lisää kursseja äidinkielellään. Avovastauksissa moitittiin erityisesti kursseja, jotka pidettiin eri kielellä kuin kurssikuvauksessa sanottiin ja kursseja, joissa suomalaiset opettajat opettivat suomalaisia englanniksi. Yli 80 % ilmoitti valitsevansa suomen- tai ruotsinkielisen kurssin mieluummin kuin englanninkielisen. Avovastauksissa oli paljon kritiikkiä liiallista englannin käyttöä kohtaan.

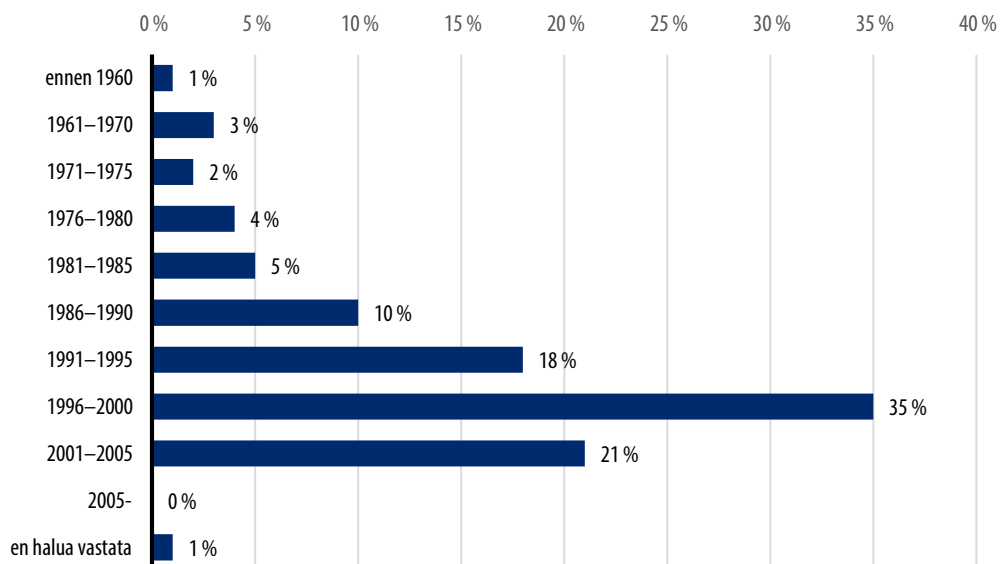
Yli 70 % vastaajista arveli työllistyvänsä lähinnä Suomeen ja tarvitsevansa kansalliskieliä työssään. Suurimmalla osalla oli ainakin joitakin epämiellyttäviä kokemuksia liittyen opintojen kielikäytänteisiin. 44 % ilmoitti, että on joskus epämiellyttävää puhua englantia ja 15 % suomeksi vastanneista ja 20 % ruotsiksi vastanneista ilmoitti kokevansa opettajien taholta painetta käyttää jotain muuta kieltä kuin mitä haluaisi.

9.1 Yleiskuva vastauksista

Selvitystä varten tehtiin opiskelijakysely suomen, ruotsin ja englannin kielellä. Kyselyä jaettiin ennen kaikkea opiskelijajärjestöjen kautta. Se lähetettiin kaikkien Suomen yliopistojen ylioppilaskuntiin, minkä lisäksi linkkiä levitettiin monien ainejärjestöjen kautta sekä Facebookissa ja Instagrammissa. Vastaukset kyselyyn olivat moninaisia ja niitä analysoidaan seuraavassa vain pääpiirteissään. Erityisesti avovastausten analysointia varten tarvittaisiin erillinen tutkimusjulkaisu.

Yhteensä vastauksia kyselyyn kertyi 1 936. Suomenkieliseen kyselyyn vastattiin 1 704 kertaa, ruotsinkieliseen 157 kertaa ja englanninkieliseen 75 kertaa. 58 % vastaajista identifioitui naiseksi, 37 % mieheksi. Loput olivat identiteetiltään muunsukupuolisia (3 %) tai eivät halunneet identifioida sukupuoltaan kyselyssä (4 %). Vastaajien iät olivat tyypillisiä yliopisto-opiskelijoiden iä, noin 55 % vastaajista oli syntynyt vuoden 1996 jälkeen. 15,6 % oli syntynyt ennen vuotta 1986 ja 3,6 % ennen vuotta 1971.

Kuvio 5. Suomenkieliseen lomakkeeseen vastanneiden syntymävuodet

Vastauksia eri yliopistoista kertyi kyselyyn jossain määrin epätasaisesti. Seuraavassa yliopistot on järjestetty sen mukaan, miten hyvin ne edustavat yliopistojaan vastausten kokonaismäärän perusteella suhteutettuna yliopiston opiskelijoiden kokonaismäärään.

Taulukko 11. Opiskelijakyselyn vastaajat yliopistoittain

Yliopisto	Vastausten määrä	Osuus vastauksista	Vastaajien osuus koko yliopiston opiskelijoista
Tampereen yliopisto	365	18,9 %	2,3 %
Aalto-yliopisto	421	21,1 %	2,2 %
Helsingin yliopisto	610	31,6 %	2 %
Lapin yliopisto	83	4,3 %	1,8 %
Taideyliopisto	32	1,7 %	1,6 %
Vaasan yliopisto	53	2,7 %	1,1 %
Oulun yliopisto	121	6,3 %	0,9 %
Åbo Akademi	29	1,5 %	0,5 %
Jyväskylän yliopisto	71	3,7 %	0,5 %
Lappeenrannan–Lahden teknillinen yliopisto	27	1,4 %	0,4
Svenska Handelshögskolan	8	0,4 %	0,4 %
Itä-Suomen yliopisto	34	1,8 %	0,2 %

Parhaiten edustettuina olivat siis Helsingin yliopisto (31,6 % vastauksista), Aalto-yliopisto (21,1 %) ja Tampereen yliopisto (18,9 %). Opiskelijoiden kokonaismäärän suhteutettuna Tampereen yliopisto ja Aalto-yliopisto ovat kärjessä. Näistä kolmesta yliopistoista vastaajien kokonaismäärä vastaa yli kahta prosenttia ao. yliopiston opiskelijoiden kokonaismäärästä, joka HY:ssä on yli 30 000, Aalto-yliopistossa noin 18 000 ja Tampereen yliopistossa noin 22 000. Lähes vastaava on vastaajien (53) ja opiskelijamäärän suhdeluku myös Lapin yliopistosta, jossa on noin 4 700 opiskelijaa. Taideyliopistosta vastaajien määrä (32) on pieni, mutta se vastaa kuitenkin noin 1,6 % tämän Suomen pienimmän yliopiston opiskelijoiden kokonaismäärästä, joka on alle 2 000. Muiden yliopistojen vastaajien määrä on suhteessa vähäisempi, esimerkiksi Oulun ja Vaasan yliopistoissa noin 1 % opiskelijamäärästä (noin 13 500 ja 5 000 opiskelijaa) ja Åbo Akademin ja Jyväskylän yliopistoissa noin 0,5 % (5 500 ja 15 500). Turun yliopiston, Lappeenrannan–Lahden teknillisen korkeakoulun ja Svenska Handelshögskolanin vastaajamäärä on selvästi alle 0,5 %:n yliopistojen opiskelijamäärästä (TuY n. 20 000, UEF n. 18 000, LUT 6 300, Hanken 2200). Huonoimmin edustuvat aineistossa Itä-Suomen yliopiston opiskelijat (noin 13 500 opiskelijaa, vain 34 vastausta).

Yksikielisesti ruotsinkielisistä yliopistoista saatiin vain vähän vastauksia, vaikka ruotsinkielisiä vastauksia oli yhteensä n. 8 % kaikista vastauksista. Ruotsinkieliset vastaukset olivatkin pääosin HY:stä ja Aalto-yliopistosta. Englanninkielisten vastausten osuus oli vain 4 %, eikä se vastaa kansainvälisten opiskelijoiden osuutta kaikista yliopisto-opiskelijoista (n. 7,5 %). Toisaalta suomenkielisten avokysymysten vastauksista käy ilmi, että suomenkielisen kyselylomakkeen vastaajista osa on muunkielisiä. Joka tapauksessa kyselyn tulokset eivät ole alueellisesti tai kieliryhmittäin täysin edustavia ja tuloksia voidaan pitää vain suuntaa-antavana.

Taulukko 12. Kyselyyn vastanneet alakohtaisesti (suomi / ruotsi / englantia).

Ala	suomi (1 704 = 88%)	ruotsi (157 = 8 %)	englanti (75 = 4 %)
Kielitieteet	16 %	11 %	1 %
Rakennus- ja yhdyskuntatekniikka	9 %	7 %	3 %
Yhteiskuntatieteet	8 %	10 %	16 %
Taiteellinen tutkimus	6 %	3 %	11 %
Kirjallisuus ja taiteen tutkimus	6 %	3 %	7 %
Sähkötekniikka, automaatio, tietotekniikka	6 %	0 %	5 %
Tietojenkäsittelytieteet	6 %	5 %	14 %
Teknillinen kemia, ympäristötekniikka	5 %	2 %	1 %
Psykologia, kasvatustieteet	4 %	9 %	8 %
Taloustieteet	4 %	5 %	4 %
Historia, arkeologia	4 %	6 %	5 %
Politiikan tutkimus, hallintotiede, oikeustiede	3 %	8 %	3 %
Matematiikka	2 %	4 %	0 %
Biotieteet	2 %	5 %	1 %
Geotieteet, ympäristötieteet	1 %	2 %	1 %
Maataloustieteet, metsätieteet	1 %	1 %	0 %
Peruslääketieteet	1 %	0 %	0 %
Kliiniset lääketieteet	1 %	0 %	0 %
Muu	8 %	3 %	8 %

Vastauksia tulkittaessa tulee pitää mielessä paitsi eri yliopistojen myös eri alojen epätasainen edustus vastauksissa. Eniten vastaajia oli humanististen tieteiden, teknillisten tieteiden ja yhteiskuntatieteiden aloilta. Kielitieteiden yliedustus vastaajissa voi selittyä kieliaineiden opiskelijoiden muita suuremmalla kiinnostuksella kielikysymyksiin. Lääketieteiden ja luonnontieteiden opiskelijat ovat aineistossa melko huonosti edustuneena. Tulevaisuudessa samankaltainen tutkimus olisikin hyvä toistaa siten, että vastaukset olisivat tasaisemmin eri tieteenaloja ja opiskelijaryhmiä edustavia.

Kyselyssä oli 16 kysymystä, joista suurin osa monivalintakysymyksiä. Eräisiin kysymyksiin liittyi kommenttikenttä ja kyselyn lopussa oli paikka myös vapaille kieliasioita koskeville kommentaareille. Lisäksi oli kahdeksan taustakysymystä. Muuten kyselyssä ei kerätty mitään henkilökohtaista dataa, joten vastaajien motivaatioista tai arvoista ei ole mitään muuta tietoa kuin heidän antamansa avovastaukset.

9.2 Opintojen pääkielet ja opinnäytteiden kielen valinta

Opiskelijoilta kysyttiin ensiksi opiskelun ja opinnäytteiden kirjoittamisen pääasiallisesta kielestä erikseen kandidaatti- ja maisteritasolla, tyytyväisyydestä ohjauksen kielivalintoihin ja yliopistojen opetustarjonnan kieltä koskevista toiveista.

Opintojen pääkielet olivat opiskelijoiden oman ilmoituksen mukaan seuraavat.

Taulukko 13. Opintojen pääasiallinen kieli opiskelijakyselyssä

Kieli	kandidaatti	prosenttiosuus	maisteri	prosenttiosuus
suomi	1 583	82,2	956	52,7
ruotsi	161	8,4	106	5,8
englanti	110	5,7	706	38,9
muu	72	3,7	46	2,5
yhteensä	1 936	100	1 814	100

Vastaajien määrä on kandidaatti- ja maisteriopintojen kohdalla hieman erilainen, sillä kaikki vastaajat eivät olleet vielä aloittaneet maisteriopintoja eikä heillä ollut suunnitelmia niiden kielestä. Ryhmään ”muu kieli” kuuluvat ovat opiskelijoita, jotka ovat suorittaneet osan opinnoistaan ulkomaisissa yliopistoissa.

Huomiota kiinnittää ennen kaikkea englannin kielellä opiskelevien määrän kasvu alle kuudesta prosentista kandidaattivaiheessa lähes 40 prosenttiin maisterivaiheessa. Pääasiallinen opintokieli oli siis vaihtunut suomesta tai ruotsista englanniksi noin kolmanneksella vastaajista. Vastaavasti suomeksi ja ruotsiksi opiskelu oli vähentynyt kandidaattivaiheesta maisterivaiheeseen siirryttäessä. Suomenkielisen kaavakkeen täyttäneistä (1 566 vastausta) 90 % oli opiskellut kandidatasolla suomeksi, mutta vain 57 % maisteritasolla. Ruotsinkielisen kyselyn täyttäneistä 66 % oli opiskellut kandidatasolla ruotsiksi ja 31 % suomeksi, maisteritasolla ruotsiksi jatkoi 48 % ja suomeksi 12 %, Englantiin oli siirtynyt 39 % vastanneista. Englanniksi lomakkeen täyttäneistä oli kandidatasolla opiskellut suomeksi 14 % englanniksi 47 % ja muilla kielillä 36 %. Maisteritasolla 90 % opiskeli englanniksi.

Kandintyön ja maisterintyön kirjoittamisesta kysyttäessä vastaukset olivat samansuuntaisia.

Taulukko 14. Opinnäytteiden kielet opiskelijakyselyssä

kieli	Kandidaatintyön kieli / lukumäärä	prosenttiosuus	maisterintyö	maisterintyö prosenttiosuus
suomi	1 137	77	625	58
ruotsi	133	9,1	62	5,7
englanti	153	10,4	360	33,4
muu	46	3,1	30	2,8
yhteensä	1 463	100	1 077	100

Tulokset ovat melko lähellä selvityksen luvussa 5 kuvattuja julkisista lähteistä selvitettyjä opinnäytteiden kieliä. Niiden mukaan 78 % kandidaatintöistä ja 57 % maisterintöistä on suomea ja 19 % ja 38 % englantia. Lukujen tulkinnassa täytyy ottaa huomioon, että luvun 5 taulukoissa ei ole ryhmää ”muut kielet”. Lisäksi ruotsiksi opiskeleva ryhmä oli tässä kyselyssä 8,4 % vaikka ruotsinkielisten väestöosuus on vain noin 5,2 %. Syynä on todennäköisesti ollut ruotsinkielisten opiskelijoiden jonkin verran suurempi kielitietoisuus tai kiinnostus kieliasioihin.

20 % vastaajista ei ollut aloittanut kandidaatintyötä, mutta niistä suomeksi vastanneista, jotka kandidaatintyön olivat kirjoittaneet tai ainakin aloittaneet oli 84 % kirjoittanut tai kirjoittamassa suomeksi. Maisterintyötä ei ollut aloittanut 29 % vastaajista, mutta niistä, jotka olivat tehneet työn tai aloittaneet sitä, kirjoitti suomeksi 65 % ja englanniksi 31 %. Ohjauksen kieli oli kuitenkin ehdottomalla valtaosalla ollut suomi (81 % suomi, 7 % suomi ja englanti), mikä osoittaa, että englanninkielisiä opinnäytteitä tekevät pääasiassa

suomen- ja ruotsinkieliset opiskelijat. Englanniksi lomakkeen täyttäneistä 10 % oli tehnyt kandidaatin- ja 8 % maisterintyön suomeksi. Maisterintyön teki tästä ryhmästä englanniksi 73 %. Kandidaatintyön oli tehnyt englanniksi vain 40 %, loput olivat käyttäneet muita kieliä.

Opiskelijoilta kysyttiin myös, kuka on tehnyt opinnäytetöiden kielivalinnan. Yli 60 % ilmoitti tehneensä valinnat itse, ja samoin runsaat 30 % ilmoitti kaikkien ohjelman opiskelijoiden kirjoittavan samalla kielellä. Vain noin 5 % vastanneista ilmoitti ohjaajan vaikuttaneen kielivalintaan. 47 % suomenkielisistä vastaajista ilmoitti, että heidän oma kielitaitonsa ei vaikuttanut kielitaitoon, samoin 47 % ilmoitti kirjoittaneensa suomeksi, koska se on heidän vahvin kielensä. Ruotsiksi vastanneiden osalta vastaavat luvut olivat 43 % ja 45 %. Noin puolet vastaajista näyttää siis arvostavan äidinkielellä kirjoittamista nimenomaan kielitaidon näkökulmasta.

Arvioitaessa oman kielitaidon riittävyttä tai kehittymistä vastaukset hajosivat enemmän. Osa opiskelijoista koki englanniksi kirjoittamisen myönteisenä asiana. Perusteena esitettiin yleisimmin oman alan kansainvälisyys sekä oman alan englannin kielen oppiminen. Osa englanniksi kirjoittaneista kuitenkin valitteli tilannetta ja koki valinneensa kieleen työelämän ja yliopistoyhteisön paineen takia. Osassa vastauksista mainittiin myös suomenkielisen kirjallisuuden olemattomuus, ohjaajien suomen kielen taidon puute, rahoittajien toive kirjoittaa englanniksi ja se, että opiskelija ei tunne oman alansa terminologiaa suomeksi.

Englantia positiivisesti arvottavia vastauksia:

- Koen englannin kielen hyödyllisimpänä työelämään siirryttäessä.
- Kirjoitin graduni englanniksi, koska aihepiiri oli kansainvälinen ja työllä arveltiin olevan lukijoita myös Suomen ulkopuolella.
- det var lättare att skriva allt på engelska då ämnena var sådana att terminologin inte fanns på svenska / finska.
- Flera kan också ha nytta av arbetet om det skrivits på engelska, eftersom engelska är ett universalspråk inom teknologi och vetenskap
- Mun aiheista ja aloista ei oikein löydy kirjallisuutta ja sanastoa suomeksi, niin se olisi pitkä ja kivinen tie alkaa kirjoittaa tämmösiä juttuja suomeksi vaikka periaatteessa olisikin hyvä ja kannatettava ajatus.
- Jag upplever att engelskan är lättare än svenska/finska pga att så stor del av materialen finns på engelska och engelskans ordförråd är större, så hade valt engelska.
- Oikeastaan kaikki alamme artikkelit ja tekstit, joita käytämme ovat englanninkielellä kirjoitettuja, vaikka opetus itsessään onkin suomeksi, joten

olisi vain helpompaa ja järkevämpää kirjoittaa opinnäytetyökin englanniksi, eikä käytännössä kääntää koko työ suomeksi.

Englantia kriittisesti arvottavia vastauksia:

- Lähtökohtaisesti haluaisin kirjoittaa kaiken akateemisen tekstin suomeksi, mutta kyseisessä opinnäytetyössä koin, että aiheeseen liittyvän käsite- ja ammattisanaston suomentaminen olisi tuonut lisätaakan kyseisen opinnäytetyön kirjoittamiseen.
- Yksi graduohjaajistani ei osaa suomea, siksi(kin) kieleksi valikoitui englanti. Oman alani terminologia on jäänyt minulle vieraaksi suomeksi.
- Olisin kirjoittanut suomeksi, rahoituksen jatkumisen edellytykseksi asetettiin että pitää vaihtaa kieli englanniksi.
- Olisin mielelläni kirjoittanut suomeksi, koska se on äidinkieleni ja pidän suomen kielellä kirjoittamisesta. Yliopistolta kerrottiin kuitenkin, että koska kyseessä on akateeminen opinnäytetyö, suomen kielen käyttö voi vaikuttaa arvosteluun heikentävästi.
- Olisin voinut haluta kirjoittaa opinnäytteeni suomeksi, mutta sitä ei tunnuta nykyään arvostettavan ainakaan kansainvälisillä tai akateemisilla työmarkkinoilla
- Olisin halunnut kirjoittaa maisterintyöni suomeksi, mutta aiheestani ei ole suomenkielistä kirjallisuutta eikä termejäkään ole juuri suomennettu, joten englanti tuntui helpommalta.
- Lopputyö kirjoitetaan lähes aina englanniksi, koska suurin osa professoreista on englanninkielisiä, ja opinnot ylipäänsä englanninkielisiä. Haluaisin kyllä kirjoittaa maisterintyön suomeksi, mutta koska maisteriopinnot ja opettajat ovat englanninkielisiä, se tuskin on mahdollista.

Kielellisten oikeuksien kannalta huolestuttavia olivat monet avovastaukset, joissa mainittiin suomenkielisten opinnäytetöiden alhaisemmasta arvostuksesta esim. tutkimuksen jatkamisen tai tutkimusrahoituksen näkökulmasta tai tilanteista, joissa työlle ei löytynyt kansalliskieliä ymmärtävää ohjaajaa.

Monissa avovastauksissa perusteltiin suomeksi kirjoittamista. Perusteina mainittiin useimmin, että vastaaja osaa suomea paremmin kuin englantia, tai että englanniksi kirjoittaminen on vaikeaa ja stressaavaa. Eräät vastaajat valittivat myös, että ohjaajat eivät sallineet englanniksi kirjoittamista.

- Suomi on äidinkieleni ja näin ollen myös vahvin.
- En pystyisi ilmaisemaan itseäni vieraalla kielellä yhtä monipuolisesti ja vivahteikkaasti kuin äidinkielelläni.

- Maisteriopintoni vaihtuivat monilta osin englanninkielisiksi luennoiksi, mikä on tuntunut ahdistavalta ja laskenut motivaatiota opiskeluun ja osallistumiseen, koska englannin kielen taitoni on selkeästi muita alhaisempi, ja se hävettää.
- Pohdin pitkään, kirjoitanko englanniksi kuten koko maisteriopintoni olen opiskellut. Tällöin gradun olisi kurssikavereidenikin saavutettavissa. Toisaalta suomi on äidinkieleni, ja aiheen kannalta järkeenkäypä valinta. Lopulta päädyin suomeen
- Valitsin itse kandidaatintutkielman kieleksi suomen, sillä koen saavani kandidaatintutkielman sujuvammin kirjoitettua suomen kielellä.
- Olen tyytyväinen että sain kirjoittaa toisella kansalliskielistämme. En olisi selviytynyt englanniksi.
- Suomenkielisinä opinnäytteestä tuli/tulee parempi. Kuitenkin kansainvälisten töiden ja jatko-opintojen näkökulmasta pohdin, olisiko sittenkin kannattanu kirjoittaa englanniksi.
- Tiedustelin gradusemman vetäjältä, josko voisin kirjoittaa graduni englanniksi, mutta hän vetosi oppiaineen yleiseen käytäntöön kirjoittaa gradu äidinkielellä. Maisterivaiheessa opinnoissani tuli kirjoitettua esseitä aika paljon englanniksi, mikä kehitti englanninkielisenä kirjoittajana. Gradussani tutkimaani aihetta on käsitelty lähinnä englanninkielisessä akatemiassa, joten englanti olisi sikäli ollut tutkielmaan luonnollinen valinta.

Monet avovastaukset sisältävät periaatteellisia kantoja suomen kielen käytön puolesta tai sitä vastaan ja huolta suomen kielen asemasta akateemisissa opinnoissa.

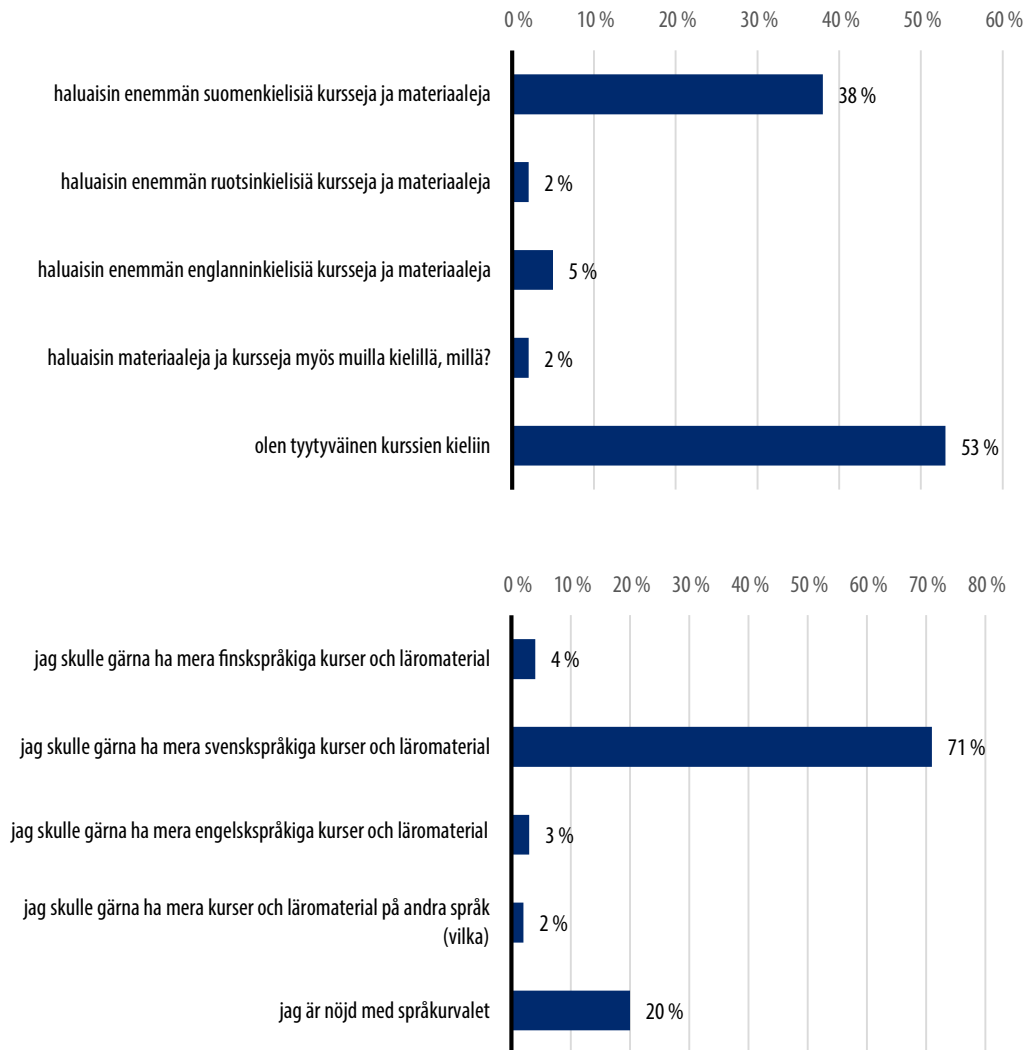
- halusin kirjoittaa suomeksi. Kirjoittaminen olisi sujunut englanniksikin, kenties helpomminkin, koska lähteet ovat pääasiassa englanninkielisiä, mutta suomeksi kirjoittaminen on minulle vähemmän kuormittavaa. En tähtää opintoihin/työelämään ulkomailla, joten englanniksi kirjoittaminen ei olisi tuonut minulle sanottavaa lisähyötyä tulevaisuuttani ajatellen.
- harkitsin englantia, koska aihe liittyi kiinteästi eurooppalaisiin kulttuuri-ilmiöihin, mutta aikapaine vaikutti valintaan ja kirjoitin työni suomeksi. Toisaalta pidän erittäin tärkeänä, että tiedettä (tai gradun kyseessä ollessa "tiedettä") tehdään myös suomeksi, mutta omaa näkyvyyttäni englanniksi kirjoitettu opinnäyte olisi parantanut.
- Mietin englanniksi kirjoittamista, koska siihen on painetta. Suomenkielinen opinnäyte antaa ikäänkuin epäpätevemmän kuvan. Päädyin kuitenkin suomenkieliseen, koska työni aiheen vuoksi oli tärkeää, että hallitsin kirjoituskielen täysin.

- Pidän arvokkaana suomen kielen aseman säilyttämistä myös akateemisissa teksteissä. En olisi suostunut kirjoittamaan opinnäytetyötä muulla kielellä vaan olisin jättänyt opinnot kesken tai vaihtanut koulutuspaikkaa.
- Pidän erittäin tärkeänä sitä, että suomi säilyy ja kehittyy akateemisena kielenä. Siksi itse kirjoitan myös graduni suomeksi, tehden tässä tietoisien valinnan, sillä ulkomaille töihin ja jatko-opiskelemaan hakeutuessa fiksumpaa olisi kirjoittaa englanniksi.
- Enemmän olisin kirjoittanut suomeksi, koska ajatteluni ja ilmaisuni ovat selkeämpiä ja nopeampia äidinkielelläni. Lisäksi tunnistan sen, että on ongelmallista, että kaikenlainen kirjoittaminen, ja erityisesti akateeminen sellainen tapahtuu enenevässä määrin englanniksi, eikä suomea juurikaan käytetä ainakaan alani teksteissä. Kuitenkin, kielivalintaani ohjasi erityisesti kahden ohjaajani näkemys, että mikäli tulevaisuudessa vielä haluaisin tutkimusta tehdä, mitä siis haluan, olisi järkevämpää ja hyödyllisempää kirjoittaa englanniksi. Vaihtoehtoa kirjoittaa suomeksi kyllä tarjottiin, mutta todettiin, että se voi hankaloittaa myöhempiä vaihtoehtoja.
- Jag kunde bra ha skrivit den på svenska eller finska. Den skulle ha blivit lättare tillgänglig för de som deltog i studien, eftersom de inte var engelskspråkiga utan talade nordiska språk. Att skriva den på engelska placerade avhandlingen i den engelskspråkiga internationella akademiska diskussionen, men samtidigt placerade det studien längre ifrån de människor som den berörde/studerade.

9.3 Opiskelijoiden kielitoiveita

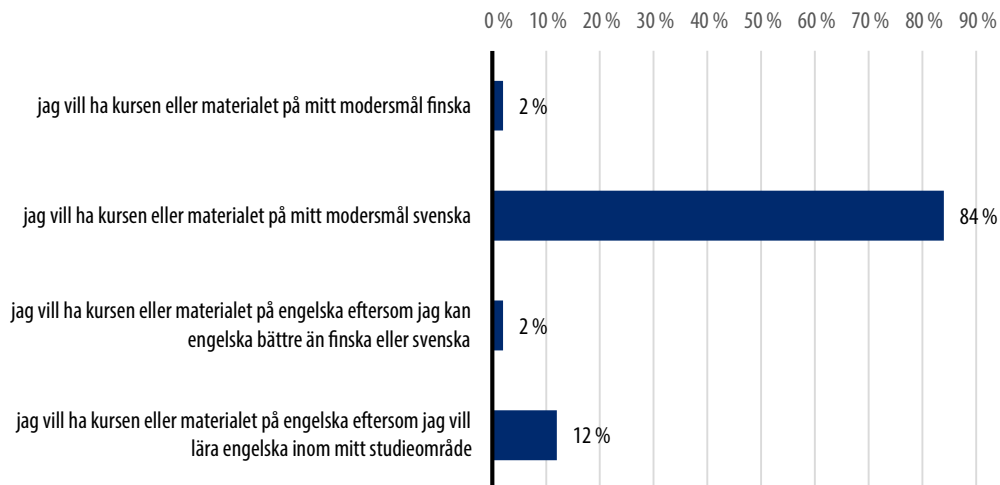
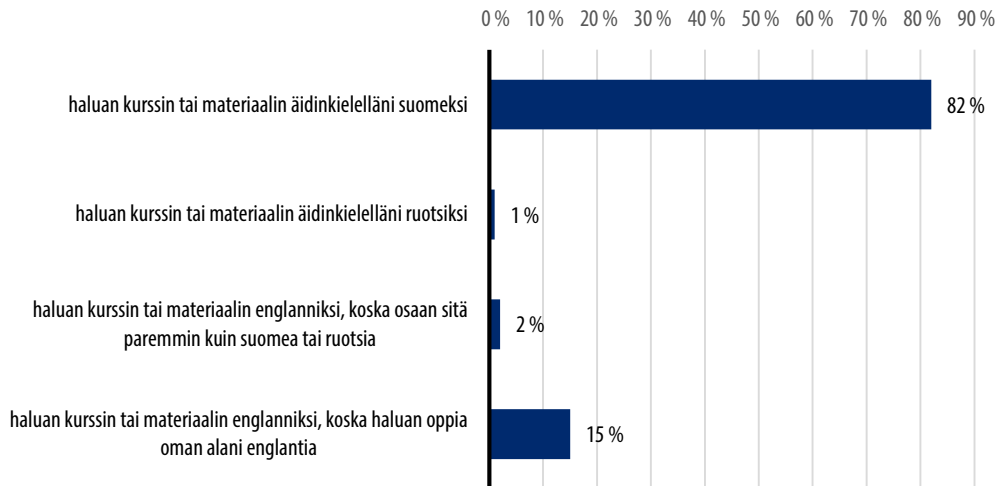
Vastaajista suuri osa halusi kursseja ja kurssimateriaaleja jollain muulla kielellä kuin sillä, jolla ne oli järjestetty. Suomenkielisen lomakkeen täyttäneistä 38 % haluaisi lisää suomenkielisiä kursseja ja materiaaleja ja ruotsinkielisen lomakkeen täyttäneistä 71 % lisää ruotsinkielisiä kursseja ja materiaaleja. Suomenkielisistä vastaajista 53 % ilmoitti olevansa tyytyväinen kurssien kielivalintoihin, ruotsinkielisistä vastaajista vain 19 %. Myös englanniksi vastanneista vain 33 % oli tyytyväisiä kurssien kielitarjontaan. 51 % halusi lisää kursseja englanniksi ja 12 % lisää kursseja suomeksi.

Kuvio 6. Opiskelijakyselyn vastaukset kysymykseen "Mitä ajattelet oman alasi opetustarjonnan kielivalinnoista" / "Vad tänker du om språkurval i ditt studieområde?" suomen- ja ruotsinkielisessä kyselylomakkeessa.

Kysyttäessä, minkä kielisen kurssin opiskelija valitsee, jos tarjolla on kurseja monella eri kielellä, 82 % suomen- ja 84 % ruotsinkielisistä vastaajista ilmoitti valitsevansa mieluiten kurssin äidinkielellään. Vain 15 % suomenkielisistä ja 12 % ruotsinkielisistä vastaajista ilmoitti haluavansa englanninkielisen kurssin tai kurssimateriaaleja, koska haluaa oppia lisää oman alansa englantia.

Kuvio 7. Vastaukset kysymykseen "Jos sama kurssi on tarjolla usealla kielellä, miten valitset" / "Om samma kursen eller läromaterial finns på flera språk, hur väljer du?" suomen- ja ruotsinkielisessä kysymyslomakkeessa.

Avovastauksissa sekä kiiteltiin että moitittiin englannin kielen käyttöä kurssimateriaaleissa, mutta moitteet olivat yleisempiä. Yleisin moitteenaihe oli opiskelijan kielitaidon riittämättömyys.

Jotkut kurssien materiaalit ovat englanniksi, se on minulle hankalaa, koska en osaa tarpeeksi englantia.

Olen joutunut keskeyttämään pakollisia kursseja koska kurssi on järjestetty englanniksi.

Maisterivaiheen kurssit ovat lähinnä englanniksi, joten myös opetus on englanniksi. En välttämättä ole osallistunut luennoille, koska en ymmärrä suomenkielisen luennoitsijan englanninkielistä puhetta.

Oma englannin taitoni on erinomaista, mutta silti osa akateemisesta tekstistä on vaikeaselkoista ja työlästä lukea, toisin sanoen ns. kurssikirjat, kurssimateriaalit etc. osaavat olla alan keltanokalle haastavaa luettavaa, sillä termistö on vierasta ja sisältö itsessään on hyvin monimutkaista (puhutaan paljon, mutta sanotaan varsin vähän).

Kokonaan englanniksi järjestettävät maisteriohjelmat aiheuttavat minussa epämiellyttävän levottoman tunteen. Onko todella tarpeen rajata englantia riittävän hyvin osaamattomat pois (usein kuuminta hottia edustavien) alojen piiristä?"

Monissa avovastauksissa moitittiin sitä, että suomalaiset opettajat puhuvat englantia pääosin suomalaisista koostuvalle kuulijakunnalle, joka valmistuu suomalaiseen työelämään. Hankalaksi ja epäoikeudenmukaiseksi koettiin, että kurssi järjestetään englanniksi, vaikka paikalla olisi vain yksi suomea ymmärtämätön.

Kaikki [alan nimi] kurssit ovat englanniksi. Ja kuitenkin me valmistumme 99 % Suomen [alan nimi] töihin. Englanninkieliset kurssit tuntuvat vaikeilta, eivätkä kutsu.

Luennoilla usein vaivaannuttavaa kun suomalainen luennoitsija ja 99 % suomalaiset opiskelijat joutuvat puhumaan keskenään englantia muutaman englanninkielisen opiskelijan vuoksi.

Opetuskielen vaihto englantiin, jos on yksikin kansainvälinen opiskelija tuntuu väärältä ja heikentää opetuksen laatua.

Yliopiston kursseilla on usein käytäntö, että jos ryhmässä on edes yksi, joka ei puhu suomea, on opetus silloin englanniksi. Tämä tuntuu itselleni vähän hassulta, vaikka englantia kelvosti osaankin.

Joskus on hassua, että menossa on englanninkielisen maisterikurssin tilaisuus, jossa puhutaan englantia vaikka kaikkien osallistujien äidinkieli on suomi. Ei mitään järkeä.

Osa kursseista pidettiin näennäisesti englanniksi, vaikka sekä opettaja että opiskelijat olisivat kaikki osanneet suomea. Lopputulos oli usein näiden kielten sekamelska.

Monissa suomenkielissä vastauksissa ilmenee myös periaatteellista vastarintaa englannin kielen käyttöä kohtaan. Ruotsinkieliset vastaukset ovat vielä kriittisempiä ja ilmaisevat jopa epäuskoa ja epätoivoa sen suhteen, että opinnot olisi mahdollista suorittaa ruotsiksi.

Englantia painotettiin tarpeettomasti, sillä oma ala toimii Suomessa pääasiassa suomeksi ja ruotsiksi.

Osaan englantia, mutta periaatteesta puhun kotimaisia kieliä, sillä haluan että maailmassa säilyy suomen- ja ruotsinkielinen yliopistoyhteisö.

Koen epämiellyttäväksi että suomalaisessa yliopistossa opetuksen oletuskieli on englanti. Tämä ei ylläpidä suomen kieltä akateemisena kielenä.

Jag skulle gärna ha skrivit på svenska, men jag anser att den nuvarande läromodellen [universitetets namn] inte stöder svenskspråkig utbildning inom mitt (och de flesta) områden så att man skulle ha möjlighet att lätt skriva på svenska.

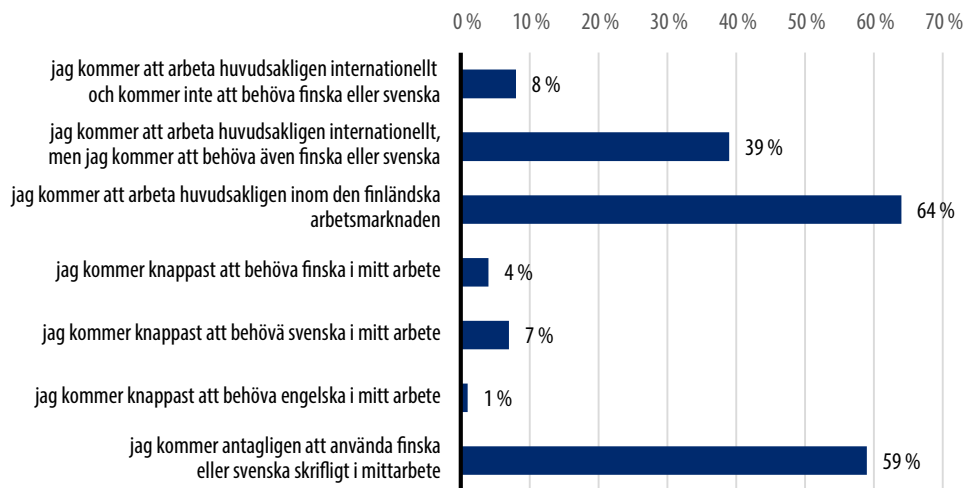
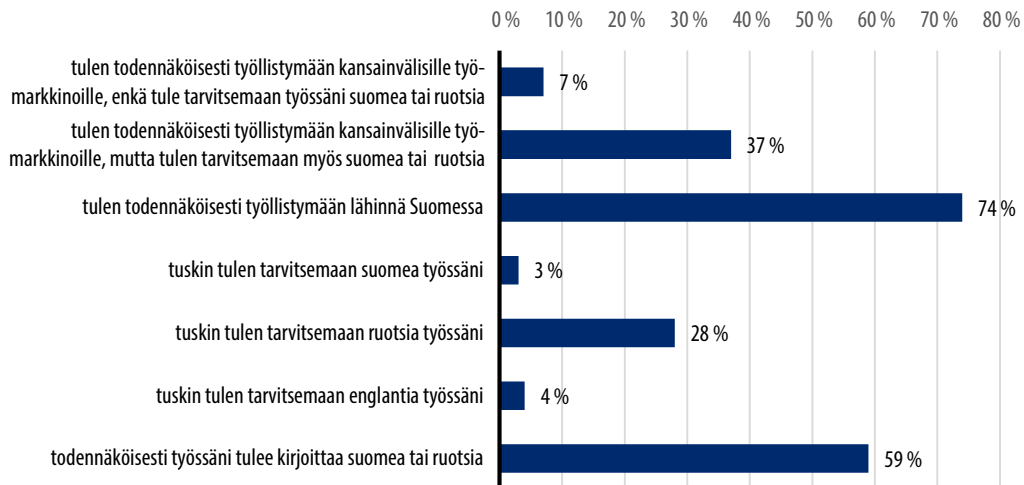
I efterhand skulle jag gärna ha skrivit den på svenska för att utveckla mitt eget akademiska språk och terminologi. Det skulle ändå ha varit väldigt svårt att göra det inom ett ämne som kändes relevant för mig eftersom det finns så få handledare med tillräckliga kunskaper i svenska.

Jag skulle gärna ha tagit kurserna på mitt eget modersmål och det skulle säkert ha underlättat genomföring av mina studier.

9.4 Opiskelijoiden käsitykset työelämän kielitaitovaatimuksista

Vain pienehkö osa kyselyyn vastanneista arveli, että ei tule työssään tarvitsemaan kansalliskielen taitoa. Suomeksi vastanneista näin arveli 7 %, ja englanniksikin vastanneista vain 37 %. Suomeksi vastanneista 74 % arveli työllistyvänsä lähinnä Suomessa ja 59 % arveli joutuvansa laatimaan tekstejä suomeksi tai ruotsiksi. 26 % ilmoitti tarvitsevänsä suomen kielen taitoa myös oman alansa tutkimuksen seuraamiseen.

Kuvio 8. Vastaukset kysymykseen Miten arvioit suomen / ruotsin kielen tarvetta oman alasi työelämässä? / Hur bedömer du nyttan av kunsaper i finska / svenska inom arbetslivet i ditt ämnesområde? suomen- ja ruotsinkielisessä kysymyslomakkeessa.

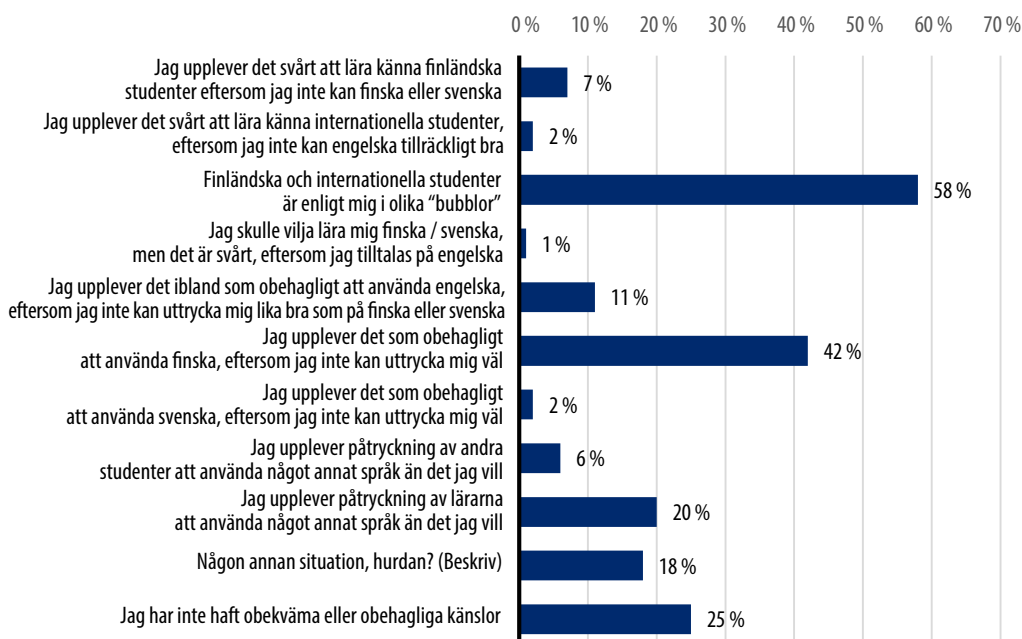

Voi kysyä, miten hyvin voittopuolisesti englanniksi annettava tieteellisen kirjoittamisen koulutus palvelee niitä Suomen työmarkkinoilla työskenteleviä opiskelijoita, joiden on työssään laadittava tekstejä kansalliskielillä. Myös englannin kielellä vastanneista 60 % arveli työllistyvänsä Suomessa, 40 % ilmoitti tarvitsevansa työssään todennäköisesti suomen tai ruotsin taitoa, ja 26 % ilmoitti todennäköisesti joutuvansa käyttämään Suomen kansalliskieliä myös kirjallisesti. Huomattavaa on, että nykyiset tutkintorakenteet englanninkielisissä maisteriohjelmissä eivät tällaisia kielellisiä valmiuksia anna.

9.5 Kieliin liittyvät tunnekokemukset

Kyselyssä selvitettiin myös kielivalintoihin liittyviä tunnekokemuksia. Vastanneista suurimmalla osalla oli ainakin joitain epämiellyttäviä tunnekokemuksia kielivalintoihin liittyen. Vain noin neljäsosa ilmoitti, että ei ole opinnoissaan törmännyt lainkaan kieliin liittyviin epämiellyttäviin tunteisiin. Suomeksi vastanneista 15 % oli kokenut opettajien taholta painetta käyttää jotain muuta kieltä kuin mitä olisi halunnut ja 44 % oli samaa mieltä väittämästä, että englannin kielen käyttäminen tuntuu joskus hankalalta. Suurin osa vastaajista oli myös samaa mieltä väittämästä, että kansainväliset opiskelijat eristyvät omaan englanninkieliseen ”kuplaan”.

Kuvio 9. Suomen- ja ruotsinkielisen kyselylomakkeen vastaukset kysymykseen "Oletko kokenut epämiellyttäviä tunteita yliopistojen kielikäytänteiden takia?" / "Har universitetets språkpraxis medfört obekväma eller obehagliga känslor?" (vastaajien määrä: suomi 1 674 / ruotsi 154, vastausten lukumäärä: suomi 3 372 / ruotsi 298)

10 Yhteenveto ja suositukset

10.1 Selvityksen keskeisiä tuloksia

1. **Suomalaiset yliopistot ovat englanninkielistyneet merkittävästi Bolognan prosessin eli eurooppalaisen tutkintorakenteen synnyn ja uuden yliopistolain myötä.** Pääosa kehityksestä on tapahtunut noin vuosikymmenessä ja pisimmällä se on Aalto-yliopistossa ja teknillisillä aloilla. Parhaiten kansalliskielinen opetus on säilynyt teologiassa, oikeus-, kasvatus- ja lääketieteissä, joiden opetuksella on suora yhteys kansalliskieliseen työelämään. Tiedejulkaisemisessa vastaavaa muutosta ei ole tapahtunut, vaan suomenkielinen julkaiseminen on pysynyt edelleen suhteellisen yleisenä monilla aloilla, erityisesti ammattiyhteisöille suunnatuissa julkaisuissa ja tieteen popularisoinnissa.

Yliopisto-opetuksen kielellinen muutos on kansainvälinen ilmiö, mutta se on tapahtunut paljolti ilman suunnittelua ja seikkaperäistä keskustelua muutoksen vaikutuksesta. Muita kielellisiä mahdollisuuksia kansainvälistyä, esimerkiksi kielitaitovaatimuksia ulkomailta rekrytoitavalle henkilökunnalle, kääntämistä tai moni- ja rinnakkaiskielisyttä ei usein ole edes harkittu saati systemaattisesti kehitetty. Myös kansainvälisen henkilökunnan monipuolinen kielitaito on englantia lukuun ottamatta paljolti hukattu resurssi.

2. **Selvityksessä on käynyt ilmi monia epäselvyyksiä opintokokonaisuuksien kieliä koskien.** Moni suomenkieliseksi ilmoitettu opintokokonaisuus on todellisuudessa osin englanninkielinen. Tilanne on ongelmallinen, koska kokonaan englanninkieliseksi ilmoitetun opetuksen määrä on sekin kasvanut nopeasti. Opiskelijoiden mahdollisuutta suorittaa tietty kokonaisuus kansalliskielellä ei useinkaan ole selkeästi järjestetty. Erityisen vaikealta tilanne vaikuttaa ruotsinkielisen opetuksen suhteen. Oikeudesta tenttiä ja kirjoittaa opetusnäytteitä kansalliskielillä viestitään usein ristiriitaisesti, ja opiskelijat kokevat painetta kirjoittaa opinnäytteitä englanniksi.
3. **Monilla aloilla ei ole enää mahdollista jatkaa opintoja kansalliskielellä kandivaiheen jälkeen, vaan maisteriopintojen kohdalla siirrytään englanninkieliseen opetukseen.** Siirros tapahtuu suomalaisen tutkintojärjestelmän kannalta ongelmallisesti kesken suomalaisen työelämän ammatteihin valmistavaa tutkintoa. Tällä hetkellä noin kolmannes

suomalaisten yliopistojen tutkinto-opiskelijoista siirtyy englanninkieliseen opinto-ohjelmaan kandidaatintutkinnon jälkeen.

4. **Yliopistolaissa määrätään yliopistojen opetuskieliksi suomi ja ruotsi, mutta yliopistojen rahoitusmallit eivät kannusta opettamaan tai julkaisemaan kansalliskielillä.** Rahoitusmallit huomioivat erityisesti kansainvälisissä ”huippujulkaisuissa” ilmestyneet artikkelit ja profiloitumisen mukaisen kansainvälistymisen, mikä käytännössä merkitsee ulkomaalaisia rekrytointeja sekä opettaja- että opiskelijakuntaan.

Yliopistojen kieliperiaatteet sisältävät yleisluontoisia linjauksia kansalliskielillä toimimisen tärkeydestä, mutta vain harvoja konkreettisia mekanismeja kansalliskielisen toiminnan ylläpitämiseksi tai kasvattamiseksi. Ulkomaisten rekrytointien ei tarvitsisi merkitä opetuksen ja yliopiston arjen englanninkielistymistä, jos rekrytoitaville olisi määritelty kielitaitovaatimukset ja toimiva järjestelmä kielitaidon hankkimiseen. Tällä hetkellä näin ei kuitenkaan ole.

Vaikka yliopistojen kansainvälisyys on niiden tehtävän kannalta välttämätöntä, ei sellainen opetuksen kokonaisvaltainen englanninkielistäminen, jota viimeisen vuosikymmenen aikana on Suomessa tapahtunut, ole tarpeellista. Useimmissa verrokkimaissa on Suomea enemmän opetuskieliä koskevaa säätelyä, joko lain- säädännön tasolla, rahoittajan toiveesta tai yliopistojen omasta aloitteesta.

5. **Henkilökunnan haastatteluissa ja opiskelijakyselyssä ilmenee tyytymättömyyttä vallitseviin kielikäytänteisiin.** Henkilökunnan yleisimpiä valituksen aiheita ovat perusasteen opetustyön ja hallintotyön kasautuminen suomen ja ruotsin kieltä taitavalle henkilökunnalle ja tähän liittyvä englanniksi toimivan opettajakunnan parempi mahdollisuus keskittyä tutkimukseen. Opiskelijakyselyssä nousee esiin kansalliskielisten tutkielmien vähäisempi arvostus ja paine käyttää niiden asemasta englantia sekä kansalliskieliä taitavien ohjaajien puute.

Ottaen huomioon lain määräykset yliopistojen opetus- ja tutkintokielistä, on tilanne nurinkurinen. Vastausten perusteella kansalliskielet ovat suomalaisissa yliopistoissa monin tavoin alisteisessa asemassa suhteessa Englantiin, vaikka lain mukaan tulisi olla päinvastoin. Opiskelijavastauksissa on myös yllättävän paljon periaatteellista englannin käytön vastustamista sekä huolta suomen ja ruotsin kielen asemasta yliopistoissa ja työelämässä. Kyselyyn vastanneista opiskelijoista kolme neljäsosaa ei suunnittele kansainvälistä uraa. Myös OKM:n koulutuspoliittisen linjauksen mukaan kolme neljännestä kansainvälisistä opiskelijoista tulisi työllistää Suomessa.

6. **Kieliolot yliopistoissa ovat paljolti säätelemättömät.** Opintoihin riittävän englannin taidon hankkiminen jää usein opiskelijan itsensä vastuulle, samoin kansainvälisten opettajien ja opiskelijoiden suomen kielen taitojen hankkiminen. Englanniksi kirjoitettavien opinnäytetöiden kieliasuun kiinnitetään vain vähän huomiota. Sekä opettajat että opiskelijat nostavat haastattelu- ja kyselyaineistossa esiin myös monet informaalien kommunikaation ilmiöt kuten sosiaalisten hierarkioiden muodostumisen eri tavoin eri kielillä.
7. **Oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen lausunnot oikeudesta opiskella kansalliskielillä eivät ole johtaneet muutokseen yliopistoissa, vaan englanninkielinen opetus on päinvastoin entisestään lisääntynyt.** Laki näyttää takaavan oikeuden opiskella yliopistoissa suomeksi ja ruotsiksi, mutta monien erikoisalojen opetusta ei järjestetä näillä kielillä. Ulkomailta saapuvien yliopistonopettajien määrän lisääntyminen ja heidän puutteellinen kielellinen integraationsa on johtanut siihen, että monien opiskelijoiden ei ole mahdollista saada kansalliskieliä hallitsevia opinnäytteiden ohjaajia. Lainvalvontaviranomaiset ovat linjanneet, että tilanne ei ole lainmukainen, mutta linjaukset eivät ole johtaneet ainakaan kovin näkyviin muutoksiin yliopistojen kielikäytänteissä.
8. **Kansalliskielinen yliopisto-opetus maisteritasolla on jo tällä hetkellä monilla aloilla uhanalaista. Mikäli myös tulevat suuret kansainväliset opiskelijamäärät aiotaan kouluttaa nykyiseen tapaan lähes yksikielisissä englanninkielisissä ohjelmissa, uhkaa jopa enemmistö suomalaisista yliopistokursseista englanninkielistyä.** Jotta yliopistossa voisi tulevaisuudessa opiskella suomeksi ja ruotsiksi monipuolisesti, tarvitaan muutoksia sekä rahoitusmalleihin, kielitaitovaatimukseen, kielikoulutukseen, rekrytointiin, asenteisiin että mahdollisesti myös lainsäädäntöön.
9. **Suomalainen tiedejulkaiseminen on rahoituskriisissä avointen julkaisujen lisääntyttä.** Suurimman osan julkaisuista toimittavat tieteelliset seurat, käytännössä lähes vapaaehtoistyönä. Julkaisujen myyntitulot eivät kata toiminnan kustannuksia enää entiseen tapaan.

10.2 Suosituksia

1. **Opiskelijoiden ja opettajien kielelliset oikeudet ja velvollisuudet selvennettävä**
  - a. Yliopistolaki tai vähintään yliopistojen kieliperiaatteet tulee kirjoittaa uudelleen siten, että niistä käy selkeästi ilmi oikeus käyttää kansalliskieliä tenteissä ja opinnäytetöissä kaikilla tasoilla koulutusohjelman kielestä riippumatta.
  - b. Lainvalvontaviranomaisten yliopistojen opinto- ja tutkintokieliä koskevat laintulkinnat on toteutettava yliopistoissa siten, että opiskelu yliopistolaissa mainituilla opetus- ja tutkintokielistä on kaikilla aloilla ja tutkintotasolla mahdollista.
  - c. Valtionavustus tulee poistaa tai sitä tulee alentaa niiltä yliopistoilta, jotka eivät toteuta oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin päätösten mukaista mahdollisuutta opiskella yliopistolaissa mainituilla opetus- ja tutkintokielistä.
  - d. Kansalliskielisten koulutusohjelmien tutkintorakenteet tulee muuttaa sellaisiksi, että tutkinnon voi tosiasiallisestikin suorittaa kokonaan kansalliskielisillä kursseilla.
  - e. Jos kurssi järjestetään englanniksi tai muulla kuin kansalliskielellä, yliopistot tulee velvoittaa hankkimaan jokaiselle kurssille sellainen toinen vastuuhenkilö, joka kykenee tarvittaessa ottamaan vastaan myös kansalliskielillä tehtyjä opintosuorituksia.
  - f. Yliopistojen tulee oma-aloitteisesti ja proaktiivisesti tiedottaa oikeudesta opiskella kansalliskielellä ilman, että tätä täytyy erikseen vaatia tai pyytää.
  - g. Yliopistojen tulee huolehtia julkisten tilojensa opasteiden, tiedotteiden, yksikköjen nimien ja tehtävänimikkeiden, sähköpostien, verkkosivujen ja niiden osoitteiden, logojen sekä muiden vastaavien viestien saatavuudesta kansalliskielillä; kansalliskieliä ei tule käyttää englannin ohella tai viimesijaisena vaan yliopistolain edellyttämällä tavalla ensisijaisina kielinä.

2. **Kansalliskielillä koulutettavien opiskelijoiden ja kansalliskielillä opettavien yliopistonopettajien määrän kirjaaminen tulossopimukseen tai yliopistolakiin**
  - a. Yliopistolakiin tai valtion ja yliopistojen välisiin tulossopimuksiin voitaisiin kirjata kansalliskielillä opettavien professorien määrä tai prosenttiluku, joka on riittävän korkea kaikkien keskeisten alojen opettamiseksi.
  - b. Yliopistojen tulossopimukseen tulee kirjata, miten suuri määrä valmistuneita koulutetaan kansalliskielisissä koulutusohjelmissa; määrän on oltava riittävän suuri kaikkia työmarkkinoiden tarpeita

varten, erityisesti julkisissa laitoksissa (sairaalat, koulut, kunnat ym.) ja kansalliskielisiin ohjelmiin pitää saada myös kansainvälisiä opiskelijoita.

3. **Kansainvälisesti rekrytoituille yliopistonopettajille velvollisuus opiskella kansalliskieliä ja tuettu mahdollisuus tehokkaaseen opiskeluun**
  - a. Kansalliskielten taito tulee lukea eduksi kaikissa rekrytointiprosesseissa ja vaatimukseksi johtajatasen tehtävissä.
  - b. Kansalliskieltä osaamaton vakituiseen virkaan valittava yliopistonopettaja tulee velvoittaa hankkimaan tehtävän kannalta riittävä kansalliskielen taito siirtymäajan puitteissa. Realistinen siirtymäaika voisi olla 3–5 vuotta. Velvoite voitaisiin kirjata yliopistolakiin tai yliopistojen tulossopimuksiin tai vaihtoehtoisesti yliopistot voisivat itse linjata siitä selkeästi omissa kieliperiaatteissaan.
  - c. Ulkomailta rekrytoitaville opettajille tulee järjestää mahdollisuus opiskella riittävästi kansalliskieltä työajalla siirtymäajan puitteissa.
  - d. Kielikeskuksiin voi luoda mentorijärjestelmän auttamaan kansainvälistä henkilökuntaa kansalliskielten opinnoissa.
  - e. Kielikeskuksia tulee rahoittaa riittävästi, jotta henkilökunnan nykyistä tehokkaampi opettaminen ja henkilökohtainen mentorointi kansalliskielissä onnistuu.

4. **Kansalliskielen pakollinen opiskelu kansainvälisille opiskelijoille; lukukausimaksuihin alennuksia kieltä hyvin hallitseville**
  - a. Kansalliskielten opinnot tulee lisätä kaikkiin kansainvälisiin maisteriohjelmiin osana pakollista tutkintorakennetta (esim. Metropolian opettajien luoman mallin mukaisesti); opintojen tulee olla riittävän laajoja ja suuntautua suomalaisen työelämän tarpeisiin.
  - b. Maahan saapuville opiskelijoille pakollinen kieli-HOPS (henkilökohtainen opintosuunnitelma) ja sen tavoitteiden seuraaminen.
  - c. Kansainvälisiin maisteriohjelmiin velvoite tai vahva suositus käydä osa kursseista monikielisesti tai selkosuomella siten, että maisteriohjelman puitteissa opitaan myös suomea tai ruotsia.
  - d. Alennukset lukukausimaksuihin niille kansainvälisille opiskelijoille, jotka hankkivat kansalliskielen taidon.

5. **Kansainvälisten opiskelijoiden rekrytoinnin painopiste alemmalle tasolle**
  - a. Yliopistoissa painopiste sellaisten kansainvälisten opiskelijoiden valintaan, joilla on jo jonkin verran suomen tai ruotsin kielen taitoa. Tähän voidaan päästä esimerkiksi rekrytoimalla kansainvälisiä opiskelijoita jo ennen maisteriopintoja suoraan lukioihin tai kandiopintoihin siten,

että kansalliskielten opiskelu alkaa tehokkaasti heti opintojen alussa, mahdollisesti jo opiskelijan kotimaassa.

- b. Valmistavan kieliopintoihin keskittyvän vuoden luominen kansainvälisille opiskelijoille. Kieliopinnot voisi aloittaa etäopiskeluna jo ennen maahantuloa etäopetuksena tai kohdemaissa toimivien opettajien avulla. Valmistavan vuoden jälkeen kansainväliset opiskelijat siirtyisivät suoraan kansalliskieliseen maksuttomaan opinto-ohjelmaan.
  - c. Yliopistojen sitoutuminen alumnien kielitaitojen kehittämiseen; ei ole realistista ajatella, että kaikki opiskelijat saavuttaisivat esim. kahden vuoden maisteriopintojen aikana suomalaisessa työelämässä riittävän kielitaidon. Tätä varten on luotava täydennyskoulutusjärjestelmä.
  - d. Kielikeskusten tai vastaavien opetuslaitosten rahoittaminen riittävästi sekä uusien tehtävien täyttämiseksi riittävästi aloituspaikkoja kansalliskielten opettajille.
6. **Kansalliskielillä toimiminen OKM:n ja Suomen Akatemian rahoitusmalleihin**
- a. Yliopistojen rahoitusmalleihin (sekä perusrahoitukseen että kilpailtuun tutkimusrahoitukseen) tulee lisätä kansalliskieliseen opetukseen ja julkaisemiseen kannustavia rahoitusperusteita.
  - b. Rahoitusmalleihin tulee samoin lisätä yhteiskunnallisen vaikuttavuuden huomioivia rahoitusperusteita.
7. **Kansalliskielinen viestintä tutkintorakenteisiin**
- a. Niihin opinnäytetöihin, jotka kirjoitetaan englanniksi tai muulla kielellä, tulee lisätä laaja suomen- tai ruotsinkielinen tiivistelmä (esim. 3–5 s.).
  - b. Jos opinnäyte on kirjoitettu muulla kuin kansalliskielellä, tulee suomen- tai ruotsinkielisen terminologian hallinta osoittaa työssä.
  - c. Tutkijakoulutuksen tutkintovaatimukseen (tohtoritasolle) lisätään ammattiyhteisöviestintää, oppimateriaalien valmistamista, tieteen popularisointia ja muuta sellaista kirjoittamista, joka ei tähtää varsinaisten tiedejulkaisujen tuottamiseen, vaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.
8. **Kielitietoisuus ja monikieliset käytänteet yliopistojen opintoihin**
- a. Monikielisyyden ja kielitietoisuuden kysymyksiin perehdyttäviä opintoja tulee kaikissa tutkintorakenteissa sisällyttää viestintäopintoihin.
  - b. Opetuskielen tulee lähtökohtaisesti olla etukäteen ilmoitettu; lisäksi kursseilla voidaan tarpeen mukaan päättää kielikäytänteistä tilannekohtaisesti neuvottelemalla. Esimerkiksi yhden ihmisen ei pidä antaa englanninkielistä kokonaisia opetustilanteita tai hallinnollisia kokouksia, sillä tilaisuus voidaan järjestää rinnakkaiskielisesti siten, että kaikki puhuvat sitä kieltä, mitä haluavat, ja tarvittaessa järjestetään

tulkkausta tai muuta apua; kursseista, joissa suomalaiset opettavat suomalaisia englanniksi on päästävä kokonaan eroon.

- c. Opiskelijoille tulee luoda kieliasioita koskeva palautejärjestelmä, jossa voi esittää mielipiteitä opetuksen kielikäytänteistä ilman sosiaalista painetta tai leimautumisen pelkoa.
- d. Kansainvälisen henkilökunnan äidinkielten asemaa tulee vahvistaa yliopistoissa; esimerkiksi kiinan, hindin tai venäjän kielet ovat suuria maailmankieliä, joilla on varsin merkittävä potentiaali myös suomalaisen työelämän kannalta – opiskelijoita tulee kannustaa hankkimaan kielitaitoa myös muissa vieraissa kielissä kuin englannissa.

9. Kansalliskielisen tiedejulkaisemisen rakenteet kuntoon

- a. Kansalliskielinen tieteellinen julkaiseminen on osa globaalisti ainutlaatuista kielellistä infrastruktuuria ja sen tulee olla yhteiskunnan tukemaa. Suomenkielistä tutkimuskirjallisuutta tuottavien seurojen ja muiden julkaisijoiden tulee voida hakea julkisia varoja suomen- ja ruotsinkielisen tietovarannon lisäämiseen.
- b. Tieteellisen - ja tietokirjallisuuden kirjoittamiseen ja kääntämiseen on suunnattava nykyistä enemmän resursseja. Tulisi pohtia kansalliskielisen kirjallisuuden valtiollisen edistämissäätiön tai vastaavan erillisen rahoitusjärjestelmän luomista.

LÄHTEITÄ

- Asikainen-Kunnari, Tanja & Heikkilä, Krista & Komppa, Johanna 2021: Korkeakoulujen kansainvälisille tutkinto-opiskelijoille ja kansainväliselle henkilökunnalle tarjottava kotimaisten kielten opiskelun tuki - opintohallinnon näkökulma. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 13 (2).
- Crystal, David 2000: *Language Death*. Cambridge: Cambridge UP
- Englanninkielisten palvelujen kehittämisohjelma 2019. Helsingin kaupunki.
https://www.hel.fi/static/kanslia/Julkaisut/2019/Helsingin_kaupungin_englanninkielisten_palveluiden_kehittamisohjelma.pdf
- Doiz, Aintzane & Lasagabaster, David & Sierra, Juan Manuel (eds.) 2013: *English-medium instruction at universities: Global challenges*. Bristol - Buffalo - Toronto: *Multilingual Matters* 149.
- Edwards, Alison 2020: *Language policy and the law. How Dutch universities legally justify English-medium instruction*. *Dutch Journal of Applied Linguistics*, Volume 9, Issue 1-2, 38 - 59.
- Ethnologue = Eberhard, David M., Gary F. Simons, and Charles D. Fennig (eds.). 2023. *Ethnologue: Languages of the World*. Twenty-sixth edition. Dallas, Texas: SIL International. Online version: <http://www.ethnologue.com>
- Hakulinen, Auli & Kalliokoski, Jyrki & Kankaanpää, Salli & Kanner, Antti & Koskenniemi, Kimmo & Laitinen, Lea & Maamies, Sari & Nuolijärvi, Pirkko 2009: *Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisu* 7. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Halliday, M.A.K. 1973: *Explorations in the functions of language*. London: Edward Arnold.
- Juusola, Henna & Nori, Hanna & Lyytinen, Anu & Kohtamäki, Vuokko & Kivistö, Jussi: *Ulkomaiset opiskelijat suomalaisissa korkeakouluissa. Miten Suomeen on päädytty ja kiinnostaako työskentely Suomessa opintojen jälkeen*. Eurostudent VII-tutkimuksen artikkelisarja. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu* 2021:14.
- Kuokkanen, Rauna 2007: *Reshaping the University: Responsibility, Indigenous Epistemes, and the Logic of the Gift*. Vancouver: University of British Columbia Press, 2007.
- Kuusela, Hanna & Kaleva, Veera & Tomperi, Tuukka & Poutanen, Mikko & Tervasmäki, Tuomo 2021: *Korkeakoulupolitiikan muuttuvat valtasuhteet Suomessa. Säätiöyliopiston synty ja kamppailu yliopistodemokratiasta*. *Politiikka* 63:2, 158–187.
- Marten, Heiko & van Mensel, Luk & Gortel, Durk & 2012: *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Palgrave MacMillan.

- Metropolia 2022 = Metropolian S2-opettajien lausunto englanninkielisten tutkinto-ohjelmien suomi toisena kielenä (S2) -opetuksen ja ohjauksen toteuttamisesta Metropolia- Ammattikorkeakoulussa. <https://kielibuusti.fi/metropolian-s2-opettajien-lausunto-englanninkielisten-tutkinto-ohjelmien-suomi-toisena-kielena-s2-opetuksen-ja-ohjauksen-toteuttamisesta-metropolia-ammattikorkeakoulussa/>
- Paloniemi, Reetta 2021: Kielimaisema Oulun yliopistossa. Pro gradu. <http://jultika oulu.fi/files/nbnfioulu-202103201421.pdf>
- van Parijs, De Philippe 2011: Linguistic Justice for Europe and for the World. Oxford: Oxford UP.
- Philipsson 2015: English as threat or opportunity in European higher education. 19-42. Slobodana Dimova & Anna-Kristian Hultgren & Christian Jensen: English-Medium Instruction in European Higher Education. English in Europe, Vol. 3. Boston - Berlin: Mouton de Gruyter.
- Rinne, Risto & Jauhiainen, Arto & Plamper, Raakel 2014: Suomalaisen yliopiston itseyttäminen, itsepuolustus ja haasteet 1920-luvulta 2010-luvulle rehtoreiden puheissa. Kasvatus ja aika 2015. 172-210.
- Romaine, Suzanne 2015: The Global Extinction of Languages and Its Consequences for Cultural Diversity. Marten, Heiko & Riessler, Michael & Saarikivi, Janne & Toivanen, Reetta: Cultural and Linguistic Minorities in the Russian Federation and the European Union: Comparative Studies on Equality and Diversity (Multilingual Education Book 13). 31-46.
- Saarikivi, Taina & Saarikivi, Janne 2021: Turhan tiedon kirja. Tutkimuksista pois jätettyjä sivuja. Helsinki: SKS.
- Saarinen, Taina 2012 Internationalization of Finnish higher education — is language an issue? International Journal of the Sociology of Language 216. 157-173
- Saarinen, Taina & Nikula, 2013: Implicit policy, invisible language: Policies and practices of international degree programmes in Finnish higher education. Aintzane Doiz, David Lasagabaster, Juan Manuel Sierra (eds.): English-medium instruction at universities: Global challenges. Bristol - Buffalo - Toronto: Multilingual Matters 149.
- Saarinen, T. & Vaarala, H. & Haapakangas, E-L. & Kyckling, E. 2016: Kotimaisten kielten koulutustarjonta kansainvälisille korkeakouluopiskelijoille. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/49934>
- Said, Edward W. 1979: Orientalism. NYC: Pantheon books.
- SKL = Suomen kielen lautakunnan kannanotto 26.10. 2018. Kielikello. <https://www.kielikello.fi/-/suomi-tarvitsee-pikaisesti-kansallisen-kielipoliittisen-ohjelman>
- Skutnabb-Kangas, Tove 2000: Linguistic Genocide in Education or Worldwide Diversity and Human Rights. Mahwah: Lawrence Earlbaum Ass.
- Slobodana Dimova & Anna-Kristian Hultgren & Christian Jensen 2015: English-Medium Instruction in European Higher Education. English in Europe, Vol. 3. Boston - Berlin: Mouton de Gruyter.

- Spilopoulou-Åkermark & Eva Kühhirt & Reetta Toivanen & Anneli Sarhimaa & Johanna Laakso: ELDIA EuLaViBar Toolkit.
<https://phaidra.univie.ac.at/detail/o:301101> ELDIA (<https://www.eldia-project.org/>)
UNESCO 2010 = UNESCO Atlas of the world's languages in danger. Moseley, Christopher (ed.).
VKS = Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko 2021. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:24.
Wierzbicka, Anna 2013: Imprisoned in English: The hazards of English as a default language. Oxford Oxford University Press
Wilkinson & Gabriëls 2021: The Englishization of the Higher Education in Europe. Amsterdam: Amsterdam University Press.
Zamjatin et al. 2021 = Замятин, Константин & Пасанен Анника & Саарикиви, Янне. Как и зачем сохранять языки народов России? Хельсинки.

OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

Meritullinkatu 10
PL 29, 00023 Valtioneuvosto
p. 0295 16001
okm.fi

ISSN 1799-0351 PDF
ISBN 978-952-263-741-3 PDF